

ISKARBODA BANVAKTSTUGA

Förundersökning och projekteringshandling

Rasmus Axelsson, Karl Ekberg och Björn Sundberg

HÖGSKOLAN PÅ GOTLAND
Avdelningen för byggnadsvård
Byggnadsvårdsprogrammet
KURS
Restaureringsprocessen II, 10p
DATUM
2006-06-06

HANDLEDARE
Petra Eriksson och
Henrik Larsson
BESTÄLLARE
Föreningen för Iskarboda
banvaktstugas bevarande

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	3	Omgivningen	70
Inledning	4	Dokumentation	70
Bakgrund	4	Värdering	74
Uppdraget	4	Skador och tekniska brister	74
Frågeställning	4	Kapacitetsanalys	75
Mål	4	Övriga banvaktstugor	76
Avgränsning	5	Kulturhistorisk analys	85
Metod	5	Grundmotiv	86
Tack	5	Övergripande motiv	89
Historia	6	Sammanvägd bedömning	91
Järnvägen	6	Planbestämmelser	92
Byggnaderna	8	Framtida användning	93
Banvakter i Iskarboda	15	Administrativa föreskrifter	95
Banvaktstugan	20	Allmänt	95
Byggnadsdokumentation	20	Upphandling	95
Rumsinventering	26	Organisation	95
Teknisk konstruktion	41	Utförande	95
Värdering	42	Dokumentation	96
Skador och tekniska brister	42	Hjälpmedel	96
Kapacitetsanalys	53	Ersättningar	96
Uthuset	55	Åtgärdsförslag	96
Byggnadsdokumentation	55	Banvaktstugan	97
Rumsinventering	58	Uthuset	103
Teknisk konstruktion	62	Växthuset	105
Värdering	63	Omgivningen	105
Skador och tekniska brister	63	Förslag till skyddsföreskrifter	107
Kapacitetsanalys	67	Slutsatser	108
Växthuset	68	Källor	110
Byggnadsdokumentation	68	Elektroniska källor	110
Rumsinventering	69	Illustrationer	111
Teknisk konstruktion	69	Muntliga källor	111
Värdering	69	Otryckta källor	112
Skador och tekniska brister	69	Tryckta källor	112
Kapacitetsanalys	69		

SAMMANFATTNING

Banvaktstugan i Iskarboda uppfördes år 1900 längs statsbanan Frövi–Krylbo som utgjorde och utgör fortfarande en viktig länk i transportsystemet mellan landets södra och norra delar. Ett ännu inte helt känt samband finns mellan de mellansvenska stugorna och en uppsättning längs en sydsvensk f.d. privatägd järnväg. Liknande stugor byggdes även i trä längs bl.a. Malmbanan. Tegel är ovanligt som byggmaterial hos mellansvenska banvaktstugor i allmänhet och i trakten runt Iskarboda i synnerhet. Sjs chefsarkitekt var vid tillfället Folke Zettervall som har signerat ritningarna.

Banvaktstugan byggdes för den av järnvägen banvakten som med relativt enkla medel hade till uppgift att se till att järnvägen var farbar. Två banvaktsfamiljer har med säkerhet kunnat spåras till Iskarboda – familjen Kwick 1903-1922 och familjen Johansson 1922-1996. Den senare familjen med Erik »Iskarbo-Johan« Johansson blev känd i större kretsar än bara lokalt för sitt trädgårdsarbete och fick både diplom och medial uppmärksamhet. Trädgården runt banvaktstugan var mycket prunkande och det fanns fina växthusodlingar. Erik dog 1980 men först 1996 lämnade familjen tillbaka nyckeln till sj och sedan dess har huset förfallit. Minnet av Erik lever i bygden. Den nuvarande ägaren Banverket vill i en våg av avvecklingar av byggnader låta riva huset vilket Föreningen för Iskarboda banvaktstugas bevarande (FIBB) och Lindesbergs museum motsätter sig.

Banvaktstugan är rejält byggd av handslaget tegel i en nationalromantisk stil och med grönmålade snickerier. På tomten finns ett uthus i trä och ett fallfärdigt växthus. Den kuperade tomten är vildvuxen men man kan fortfarande se spår av en organiserad trädgård. Byggnaderna och tomten befinner sig i ett dåligt skick vilket innebär omfattande och delvis akuta åtgärder för att de ska kunna fortleva - framför allt behöver både stugans och uthusets tak samt ett bjälklag i husets repareras. Utöver detta är den en rad åtgärder som behöver göras för att anläggningen ska fungera som det man förslagit: föreningslokal eller sommarcafé.

I jämförelse med de 8 banvaktstugor finns kvar i närområdet är Iskarboda välbevarad. 40 procent av de ursprungligen 38 stugorna längs linjen står kvar.

Banvaktstugan i Iskarboda bedöms vara så kulturhistoriskt värdefull bland annat genom sin starka personhistoria, sina tydliga, representativa men ändå sällsynta grundvärden samt en historisk, arkitektonisk och miljöskapande viktig roll att den bör förklaras som byggnadsminne.

INLEDNING

Uppgiften är gjord som en del av kursen »Restaurering och konservering 11« som ges inom byggnadsvårdsprogrammet vid Högskolan på Gotland. Den är att betrakta som ett studentarbete och Högskolan på Gotland tar inget ekonomiskt eller juridiskt ansvar för innehållet.

Bakgrund

Banvaktstugan i Iskarboda ligger norr om Spannarboda stationssamhälle, ca 20 km öster om Lindesberg i Lindesbergs kommun i Örebro län. Byggnaden ägs av Banverket som vill riva det under år 2006 vilket Lindesbergs museum sätter sig emot. På den tomten finns förutom själva banvaktstugan även ett uthus med dass och en ruin av ett växthus.

I mars 2006 bildades Föreningen för Iskarboda banvaktstugas bevarande (FIBB) vars syfte bl.a. är »att verka för att Iskarboda banvaktstuga med omgivande miljö bevaras och restaureras i en kulturhistoriskt positiv riktning«. Undertecknade utgör hela styrelsen i FIBB och uppgiften är direkt beställd av föreningen och indirekt av Länsstyrelsen i Örebro län – hädanefter kallat länsstyrelsen – som ett underlag åt för en byggnadsminnesutredning.

Uppdraget

Uppdraget är enligt kursbeskrivningen att göra en förundersökning och en projekteringshandling som ska kunna ligga till grund för en restaurering av byggnaden. Det innefattar också att följa länsstyrelsens riktlinjer för byggnadsminnesutredningar.

Frågeställning

Hur ser byggnaderna vid banvaktstugan i Iskarboda ut? Vilka skador har de och hur kan de åtgärdas? Vilka kulturhistoriska värden finns och hur höga är de? Hur ser de närliggande banvaktstugorna ut?

Mål

Målet är att visa på de kulturhistoriska värden som Iskarboda banvaktstuga har och att kunna lämna tillräcklig information för ett eventuellt framtida restaureringsarbete samt att göra ett underlag som kan leda till en byggnadsminnesförklaring av byggnaden.

Avgränsning

Uppgiften berör i första hand banvaktstugan i Iskarboda men även de närbelägna banvaktstugor längs sträckan Sällinge–Krampen kommer att dokumenteras enkelt som en jämförelse.

Metod

Arkiv- och litteraturstudier har skett genom material på Stadsarkivet i Örebro, hos Jernhusen AB i Örebro, Landsarkivet i Visby och hos Elisabeth Johansson i Ängelsberg. Intervjuer har ägt rum på plats och per telefon med människor i Spannarboda med omnejd, i Fjugesta, Ängelsberg samt med boende längs järnvägen mellan Sällinge och Krampen. Den berättarkväll vi ordnade i Spannarboda med ett femtontal deltagare var ett sätt att samla kunskap.

Ritningar över växthuset samt planritningarna och längdsektionen till banvaktstugan är uppmätta med måttband, tumstock, talmeter, murarlod och -snören där vi har utgått från mätningar genom måttkedjor, koordinatsystem och diagonalmätning. Ritningarna över uthuset samt banvaktstugans fasader och tvärsektion är gjorda efter äldre ritningsmaterial som har kompletterats och kontrollerats efter ovan nämnda metoder och verktyg. Situationsplanen har mätts in genom triangelmätning med hjälp av måttband och till viss del genom stegning.

Exteriör- och interiördokumentationerna samt skadeinventeringarna baseras på material från byggnadsantikvarie Anders Franzén i Uppsala. Den kulturhistoriska analysen och värderingen bygger i huvudsak på Stig Robertssons »Fem pelare – en vägledning för god byggnadsvård« och Axel Unnerbäcks »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse«.

Inventeringen av övriga banvaktstugor bygger på besök på platsen och samtal med husens respektive ägare.

Tack

Vi vill rikta ett stort tack till bygdegårdsförningen i Spannarboda med lokalen Sveaborg, Reino Larsson i Spannarboda, Elisabeth Johansson i Ängelsberg, Jan Klasson i Ängelsberg, Ing-Marie Nilsson-Tarkkanen och Lindesbergs museum, Jöran Johansson i Åtvidaberg, familjen Miltenburg i Svansboda, Stig Johansson i Upplands Väsby samt alla andra som stött och hjälpt oss i arbetet.

HISTORIA

Järnvägen

Under mitten av 1800-talet började man planera för ett svenskt järnvägs-system. Från början var tanken att järnvägarna skulle kombineras med båt- trafik men 1854 beslöt riksdagen att man skulle bygga ett nät av stam- och sidobanor över landet. Man började bygga de södra och västra stambanorna men det blev den privatägda järnvägen mellan Nora och Örebro som i mars 1856 blev den första normalspåriga järnväg som öppnades för allmän trafik.¹

Järnvägen från söder till norr

I december 1864 stod södra stambanan klar för trafik Malmö–Falköping och 1874 nådde järnvägen till Mjölby.² Statens järnvägar (SJ) förband sedan Mjölby med Frövi genom att bygga nya sträckor och köpa privata järnvägar i olika etapper från 1862 till år 1900.³ För att nå det målet att förkorta den viktiga transportvägen mellan de sydliga och nordliga delarna av landet återstod nu bara sträckan Frövi–Krylbo. Tidigare hade statens tåg varit tvungna att använda privata järnvägar eller ta en avsevärt större omväg.⁴ Hela järnvägssträckan Frövi–Krylbo stod klar för trafik i december 1900. År 1934 fick järnvägen el-drift, 1968 rationaliserades tågtrafiken genom att den kunde fjärrstyras från Hallsberg och de små stationerna kunde avbemannas.⁵

Idag ingår sträckningen i vad som kallas »Godsstråket genom Bergslagen» och trafiken domineras som namnet antyder av godståg som i knyter an norra Sverige med rangerbangården i Hallsberg för vidare färd söderut. Viss person- trafik förekommer.⁶

---

¹ Linde »Stationshus 1855-1895 – A. W. Edelsvärd som järnvägsarkitekt« 1989, s 13f

² Aghult, Lind, Sandin »Järnvägsdata 1999« 1999, s 19ff

³ http://www.historiskt.nu/normalsp/staten/stamb_krylbo_mjolby/sb_krylbo_mjolby_snabbf.html 2006-04-20

⁴ »Statens järnvägar 1856-1906. Historisk-teknisk-ekonomisk beskrifning. Del 1 Historik« 1906, s 201ff

⁵ Aghult, m.fl., a.a., 29f

⁶ <http://www.jarnvag.net/banguide/Mjolby-Storvik.asp> 2006-04-20

Banvakter

Sedan de första järnvägarna öppnades i landet har det funnits banvakter vars huvuduppgift var att besiktiga spåret och se till att banan var i farbart skick. Ursprungligen hade banvakten sin tjänstebostad vid spåret och ansvarade för den del av banan som låg närmast stugan. Vid mitten av 1920-talet fanns det drygt 2500 banvakter vid SJ och ett större antal vid de privata järnvägarna.

Spåret inspekterades dagligen från något enklare fordon typ tralla eller cykeldressin. Varannan söndag arbetade de närmaste banvakterna dubbelt åt varandra för att få en ledig dag. Banvakten hade enkla handredskap samt sin egen och tillfälliga banarbetares kroppsstyrka till hjälp att sköta arbetet.

Banarbetare på 1940-talet. Foto från Erik Johanssons samling

Innan man fick en fast tjänst som banvakt kunde man arbeta många år som banarbetare och sedan som extra ordinarie banvakt. Ofta rekryterades de från rallarlag eller bland indelta soldater som behövde sysselsättning i och med värnpliktens införande från 1800-talets senare del.⁷

Banvakten var underställd banförmannen, banmästaren och överbanmästaren och tillhörde en av de lägsta betalda tjänstemännen inom järnvägen.⁸ Efter andra världskriget började de bofasta banvakterna ersättas av bilburna arbetslag och begreppet banvakt försvann från SJ slutligen 1962.

---

⁷ Lindmark »Banvakts-, banförmans- och banmästarminnen« 1991, s 9ff

⁸ Ibid, s 14ff

Byggnaderna

Byggnaderna längs järnvägen mellan Frövi och Krylbo ritades av SJS arkitektkontor under ledning av Folke Zettervall. Byggnadernas arkitektur dominerades av naturliga material och hantverk med influenser av nationalromantik och i viss mån jugend. De var i huvudsak uppförda av tegel med inslag av vitmålad puts med grönt målade snickerier.

Spannarboda stationshus sommaren 2005. Foto Rasmus Axelsson

Stationshusen var av imponerande storlek och motsvarade senare i flera fall inte de förväntningar om utveckling av stationssamhällena som järnvägen förväntades ge – Spannarboda kan ses som ett exempel. Typritningar upprättades över bl.a. stationshus, avträden och banvaktstugor som gavs gemensamma stildrag.

Banvaktstugorna

För banvaktstugorna längs nämnda sträcka fanns det flera typritningar med mindre inbördes skillnader främst i planlösning och vissa yttre huvudmått. Banvaktstugan i Iskarboda byggdes efter en ritning med beteckningen 1438A som inte har återfunnits i SJS arkiv på Riksarkivet i Stockholm men som vi fann en kopia av i banvaktstuga 266 Svansbro söder om Näverkärret. Typritningarna är signerade av Folke Zettervall själv.

Banvaktstuga 405 Kungsgården norra längs f.d. Skåne–Hallands järnväg. Foto Jöran Johansson

Enligt notering ska liknande byggnader ha uppförts längs de sydsvenska järnvägssträckorna Halmstad–Helsingborg och Höganäs–Åstorp.⁹ Dessa bandelar öppnades på 1880-talet av den privata Skåne–Hallands järnväg (SHJ) som förstatligades 1896 för att bilda Väst kustbanan.¹⁰ Med hjälp av bilder på de sydsvenska stugorna kan man konstatera att de har det mesta gemensamt exteriört med stugorna längs Frövi–Krylbo – fasaden med tegelstrukturen och valvbågarna, fönstrens placering i fasaden och på båda sidor av ytterdörren etc.¹¹ Planlösningen i en av de sydsvenska banvaktstugorna som byggdes av SJ år 1897 är densamma som i Iskarboda.¹²

Vi tror att det är mindre sannolikt att SHJ inte byggde egna banvaktstugor under åren som privatägd järnväg 1885–1896. Frågan om hur banvaktstugorna som SHJ lät bygga såg ut kvarstår. Var det SHJ som lät göra den ritning

---

⁹ Egna iakttagelser, Ing-Marie Nilsson-Tarkkanen 2006-04-04 samt ritning 1438A och 1969A

¹⁰ Aghult, m.fl., a.a., 180f

¹¹ Bilder e-brev Johansson, Jöran 2006-04-18

¹² Robert Andersson, 2006-04-20

som blev gemensam för banvaktstugorna längs deras linjer och sträckan Frövi–Krylbo eller var det SJ? Om det finns banvaktstugor längs SHJs sträckning som är byggda före 1896 och som är identiska med de längs Frövi–Krylbo var SHJ ansvarig för ritningen och då har SJ eventuellt kopierat den.

Peter Hagren i Nässjö, som har skrivit uppsatser på universitetsnivå om Folke Zettervall, lanserade en teori som förklaring till sambandet mellan likheten i utseendet. Han gissar att SHJs ritningar sändes till SJs arkitektkontor i Stockholm – där Zettervall blev chef 1895 – när SHJ förstatligades 1896. Ritningarna av banvaktstugorna modifierades något inför bygget av de längs sträckan Frövi–Krylbo men alla drag hos originalen finns kvar. Vem som kan ha ritat SHJs banvaktstugor vet han inte då många skånska privatbanors arkitekter är okända idag.¹³

*Banvaktstugan i Klunderskog som var byggd efter 1902 års typritning. Ut-
huset var av samma modell som i Iskarboda. Foton från Stig Johansson*

Banvaktstugor med liknande form och planlösning fast byggd av panelklädd stomme av plank uppfördes på flera ställen i Sverige i början av 1900-talet och kallades för »1902 års modell«. De flesta banvaktstugor längs Malmбанan på sträckan Kiruna–Riksgränsen ska vara byggda efter den ritningen.¹⁴

Det bör finnas fler banvaktstugor av 1902 års modell på andra håll i landet och banvaktstuga 149 Klunderskog på sträckan Storvik–Ockelbo i Gävleborgs län är ett exempel. Huset i Klunderskog byggdes 1909 som ersättning för en annan banvaktstuga och byggnaderna revs på 1960-talet. Här fanns även ett uthus av samma typ som längs sträckan Frövi–Krylbo.¹⁵

¹³ Peter Hagren, 2006-04-20

¹⁴ Magdalena Åkerström, 2006-05-04

¹⁵ Stig Johansson, 2006-05-04

En tidig bild som visar Iskarboda banvaktstuga innan Erik Johanssons växtintresse gav frukt. Foto från Erik Johanssons samling

Banvaktstugor med en stomme av tegel är generellt vanligast i Skåne och är relativt sällsynta i Mellansverige – vid sjs sträcka Frövi–Krylbo dominerar teglet och längs dito Järna–Åby finns en blandning av tegel- och trähus. Vid de privata Bergslagens järnvägar och Västergötland–Göteborgs järnvägar finns inslag av banvaktstugor i tegel. Längre norrut i landet är tegel mycket mer ovanligt som material i sådana byggnader.¹⁶

Iskarboda banvaktstuga

Iskarboda banvaktstuga med tillhörande uthus och vidhängande dass stod färdigt år 1900. Ett rum inreddes på vinden 1932 för 1700,48 kr och samtidigt noteras att källare finns under hela stugan. Värmeledning med panna i källaren samt vatten- och avloppsledning med hydrofor i källaren installerades i huset 1939 för drygt 1700 respektive 1000 kr.¹⁷ Åren 1954 och 1961 utfördes reparationer i två rum i bottenvåningen respektive i källaren samt på en oidentifierad del av huset.¹⁸

¹⁶ Johansson, Jöran, e-brev 2006-04-19

¹⁷ »Förteckning över Statens järnvägars husbyggnader, stationssträcka Nkt–Sba kort 17«, odaterat

¹⁸ Reparationskort Iskarboda 268, odaterat

Banvaktstugan i Iskarboda i slutet av 1960-talet. Foto Hans Einarsson

Banvaktstugan försörjs idag med el från järnvägen och det är högst troligt att elen kom samtidigt med elektrifieringen av järnvägen 1934 men inga källor finns som styrker det. Utöver detta har stugan förändrats i förhållande till de ursprungliga ritningarna i följande fall som inte har kunnat styrkas i källor: skafferiet och vedlåren i hallen har tagits bort, en dörr mellan hallen och salen har tagits upp, köket har moderniserats med ny spis och köksskåp samt att källaren har utvidgats under hela huset åt väst.

Huset var permanent bebott från år 1900 till i början av 1980-talet och sedan fungerade det som sommarbostad. Släkten Johansson i Ängelsberg nekades köpa stugan och efter 1996 har huset stått öde. Huset hade som sommarstuga drabbats av inbrott flera gånger. Den siste banvaktens släktingar gjorde årliga besök och såg hur trädgården och husen förföll långsamt – växter grävdes upp och uthusdörrarna bröts upp medan trädgården växte igen.¹⁹

Omgivningen

Omgivningarna runt tomten vid Iskarboda banvaktstuga har förändrats i viss mån i form av skog som har huggits ned och vuxit upp. På södra sidan vägen, väster om järnvägen fanns flera växthus och trädgårdsland. Norr om vägen, på östra sidan järnvägen stod en dressinbod av trä där redskap, visst material och cykeldressinen förvarades.

---

¹⁹ Elisabet Johansson, 2006-04-06

*Ett av de färgstarka trädgårdsarrangemang som fanns på tomten norr om banvaktstugan i slutet av 1960-talet. I bakgrunden skymtar spåret med staketet.
Foto Hans Einarsson*

Slänten ned mot vägen söder om banvaktstugan i all sin prakt. Vissa delar av det borte stenpartiet kan ännu hittas. Foto Hans Einarsson

På den plana ytan mellan vägen och den södra slänten upp mot banvaktstugan stod en vattenpump av metall. Tidigare fanns grindar av trä som skydd mellan vägen och järnvägen samt en äldre modell av skylten »Livsfarlig ledning«. I slänten söder om stugan fanns ett stenparti och stora blomsterarrangemang.²⁰ I slänten mot järnvägen ska det ha funnits en plantering i form av ett halvt bevingat hjul.²¹

I en artikel i tidningen Signalen från 1942 beskrivs att det på tomten finns röda rosor, dahlior, backtimjan, petunior, nudonrosor (troligen åsyftas rosen New Dawn), Sanguinea splendens (Alunrot), svarta och röda vinbär, äppelträd, tomater, slanggurka och Oenothera Missouriensis (storblommigt nattljus).²² År 1978 nämns klosterliljor, kinesiska liljor, svarta liljor från Sibirien, Sarons lilja, silverax, flera sorters sedumväxter, fjällbrud och vildvin.²³ Vi har hittat blomsyglor med namnen Helenium Crimson Beauty (någon sorts solbrud), Saxifraga cotyledon (fjällbrud), Corcopsis verticillata (höstöga) samt Geum coccineum fl pl röd (röd nejlikrot).

Rivning eller räddning?

Banverket har fått regeringens uppdrag att avveckla hus som inte behövs för verksamheten och man har tagit fram en lista över 1000 byggnader som ska avvecklas. På listan finns banvaktstugan i Iskarboda med. I samarbete med Riksantikvarieämbetet vill man identifiera sträckor som visar järnvägens historiska utveckling och att försöka bevara de byggnaderna.²⁴

I början av juni 2005 skickade antikvarien Ing-Marie Nilsson-Tarkkanen vid Lindesbergs museum en förfrågan till Rasmus Axelsson om att hitta någon som var intresserad att ta hand om den rivningshotade banvaktstugan som enligt deras mening var kulturhistoriskt värdefull. Karl Ekberg blev intresserad och skrev under hösten en formell fråga till Banverket samt en förfrågan till Länsstyrelsen i Örebro län om att förklara banvaktstugan som byggnadsminne. I oktober arbetade Rasmus, Karl och Björn Sundberg på uppdrag av Banverket, vid banvaktstugan med att röja träd runt husen och att försöka skydda tak och fönster från fortsatt förfall.

Efter en vinter av tystnad från Banverkets sida växte misstankarna om att något var i görningen och slutligen meddelade Mikael Borg på fastighetsavdelningen i Gävle att de bara uppfattade det som en tidsfråga innan rivningen

---

²⁰ Bildmaterial från Iskarboda banvaktstuga, släkten Johanssons samling

²¹ Athos Andersson, 2006-04-05

²² Signalen »Bland blommor och blad vid Iskarboda« artikel i nr 35 1942

²³ Länsposten »En kung bland sina blommor« artikel, 1974-08-24

²⁴ http://www.banverket.se/templates/Pressmeddelande____13311.asp, 2006-04-20

kunde börja. Riksantikvarieämbetet hade då utan att motivera sig meddelat att stugan inte tillhörde riksintresset. Ing-Marie hade under hösten och vintern fört diskussioner med Banverket och Riksantikvarieämbetet om stugan.

I mars 2006 bildades Föreningen för Iskarboda banvaktstugas bevarande (FIBB) med syfte att

»verka för att Iskarboda banvaktstuga med omgivande miljö bevaras och restaureras i en kulturhistoriskt positiv riktning«

Eftersom Karls tidigare skrivelse besvarats med att Länsstyrelsen inte handlägger statliga byggnadsminnen skrev FIBBs styrelse skrev en ny förfrågan om förhandsbesked om byggnadsminnesförklaring inför ett eventuellt övertagande av byggnaden. Syftet är att få till skyddsföreskrifter som garanterar Banverket att de slipper sätta upp ett dyrbart bullerplank. Denna uppgift är gjord med moraliskt stöd från Länsstyrelsen som en förundersökning inför en eventuell byggnadsminnesförklaring.²⁵

Banvakter i Iskarboda

I den mån det har varit möjligt ska vi här försöka beskriva de familjer som bott i banvaktstugan i Iskarboda med hänvisning till tillgängligt källmaterial. Klottret beskrivs samlat under den exteriöre byggnadsdokumentationen av banvaktstugan nedan.

Familjen Kvik

På banvaktstugans fasad B finns det äldsta daterade klotter i form av texten »Banvakt J F Kvik 1903 september« som vi tar som ett säkert belägg för att detta är skrivet av någon av de första eller till och med den första banvakten som bodde i huset. Via släktingar och sökningar i databaser tror vi oss ha kunnat identifiera mannen som Johan Fredrik Sandberg-Kvik född 1866 i Sånga socken i Stockholms län. 1890 bodde han ensam på soldattorpet Lundby i Markim socken i samma län.²⁶ Mannen hette bara Sandberg i efternamn från början men fick namnet Kvik av militären.²⁷ År 1900 bodde han, hustrun Augusta Josefina, född i Odensala socken 1866, och barnen i Odensala socken i Stockholms län där Johan Fredrik var järnvägsarbetare och lägenhetsägare.

---

²⁵ Karl Ekberg, 2006-04-18

²⁶ Sökning i »Sveriges befolkning 1890«

²⁷ Elsie Fröberg, 2006-04-19

Paret fick fyra barn varav tre har lämnat spår efter sig på banvaktstugans väggar: Gerhard 1895, Elsa 1897 och Erik 1899 alla födda i Odensala socken i Stockholms län samt Gunnar född 1908 i Fellingsbro socken i Örebro län.²⁸

Fadern har skrivit två gånger varav »Banvakt J F Kvik 1903 september« är den äldsta daterade noteringen på byggnaden. Elsa Kvik har skrivit två gånger varav den ena med födelsedagen nämnd; Gunnar Kvik kan med säkerhet identifieras en gång men ytterligare en Gunnar har bara skrivit sitt förnamn; Erik Kvik finns en gång 1912 men två »anonyma« Erik kan även utläsas.²⁹

Enligt sjs lönestater är Johan Fredrik banvakt på sträckan Spannarboda–Näverkarret, där Iskarboda banvaktstuga ligger, år 1917 men banvakt i Spannarboda 1922.³⁰

Man kan försöka spåra Johan Fredriks väg i Mellansverige. Han föds väster om Stockholm och blir soldat i trakten av Vallentuna norr om Stockholm. Tre barn föds i Odensala, ännu längre norr om Stockholm, där fadern år 1900 är järnvägsarbetare, kanske sedan de indelta soldaterna börjat avskaffas. Det finns belägg för att familjen Kvik finns i Iskarboda 1903 genom klottret på väggen, 1908 när Gunnar föds i socknen och 1917 då Johan Fredrik är banvakt på sträckan – 1922 finns Johan Fredrik i Spannarboda. Johan Fredrik ska även ha bott i en banvaktstuga i Axberg strax norr om Örebro.³¹

Familjen Johansson

Den efterföljande familjen Johansson är mer lättspårad. Karl Erik Johansson föddes i Knista socken i Örebro län den 26 januari 1893.³² Han var son till lantbrukaren Karl och Augusta Johansson i Nedra Östa där Erik växte upp. Det föddes åtta syskon varav fyra överlevde till vuxen ålder – Erik var den äldste av dessa fyra. Fadern dog 1918 och sonen Einar Johansson tog över lantbruket.³³

Den 1 januari 1917 blev den extra ordinarie banvakten Erik Johansson fast anställd banvakt vid sj.³⁴ När och varför Erik började vid sj är ännu okänt men enligt den reguljära befordringsgång som gällde för järnvägsanställda kan han ha haft olika tillfälliga anställningar som banarbetare flera år innan han

---

²⁸ Sökning i »Sveriges dödbok 1947-2003«, Iskarboda banvaktstugas väggar och Johansson, Jöran, e-brev 2006-04-22

²⁹ Egna iakttagelser

³⁰ Örebro stadsarkiv, e-brev 2006-04-19

³¹ Elsie Fröberg, 2006-04-19

³² Sökning i »Sveriges dödbok 1947-2003«

³³ Hans Einarsson, 2006-04-20

³⁴ Konstituerande och förordnande brev från sj 1916, släkten Johanssons samling

fick en fast tjänst. Han hade tidigare velat bli trädgårdsmästare men inte fått den plats i Hallsberg som han sökt.³⁵ Enligt SJs lönestater var Erik anställd i Näverkärret 1917-1920³⁶ och han ska då ha bott i banvaktstuga 265 Näverkärret, se sidan 82.³⁷

Bild från början av 1930-talet före elektrifieringen med Erik, Helga och Hjalmar vid trädgårdslanden och växthuset söder om stugan. Lövkorgen i nedre vänstra hörnet finns fortfarande kvar. Foto från Erik Johanssons samling

I september 1922 kom Erik till banvaktstugan i Iskarboda vars omgivning såg ut som runt vilken annan banvaktstuga som helst och trädgården började byggas upp.³⁸ 1926 gifte sig Erik med Helga Margareta, som var född den 26 september 1899 i Näsby församling i Örebro län, och som sedan tidigare hade sonen Ture Hjalmar Johansson, född den 30 januari 1920 i Adolf Fredriks socken i Stockholms län.³⁹ Erik adopterade Hjalmar och han bodde i stugan fram till militärtjänsten började 1940. Hjalmar anställdes senare vid SJ och kom slutligen att arbeta på stationen i Ängelsberg som tågklarerare.⁴⁰

---

³⁵ Länsposten, a.a.

³⁶ Statens järnvägar »Avlöningsstat«, årgångarna 1917-1920

³⁷ Elisabet Johansson, 2006-04-10

³⁸ Signalen, a.a.

³⁹ Sökning i »Sveriges dödbok 1947-2003«

⁴⁰ Elisabet Johansson, 2006-04-10

De järnvägsanställdas tidning »Signalen« gjorde ett reportage från Iskarboda 1942. Trädgården var då minst sagt sprudlande av växter och efter de 20 åren fanns det växthus om 40 kvm och ett hundratal växtsorter som i många fall var markerade med namnskyltar med latinska namn på. Växterna sköttes på kvällarna och på lediga dagar utan att det dagliga banvaktsarbetet blev lidande – hans järnvägssträcka beskrivs som »extra prima«. Han odlade även frukter och bär samt grönsaker för eget och kollegorna längs linjens behov. Utöver trädgården och arbetet var Erik kyrkvård i Spannarboda kyrka dit han for på sin cykeldressin. Reportern avslutade artikeln med följande.

»När jag någon gång har vägarna förbi banvaktstugan vid Iskarboda ska jag be kamraten och lokföraren hälsa med dubbelsignal till banvakt Eric Johansson och hans hustru för deras oegennyttiga arbete längs en svensk järnvägslinje. Skulle jag mot förmodan axla generaldirektör Dahlbecks kapp skulle min första åtgärd att få en bestämmelse till stånd om saktare fart för alla personförande tåg som passerar Iskarboda under sommar-månaderna. Detta för att bereda jäktade resenärer till en stunds tankeställare att vad stort sker, sker i tysthet.«⁴¹

Medan de järnvägsanställda kallade Erik Johansson för »Iskarbo-Johan« gick han lokalt under namnet »Blom-Johan« eller »Tulpan-Johan«. Lokalbefolkningen i Spannarboda med omnejd kände till Erik mycket väl. Man åkte till honom för att köpa blommor och snittblommor, han var kyrkvård och han ordnade planteringar hemma hos folk och på kyrkogården.

De beskrev honom som en engagerad och vänlig men en bestämd och krävande man med »humör«. De minns att när han arrangerade planteringar hemma hos folk styrde han arbetet helst och lät ägaren göra grovarbetet men att han därmed inte var någon lat slavdrivare. En dam drog sig till minnes en bekant som var tvungen att gå och sätta sig på utedasset för att få en stunds vila när Erik var hos de och ledde arbetet.

Hustrun Helga skötte hemmet och arbetade i trädgården – hon ska enligt de lokala källorna ha gjort mycket av arbetet i det fördolda utan att få äran. Helga var en tystlåten kvinna som de inte visste mycket om.

---

⁴¹ Signalen, a.a.

En f.d. banarbetare som jobbat under Erik beskriv honom som en bra och duktig arbetsledare. Erik skaffade aldrig körkort men han hade två mopeder som han for runt i bygden på men i övrigt gjorde han inga större utfärder.⁴²

När SJS dåvarande generaldirektör Dahlbeck besökte Iskarboda banvaktstuga på 1950-talet och lovade han Erik att få bo kvar i stugan efter pensioneringen, något som var ovanligt vid den tiden då banvakten annars tvangs flytta. Erik fick även pris av Lantbruksakademin för sitt trädgårdsarbete – något som ledde till intervjuer i lokaltidningarna samt i flera rikstidningar. Strax efter det gick Erik i pension men han och hustrun fortsatte sköta trädgården hela tiden.⁴³

Banvaktstugan i Iskarboda var att likna vid en turistattraktion i trakten och det ska ha förekommit bussresor dit för att se trädgården. Färgprakten på de färgbilder från slutet av 1960-talet som vi har fått tillgång till visar en praktfull anläggning på gränsen till övermåttan. Erik och Helga ska också ha fått besök av prins Vilhelm på väg till jakten i den närbelägna Grönbo kronopark som dokumenterades av »Bildtidningen SE«.⁴⁴

Erik var en man noggrann och bland det material som finns kvar kan efter honom hittas man en pärm med kvitton från fröfirmor från hela landet och i några fall utomlands ifrån. En firma har till och med skickat telegram för att gratulera på födelsedagen. Han förde även bok över de trädgårdsarbeten han gjorde åt människor i trakten, där finns diplomerna bevarade samman med bilderna från tidningen »Signalen«. De sista noteringarna är gjorda våren 1980.

Erik Johansson bodde i och skötte banvaktstugan fram till sin död den 17 juli 1980. Helga bodde kvar ännu några år men avled den 24 november 1986. Banvaktstugan blev sedan sommarbostad och disponerades av Hjalmar Johansson med barn. Hjalmar och familjen fick avslag på att få köpa stugan och 1996 återlämnade man nyckeln till SJS fastighetsavdelning. Hjalmar avled den 17 mars 1997.⁴⁵

---

⁴² Margareta Karlsson, Rune Karlsson, Athos Andersson och Ingrid Andersson, 2006-04-05

⁴³ Länsposten, a.a.

⁴⁴ Margareta Karlsson, Rune Karlsson, Athos Andersson och Ingrid Andersson, 2006-04-05

⁴⁵ Blandat material efter Erik Johansson, släkten Johanssons samling och sökning i »Sveriges dödbok 1947-2003«

BANVAKTSTUGAN

Banvaktstugan i Iskarboda är placerad på järnvägens västra sida och markplanet ligger drygt 1,5 m ovanför rälerarna. Byggnaden har ett rektangulärt plan som är orienterat i öst-västlig riktning. Huset omfattar tre plan: källare, bottenvåning och övervåning. Fasaderna är betecknade med start vid den södra fasaden som kallas fasad A som sedan följs av fasad B mot väst och så vidare medsols.

Byggnadsdokumentation

Sockel

Sockeln är av tuktad granit som delvis är fogad och har en synlig höjd av mellan 53 och 35 cm. Stenarna varierar i längd mellan 43 och 208 cm. Sockelstenarna är ursprungliga.

Det har funnits fem öppningar i sockeln. Av de tre öppningarna längs fasad A är de två första delvis igensatta – en sekundär förändring. Den tredje öppningen verkar ha vidgats då valvbågen är smalare än själva öppningen – förändringen antas vara sekundär. Likadant är det med den första öppningen i fasad C. Den andra öppningen i fasad C och den enda i fasad D har en valvbåge som är anpassad till öppningens bredd och är ursprungliga.

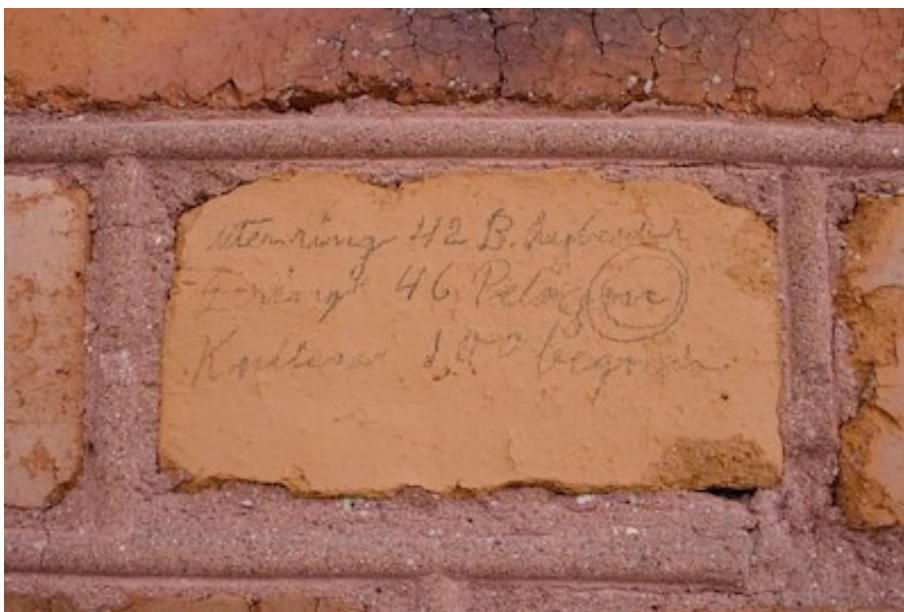
Trappa

Vid fasad A finns en trappa av tuktad granit med tre steg samt en avsats överst närmast ytterdörren. På kortsidorna är stenarna putsade. Trappan är drygt två m bred och sträcker sig ca 1,7 m ut från väggen. Stegens höjder är mellan 16 och 18 cm höga. Trappan är troligen sekundär då den delvis täcker öppningar i husets sockel.

Fasad

Fasaden utgörs av handslaget tegel lagda i vartannat löp- och koppskift med undantag närmast öppningar och hörn där tegelstenarna kan ha orienterats annorlunda. Tegelstenarnas färg varierar mycket i nyans och ytan är livfullt ojämn – man kan se spår av händer och fingrar på ytan – på alla fasader har klotter hittats ritat, se rubriken nedan. Fogarna är strukna med rött infärgat kalkbruk där fogen formar halvstav.

Tegelstenarna varierar något i storlek men verkar vara s.k. stortegel med grundmått $12 \times 6 \times 3$ tum motsvarande cirka $30 \times 15 \times 7,5$ cm och fogen är drygt 1,5 cm bred. Fasaden och fogarna är ursprungliga.

Notering om begonior och pelargoner på en tegelsten i fasaden.

Klotter på fasaden

Studerar man fasaden noga finns ett femtiotal mer eller mindre läsbara anteckningar som i alla fall utom två är skrivna med blyerts. Texterna förekommer i största antal på fasad A följt av B och D medan fasad C bara har två klotter.

Det är korta rader som varierar i innehåll från uträkningar av matematiska tal till religiösa uttryck till noteringar om blommor och personnamn. Som exempel nämns namnen »Hjalmar Johansson« åtta gånger från 1931 till 1940, personer med efternamnet »Kvick« sex gånger och »Erik« två gånger utan efternamn.

Blomnamnen »begonia«, »pelargoner« och »höstaster« är klart utläsbara. Platsen »Iskarboda« nämns fyra gånger. Det äldsta daterade klottret är från 1903 och det yngsta från 1940-talet.

Av namnen på väggarna kan flera identifieras som tidigare banvakter med familj, se avsnittet om banvakter från sidan 7 och framåt. Hjalmar Johansson är flitigast i sammanhanget och har bl.a. skrivit »Mitt barndomshem, Hjalmar Johansson den 8/9 1931«. I två fall kan man spåra banvakter bakom pennan: »Banvakt J F Kvick 1903 september« samt »Bv 1586 1940« som i det senare fallet bör vara skrivet av Erik Johansson som på 1940-talet var banvakt (Bv) och hade anställningsnummer 1586 enligt SJS lönestater. Ytterligare en notering kan vara Eriks egen: »Erik Johansson« som följs av något som liknar »Iskarboda«. Klottret på fasaderna är i princip både ursprungligt och sekundärt.

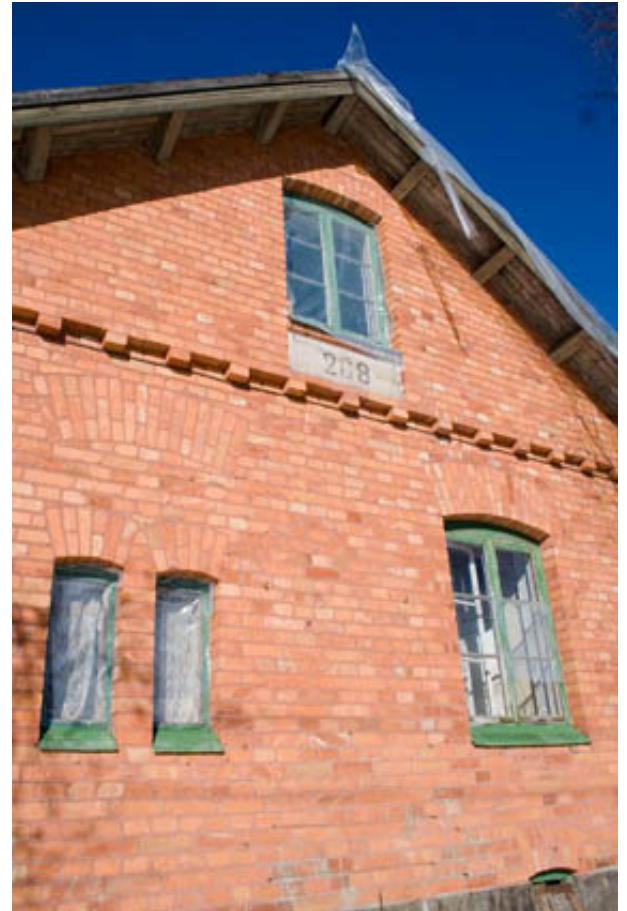
Dekorationer och listverk

Ovanför fasadens trettonionde skift förskjuts livet en halv stens ut runt hela huset. Språnget bärs upp av en halv sten som skjuter ut ur väggen som är placerade med drygt en stens längdsavstånd från varandra. I hörnen har de tegel som »bär« utkragningen stadgats upp med ett plattjärn som sticker ut drygt en dm utanför fasaden och som är en tum brett och cirka en cm tjockt. Förskjutningen är ursprunglig.

Ovanför alla fönster och dörrar i fasaden samt ovanför öppningarna i sockeln finns det segmentbågar som är en till en och en halv stens längd höga beroende på öppningens storlek. På fasad D finns dessutom en avlastningsbåge ovanför de båda mindre fönstren. Valvbågarna är ursprungliga.

Skyltar och installationer

På fasad D finns ett cirka 40 cm högt och 110 cm långt insjunket parti som är putsat och som har varit målat vitt med kalkfärg. I fältet står banvaktstugans

Den karaktäristiska fasaden med stugans nummer och det utskjutande skiftet och segmentbågar ovanför fönstren.

nummer 268 med drygt tre dm höga och en dm breda målade, svarta siffror. Partiet är ursprungligt men färgen är sekundär då den har målats.

På ytterdörren i fasad A sitter en långsmal plåtbit uppspikad med följande text skriven med tusch på.

»Banvaktstuga 268 Iskarboda är en tom tegelbyggnad. Den innehåller inget av ekonomiskt värde och lämpar sig inte som övernattningsplats, kall och fuktig som den är. Var vänlig mot denna 100-åriga skönhet! Mvh Banverket och 3 vänner av huset«

Siffran 3 är övermålad med 4 och sedan med 5. Skylten sattes upp av författarna vid deras besök vid stugan i oktober 2005 och är således modern.

Ovanför entrén på fasad A finns en porslinsarmatur med en vit glasglob som förses med ström via en kabel in i huset. Lampan är sekundär och är från mitten av 1900-talet.

På fasad C, nära hörnet till fasad D, sitter ett grönmålat metallskåp som är märkt »SJ« och som är cirka 40 cm högt, 28 cm brett och 18 cm djupt. På undersidan går det in en grov elkabel som går upp från marken i ett 4 cm tjockt stålrör. Skåpet har via en tunn blyledning varit förbunden med en borttagen installation på fasad A som kan ha varit någon slags ringklocka för bantelefonen. Skåpet är sekundärt.

Fastskruvad på en träbit på hörnet vid fasad C och D sitter en armatur som är märkt »ASEA« och som har en böljande arm av gjutjärn där ett porslinsfäste håller en klar, avlång glaskupa. Lampan försörjs med el via en kabel som går från fasad A. Lampan når cirka 45 cm från hörnet, den är troligen från första halvan av 1900-talet och därmed sekundär.

Övrigt på fasaden

På alla fasader finns spikar, skruvar och krokar av metall eller hål efter sådana i stor mängd som kan antas ha hållit växter upp mot väggen. På den västra väggen hänger en lina med klädnypor. Metallföremålen är av spridd ålder och sekundära.

På fasad C finns en 46 cm bred metallstege leder upp på taket. Den är gjord av hopsvetsade vinkeljärn som är cirka en halv cm tjocka i materialet. Stegen sitter 86 cm utanför väggen och är förankrad på sex platser. Den är högst troligen sekundär.

På fasaderna A och C finns 21 x 21 cm stora metallventiler med snedställda spjälor. På fasad A sitter ventilen väster om trappen omedelbart ovanför granitsockeln och har troligen ventilerat grunden på något sätt. På fasad C sitter ventilen nära hörnet mot fasad D, cirka 3 m ovanför sockeln och är täckt med

en nätklädd träram – den är förbunden med skafferiet i köket. Hålen för ventilerna är troligen ursprungliga.

Fönster

Alla fönsterbågar och -karmar av hyvlat trä. Bågarna är okopplade, utåtgående med slitsar och tappar.

Karmarna har fast lodrät mittpost. De är pluggade och har hörnjärn som är fästade med spårskruv. På utsidan är träet målat med en klargrön linoljefärg och där under syns ljusare grundfärg. Glasen är munblåsta och sitter i falsar fästa med linoljekitt. Varje båge hänger på två gångjärn med konformade knoppar. Hörnjärnen är plana och försänkta i träet om inget annat anges. Solbänkarna i botten- och övervåningen är täckta med en grönmalad plåt som under tvåluftsfönstren består av två plåtar som har falsats samman.

I källarplanet finns bara två öppningar med glas kvar i – öppning 1 och 3 i fasad A. I öppning 1 sitter glaset direkt i karmen som har yttermått 21 × 34 cm och i öppning 3 finns fönsterbågen kvar med yttermått 38 × 38 cm och med utanpåliggande buktande hörnjärn. Öppning 2 i fasad A är igensatt. Öppning 1 i fasad C har en tunnare fönsterbåge med yttermått 38 × 38 cm som det har suttit ett metallnät i medan öppning 2 i samma fasad och den enda öppningen i fasad D saknar yttre bågar. Bågarna och karmarna i de tre förstnämnda fallen är sekundära men karmarna i de två sistnämnda öppningarna är ursprungliga.

I bottenvåningen finns fyra tvåluftsfönster med bågyttermått 55 × 150 cm som har två liggande spröjsar i varje båge: ett fönster i fasad A, två i fasad C och ett i fasad D. Fönstren i fasad A och D har en lättruta i mellersta rutan som inte går att öppna längre. Fönstren är i huvudsak ursprungliga.

På var sida av ytterdörren vid fasad A i bottenvåningen finns två enluftsfönster med bågyttermått 33 × 80 cm med en liggande spröjs och två utanpåliggande buktande hörnjärn ovanpå de ursprungliga plana i de nedre hörnen. Det har funnits två liknande fönsterkarmar i fasad D. Fönstren är med undantag av de utanpåliggande hörnjärnen i huvudsak ursprungliga.

I övervåningen finns två tvåluftsfönster med samma utseende som de i bottenvåningen men med bågyttermått 47,5 × 132,5 cm och med utanpåliggan-

Fönstret i salen sett från fasad c

de buktande hörnjärn: ett i fasad B och ett i fasad D. Fönstren är med undantag av de utanpåliggande hörnjärnen i huvudsak ursprungliga.

Dörrar

Huset har en ytterdörr i fasad A som är sammansatt av 15 enkelt profilerade brädor av hyvlat trä. Dörren är 94 cm bred och 200 cm hög. Dörren verkar tidigare ha varit behandlad med olja eller någon lack men ytan är nu gråsvart. Trycket och låskolven är av rostfritt stål – låskolven är defekt och dörren hålls stängd av till synes kraftiga spikar som har fästs i dörrkarmen. Ytterdörren är modern.

Tak

Huset har ett sadeltak med takfall åt söder och norr. Taket är täckt med vingtegel av bränd lera som ligger på tvärläkt på undertak av trä. Drygt en meter av det södra takfallets västra del och två tredjedelar av det norra takfallet är täckt med genomskinlig byggplast då takpannorna där under är skadade eller saknas helt eller delvis. Några rader vid det norra takfallets östra del är lagt med tvåkupiga takpannor medan resten av taket är lagt med handslagna enkupiga tegelpannor med yttermått 10 × 16 tum. Det enkupiga teglet är ursprungligt. Nocken täcks av formpressadenockpannor som kan vara sekundära.

Takfot

Takfotstassarna är av trä och saknar profilering förutom att de smalnar av något i änden. De är sågade och bär inga spår av färg på sig och de är ursprungliga. Vid långsidornas fasader A och C syns sju takfotstassar per sida och i fasadgavlarna B och D syns nio stycken.

Språngpanelen består av hyvlade, fyra tum breda pärlspontsbrädor av trä utan spår av färg på. I hörnen är de lagda förskjutet så att det bildar ett fiskbensliknande mönster. Panelen är ursprunglig.

En omålad pärlspontsbräda av trä utgör takfotsbräda – i den är krokarna till hängrännan fäst. Brädans bredd varierar något men bör ha tillverkats av en fyrtumsbräda – den är sekundär.

Avvattning

I takfotsbrädan vid det södra takfallet, ovan fasad A, sitter rännkrokarna kvar efter hängrännan. Vid det norra takfallet, ovan fasad C, hänger halva hängrännan kvar och är av omålad plåt. Vid hörnet mellan fasad C och D står delar av de gamla hängrännorna med en kupa kvar. De verkar maskingjorda och är sekundära eller moderna.

Vindskivor och vattbrädor

Vid gavelfasaderna B och D finns vindskivor i form av två brädor av trä med måtten 1 x 6 tum som har lagts lite överlappande över varandra. Den undre brädan har en enkel skuren dekor i den nedre änden. Vindskivorna är målade med en grön linoljefärg. Åtminstone den undre brädan är ursprunglig medan den övre kan vara sekundär. Vattbrädor saknas.

Skorsten

Skorstenen sitter ungefär mitt i husets längdriktning och är centrerad övernocken. Den är murad med likadant tegel som fasaden och är två tegelstenars längd bred och cirka sju tegels längd bred. Skorstenen är dekorerad med avlånga skåror på sidorna och en utkragning som bärs upp av utskjutande stenar likt fasaden. På skorstens nedre del finns plåttäckningen kvar medan krönets plåt ligger på marken – plåten är falsad. Skorstenen är ursprunglig.

Rumsinventering

Rummen i stugan är i det närmsta tömda på lös inredning men fasta inventarier såsom skåp och hyllor finns kvar. Samtliga rum har trägolv om inget annat anges. Med elkabel menas i rumsinventeringen en vit textilklädd kabel om 1,5 cm bredd. Avgreningsdosa är en kopplingsdosa för elektricitet, svartmålad i gjutjärn och yttermåtten ca 15 x 15 cm.

Avgreningsdosa med vit textilkabel.

Fönsternischerna är putsade. Fönsterbågarna är av hyvlat trä och låses med fönsterhaspar och stjärthakar. Innerfönster finns om inget annat anges. Fönstren har munblåst glas, är linoljekittade och bågar som är målade med vit linoljefärg på insidan om inget annat anges.

Det finns två typer av profiler på golvlistor och fönsterfoder: en ursprunglig, rikt profilerad typ och en enklare, sekundär modell som ses i sovrummet, köket samt vid dörren till salen från hallen.

Källaren

Källaren har fyra rum där rum 004 matkällaren och rum 001 svalen är ursprungliga – de avdelas av en massiv, vitkalkad granitvägg. Rum 003 pannrummet och rum 002 förrådet var från början ett rum, men är idag avdelade med en uppmurad tegelvägg utan bärande funktion.

Golv

Golvet i hela källaren utgörs av gjuten betong. I pannrummet och matkällaren finns golvbrunnar med 25 cm diameter, tillverkade av metall och täckta med en rutmönstrad sil.

Trösklar

Trösklarna utgör i två av tre fall del av dörrkarmen och är inte profilerade förutom en försänkning där dörrbladet går in. Tröskeln mot pannrummet är av gjuten betong med diagonala krysspår gjorda i betongen.

Järnvägsräler vilka bär murverket ovanför dörr- och fönstergluggar.

Väggar

Samtliga ytter- samt innerväggar utgörs av den massiva granitgrunden, som är fogad med bruk. Väggarna är bara vitkalkade förutom i matkällaren där de norra och östra väggarna är slätputsade och vitkalkade. Förrådet och pannrummet var från början ett rum som idag är uppdelat med en murad tegelvägg. Denna vägg är slätputsad med kalkputs och avfärgad med vit kalkfärg.

Det finns upptagna hål i muren med plats för ventilation och fönstergluggar. Några tidigare ventilationsgluggar är idag igenmurade men spår efter dem finns i murverket. Ovanför den östra fönstergluggen i svalen och ovanför dörröppningarna mellan svalen och förrådet samt mellan svalen och matkällaren finns järnvägsräl som bär tegelväggen ovanför.

I svalen finns två nischer: en mindre under trappan i riktning mot matkällaren och en större med slaget valv över mot förrådet. Båda tycks vara igensatta med tegelstenar längst in.

Dörrar

Det finns tre dörrar i källaren, varav den till matkällaren är troligtvis ursprunglig, medan de båda andra tillkommit på senare tid. Dörrarna saknar foder. Alla karmar saknar profiler, har fals men är omålade med undantag av dörren in till matkällaren där karmen är vitkalkad.

Dörren till matkällaren har måtten $178 \times 92 \times 6$ cm och öppnas mot svalen. Dörren består av ett ramverk med en fyllning i. De två gångjärnen är 20 cm höga vardera och har en knapp som av en nutida tillverkare benämns »ollonknopp«. På sidan mot svalen är den klädd med horisontalt spikade pärlspontsbrädor om 11,5 cm bredd som är målade med en laserande ljus grågrön linoljefärg. Mot matkällaren är pärlsponten vertikalt placerad och målade med en mörkt brun laserande linoljefärg.

Spegeldörren mellan svalen och förrådet har dimensionerna $172 \times 72 \times 5$ cm. Dörren hade ursprungligen tre speglar vars placering uppfifrån är liggande, stående, liggande. Dörren är avsågad i överkanten för att passa i dörrkarmen så att den översta spegeln knappt finns kvar. Dörren är målade med vit linoljefärg och mot förrådet är dörren helt klädd med masonit. Två gångjärn med konisk knapp håller dörren på plats.

Spegeldörren mellan förrådet och pannrummet har dimensionerna $186 \times 76 \times 3,5$ cm. Dörren har tre speglar vars placering uppfifrån är stående, liggande, stående. Dörren är vitmålad med linoljefärg och hålls upp av två gångjärn med konisk knapp. Dörren saknar lås, har ett defekt handtag mot pannrummet och en klinka mot förrådet.

Fönster

Fönstren i förrådet och pannrummet är enkla har dimensionerna 32×35 cm med plats för ytter- och innerbågar. Innerbågarna är grönmålade med linoljefärg. Innerbågarna öppnas inåt, saknar profil och är enlufts-fönster med valsat glas. Bågarna är försedda med utskjutande hörnjärn.

I svalen finns ett fönster som invändigt täcks med en trälucka med ett metallhandtag på. Där finns spår av ett ventilationshål som nu är igensatt med trä.

Ventilation

I matkällaren finns två finns två ventilationsgluggar med ett skydd som utgörs av en träram med en perforerad metallplåt i.

Tak

Innertaken i källaren utgörs av obehandlade ramsågade brädor. I pannrummet täcks halva innertaket av uppspikade skivor av eternit som eldskydd för koks-pannan.

El

I källaren kommer elkablar från trapphuset och delas i sin tur upp till källarens rum med hjälp av avgreningsdosor. Det finns svarta bakelitströmbrytare med vridknopp i förrådet och i matkällaren. Elkabeln omsluts av vit textiltäv men är annars obehandlad. Eldragningen är ursprunglig förutom i matkällaren där ett tillägg till hydroforen har gjorts med en vippströmbrytare av större modell, samt en fördelardosa, båda i grå plast med vit plastinklädd kabel emellan.

Det finns lamparmatur i svalen, pannrummet samt matkällaren. I svalen utgörs den av en vit porslinsarmatur med plats för en gängad glaskupa. I de övriga två rummen utgörs armaturen av en gjutjärnskonstruktion försedd med plats för en gängad glaskupa.

VVS

Inklädda och isolerade rörledningar finns dragna från pannrummet och fördelas ut till de övriga källarrummen och vidare upp på övre våningar genom golvet. Isoleringen innehåller troligtvis asbest och har ett skydd av gråmålad väv.

I pannrummet finns en vattenkran i mässing som är kopplad till ett oisolerat vattenrör i järn som kommer från väggen mot matkällaren där en hydrofor är placerad. Hydroforen försörjer även vattenkranen i rum 103 köket, vilket är placerat ovanför matkällaren. Ett avloppsrör i gråmålad gjutjärn finns vertikalt placerad mot, och kommer ut ur västra väggen i matkällaren och fortsätter ner i det gjutna golvet.

Eldstad

Murstocken i våningarna ovanför källaren vilar till största del på grundmuren medan ett hörn i pannrummet utgör det enda av den nedre delen av murstocken. Den är murad av tegel, putsad och avfärgad med vit kalkfärg och ur den sticker ett rostigt metallrör med en diameter på 25 cm och en sotningslucka i gjutjärn om 25 × 25 cm.

Koksförvaring i pannrummets nordöstra hörn.

Till murstocken har en kokspanna varit kopplad men den står nu en bit ut på golvet. Pannan är tillverkad av Norra Hammars bruk 1939 och anges ha en eldyta om 1 kvm, ett vattentryck av 6 kg/cm² och vara av serie »CAL« med tillverkningsnummer 67734. Kokspannan var ursprungligen svartmålad, gjord av gjutjärn och har tre luckor på framsidan samt två vattenrör och ett rökrör som på baksidan.

Fast inredning

I pannrummet finns en verktyglåda med ett nedfällbart lock av masonit och en klädhängare i utstansad plåt sitter uppspikad mot väggen mot förrådet. I nordöstra hörnet finns en av hopspikad box som är fäst i väggarna med hjälp av inmurade armeringsjärn och utgörs av liggande brädlappar. Boxen mäter 140 × 130 cm och användes för förvaring av koks som fortfarande finns kvar i boxen.

Verkttygslåda i pannrummet

I matkällaren finns en enkel trähylla mot norra väggen, hopspikad av spontade brädor om $15 \times 2,5$ cm. Hyllan mäter $160 \times 145 \times 45$ cm, är obehandlad och sekundär. På den södra väggen finns ett hyllplan som utgörs av två sågade brädor om $15 \times 2,5$ cm respektive $10 \times 2,5$ cm och som totalt mäter $190 \times 25 \times 2,5$ cm. Planet är hopspikad med två underliggande brädbitar om ca $20 \times 3 \times 3$ cm. Hyllan vilar på två i väggen inmurade armeringsjärn. Mot väggen till pannrummet finns en liten hylla gjord av brädor som täcks skal av masonit. Hyllan är sågad för att passa i väggen och vilar på ena sidan av en uppmurad konstruktion i väggen och på den andra ett armeringsjärn som är inmurat i väggen.

Vid murstocken i förrådet finns två anordningar eller ställningar av trä med okänt användningsområde.

Lösa inventarier

I källaren finns en huggkubbe, en sopborste i trä, någon form av klubba i järn med trähandtag, en plåthink, wire i olika längd, ett mindre brädförråd och en av plywood sammansatt skiva av okänt användningsområde.

Bottenvåning

Våningsplanet är uppdelat i fyra rum: rum 101 hallen, 102 salen och 103 köket samt 104 trapphuset. Samtliga rum har trägolv med 11 cm bredd på brädorna. I hallen och köket ligger linoleummattor ovanpå trägolvet. I hallen ligger en i grunden grå linoleummatta med orange, svart och vitt stänk som

mönster. I köket ligger det två linoleummattor ovanpå varandra, varav den undre är en brunsvart med rödbrun dekor som pryder den intarsiainspirerade mattan. Ovanpå denna ligger en ljusgrå linoleummatta med ett enklare streckat mönster i en ljusare färg.

Golvlist av ursprunglig rikt profilerad modell.

Golvlister

Golvlister med måtten 20 × 3 cm pryder samtliga rum och är i salen och hallen ursprungliga, förutom mot murstocken i salen där en liknande troligtvis sekundär list finns placerad. Listerna är rikt profilerade i överkant och är målade med en gråvit lin- eller alkydoljefärg. I köket finns en sekundär mindre rikt dekorerad golvlist som mäter 12 × 2,5 cm och är gråmålad med en linolje- eller alkydoljefärg och som är sekundär.

Tak

Samtliga rum har ett på vass putsat tak som i hallen och köket är målade med en vit alkydoljefärg. I salen är taket målat med vit kalkfärg. Vid övergången mellan tak och vägg finns ett putsat hålkäl utan kanter. Hålkälet finns i samtliga rum och har samma färg och behandling som taken i respektive rum. Inne i det skafferiet i kökets nordöstra hörn syns pärlspontsbrädor i taket.

Väggar

Väggarna på bottenvåningen är av slätputsad typ och är antingen bemålade med kalk-, linolje- eller alkydfärg, förutom i salen där rester av tapeter ligger

på golvet och en matt putsad yta framträder bakom. Längs väggarna i köket och salen finns rester efter en förmodad bröstningslist. Drygt 80 cm ovanför golvet löper ett ca 9 cm högt omålat område runt väggen och det finns igenspacklade hål med ungefär en meters mellanrum. Området mellan golvlisten och bröstningslisten är målad grågrön och har troligtvis varit tapetserad i ett antal omgångar, vilket tapeter som idag ligger på golvet indikerar. I salen är väggen obehandlad ovanför bröstningslisten, men tapeter som idag ligger på golvet har i ett flertal lager har suttit på väggarna. Innerväggarna är murade med tegel och har en tjocklek av ca 50 cm.

Färgsättning

På väggarna i köket finns rester efter åtminstone sex färgsättningar varav det yttersta lagret är målad med en ljusgul latexfärg. Hallen är målad med vit alkydfärg och bär spår efter tre tidigare färger.

Dörrar

Dörrarna i bottenvåningen är masonitklädda spegeldörrar, förutom den förmodade nyupptagna dörren från hallen till salen som antas vara en enklare masonitdörr. Detta är inte helt säkert då dörren vid besöket var låst och inte kunde öppnas. I den övre delen av dörren till källaren finns fyra glasrutor åtskilda med korsspröjs.

Samtliga dörrar är ursprungliga, men masonitbeklädningen är sekundär och de är målade med en vit alkyd- eller linoljefärg. Dörrarna har ett standardmått om 210 × 90 × 4,5 cm förutom i hallen där dörrarna till källaren respektive övervåningen har måtten 200 × 80 × 4 cm. Alla dörrar har två gångjärn med koniska knoppar, förutom dörren mellan hallen och köket där gångjärnen har större knoppar av modell »ollonknopp«. Dörrhandtagen är av enkel kromad typ med mörkt grepp av trä och låsbricka i plåt bakom.

Dörrfoder

Dörrfodren finns i två utföranden: dels ett ursprunglig rikt profilerad foder som i sitt utseende liknar golvlisten och dels ett modernare foder som finns runt dörren mellan salen och hallen. De sistnämnda finns på båda sidor av

Färgstege i köket som är numrerad 1-6 där 1 är det yttersta färglagret.

väggen och är av en enklare typ, liknande golvlisten i köket. Alla foder är vitmålade med linolje- eller alkydoljefärg.

Dörrfoder från olika tidsålder där den vänstra bilden visar ursprungligt och den högra bilden visar utseende från 1940-talet.

Fönster

Det finns totalt sex fönster i bottenvåningen, varav två mindre med enkla bågar finns i hallen. Det finns två större tvåluftsfönster vardera i salen och köket med totalmått ca 130 x 150 cm. Fönsterbågarna är enkelt profilerade. Bågarna är sammanfogade med slits, tapp och naror – två naror i vardera hörnet samt en nara på var sida om spröjsen.

Fönsterfodren är samtliga rikt profilerade och har måtten 12,5 x 2,5 cm – i hallen är två av fönsterfodren avsmalnade ca 5 cm för att få plats mot väggen. Fönsterbrädorna är ca 160 x 30 cm med rikt profilerade fönsterbänkslister.

VVS

Radiatorer finns placerade under fönstren i salen. Radiatorerna är gjorda av sammanfogade plåtflänsar som är fästa i tegelväggen och som mäter 120 x 70 x 15 cm. De har ventiler i mässing. En radiator av samma typ finns i köket, dock är denna en fläns längre. Till höger om källardörren i hallen finns en mindre radiator av kantigare typ, dock med samma typ av ventil. Till samtliga

radiatorer finns två järnrör kopplade, vilka kommer upp från källaren genom golvet just under radiatoren. Värmesystemet är sekundärt. En kallvattenkran med diskho finns installerad i köket.

Radiatorn i sovrummet på vinden.

Mässingsventil av samma modell som finns på samtliga radiatorer.

El

Elektricitet finns draget till samtliga rum och är infällt i väggar eller tak. Det finns ett flertal typer av strömbrytare på våningen, samtliga infällda. I salen finns en modern kantig typ av brytare i vit plast. I köket finns en rund infälld brytare i vit plast eller bakelit och i hallen finns två ovanför varandra placerade runda brytare med runda tryckknappar, i svart bakelit.

Eluttag i svart bakelit finns infällda i vardera rum. I salen finns ett uttag placerat bredvid fönstren strax intill fönsterfodren mitt på väggen. I köket finns en likadan placerad till vänster om det norra fönstret, likaså vid dörren till hallen. I köket finns ett vitt eluttag i bakelit placerat strax ovanför spisen. En dito finns i hallen, placerad ovanför golvlisten till vänster om dörren till salen.

I samtliga rum finns ett eluttag mitt i taket med infällda kablar som sticker ut och en svart bakelitkontakt. I hallen finns en hållare för smältsäkringar i utstansad metallplåt, gråmålad med lackfärg. Bredvid denna finns en elmätare i svartmålad plåt och gjutjärnsdetaljer av märket LM Ericsson. Alla elinstallationer är sekundära.

Ojordat eluttag av bakelit

Fast inredning

I köket finns väggfasta skåp och bänkar. Skåpluckorna består av en träram klädd med masonit som är grönmålad med alkydolfärg.

I kökets nordvästra hörn finns ett skåp med sex luckor och hyllor, två lådor och en beredningsyta i. I det nordöstra hörnet finns ett murat skafferi med trä-

hyllor i och en masonitklädd spegeldörr. Vid den södra väggen finns ett högt skåp med två luckor i samt en bänk med två lådor och luckor i med en beredningsyta överst i form av en gråvit perstorpsplatta.

Vid väggen mot salen finns en vitemaljerad vedspis av modell Husqvarna 3027. Till höger om spisen finns två skåpluckor med en diskbänk i plåt på där en kallvattenkran finns installerad. Runt om och över spisen finns i tre skift vitglaserade kvadratiska kakelplattor om 15 cm.

I hallen finns en med vit linoljefärg målad hatthylla i trä med rundad kant. På undersidan finns fem krokar i gjutgods fästa och hyllan är upphängd med hjälp av två konsoler i plåt.

Vinden

På vinden finns rum 202 sovrummet samt rum 201 kallvinden som inkluderar två kattvindar på vardera sidan om sovrummet. Sovrummet är sekundärt, byggt som en uppvärmd klimatzon och lämnar det övriga vindsutrymmet kallt och oinrett.

Golv

Golvet på kallvinden utgörs av ett obehandlat brädgolv om ca 12,5 cm breda hyvlade brädor. Dessa vilar på ett bjälklag där bjälkarna är placerade med ca 70 cm mellanrum. I sovrummet ligger ett brädgolv med ca 18 cm breda brädor med en brun linoleummatta med ett enklare mönster som är svårt att urskilja ovanpå.

Väggar

Tegelväggarna avslutas på vinden ca 75 cm upp där takstolarna delvis är inmurade i väggen. Gavlarna är murade upp tillnock och samtliga murarbeten är putsade och vitkalkade.

Exempel på olika strömbrytare av svart bakelit.

Delar av takstolskonstruktionen.

Tak

De sju takstolarna består av två högben med virkesdimension $12,5 \times 17,5$ cm som vidnock är sammansatta halvt i halvt med en hanbjälke som tar upp kraften i sidled. I takstolens nedre del finns stödben och taktass inmurad i väggen, dessutom finns ytterligare ett stödben diagonalt placerat mot högbenet. Takstolarna vilar på ett väggband som ligger längs väggen i nivå med golvet. Taktassar finns infogade halvt i halvt på de avslutande takbjälkarna mot vardera gaveln. På takbjälkarna vilar ett liggande obehandlat undertak av 14 cm breda brädor.

Dörrar

En spegeldörr med enklare profilerat foder utgör ingången till sovrummet. Dörren och fodret är vitmålat med alkyd- eller linoljefärg och dörrgångjärnen är av enkel typ med konisk knapp. Dörrhandtaget är kromad, sexkantigt med ett grepp i bakelit och stålkropp som håller greppet på plats. En låsbricka i plåt är placerad på vardera sidan om dörren. Till höger om sovrumsdörren finns en enkel bräddörr in till den norra kattvinden.

Fönster

Det finns två tvåluftsfönster på vinden, placerat vid varje gavel, som är något mindre än de på undervåningen – bågyttermått 132×48 cm. Fönstret på kallvinden saknar fönsterfoder men har en rikt profilerad fönsterbänklist. I sov-

rummet är samtliga dörr- och fönsterfoder av en enklare profilerad typ men fönsterbänkslisten är av ursprunglig rikt profilerad typ. Samtliga fönster och listverk är vitmålade med lin- eller alkydolfjärg.

Sovrummet sett från öst.

Sovrummet

Sovrummet följer takstolens insida och sovrummets inre tar form av ett tredingstak. I taket är treetexplattor uppspikade och behandlade med vit kalkfärg. Väggen vid den västra gaveln är den slätputsade och tapetserade tegelväggen. Murstocken som är murad av tegel, slätputsad och tapetserad utgör delvis väggen. Den norra och södra väggen utgörs av masonitbeklädda brädor. På väggarna sitter en streckad blå- och gulblommig tapet. En list möter tak och vägg, denna är enkelt profilerad 7×2 cm och mot gavel- och västra väggen sitter mot tak och vägg en vitkalkad hålkälslist om $3,5 \times 3,5$ cm. Längs golvet löper en profilerad golvlist.

Inventarier och installationer

Elektricitet uppkommer i pendelledningar till vinden via trapphuset och fördelas via avgreningsdosor och vidare på takstolarna. På kallvinden finns en lamparmatur i vitt porslin och med en strömbrytare finns i trapphuset.

I sovrummet finns en rund infälld strömbrytare och ett infällt vägguttag i svart bakelit. Strömbrytaren är placerad på murstocken vid dörren och vägg-

uttaget är placerad strax till vänster om fönstret. I taket finns en centrerad kontakt i svart bakelit.

En radiator finns i sovrummet och har samma karaktär och behandling som de i bottenvåningen. Två vattenrör i järn går in i radiatorn från södra väggen. Undernocken i kallvinden finns en trälåda av bräder som troligen innehåller ett expansionskärl. En avloppsventilation i form av ett gjutjärnsrör är placerad intill murstocken på kallvinden och mynnar ut genom taket.

På vinden finns flera mörkläggningskivor av masonit. Dessa är märkta med siffror som troligtvis visar i vilket fönster skivorna är tänkta att sättas upp. I övrigt finns ett större plåtkärl, ett järn med tillplattade ändar, en lös lampa med handtag sladd, spetsgardiner runt fönstren och en rullgardin vid det västra fönstret.

Trapphus

Det finns två trappor i huset. Båda utgår från hallen och når källaren respektive vinden. En trästolpe bär trappan inåt och den går från golvet i källaren och upp till vindsgolvet. Trappan följer i utkanten väggens beskaffenhet. Trappstegen är gjorda av brädor om ca 17 × 3 cm med en enkel profilering på stegyten.

Källartrappan

Trappans fotsteg är grönmålade med linoljefärg och beklädda med en grå linoleummatta. Taket i källartrappan utgörs av undersidan av trappan till vinden som har en i linoljefärg grönmålade pärlspontspanel. Väggarna utgörs av grunden som går över i en vitkalkad putsad tegelvägg. I trappans övre del finns två murade fönsteröppningar med plats för samma typ av mindre fönster som i hallen – de saknar dock bågarna och alla former av foder och liknande. På karmen finns mindre metallbläck påspikade som kan fällas ned för att hålla en mörkläggningskiva.

I trappans övre del finns en hylla i den norra väggen. Den mäter 110 × 18 × 2 cm, är gjord i trä och målad grå med linoljefärg.

I källartrappan kommer elektricitet in genom väggen och går vidare in i ett huvudsäkringsskåp som vidareförmedlar många löpmeter kabel som via avgreningsdosor fördelas till övriga våningsplan. En strömbrytare i vit plast med vridskiva sitter innanför källardörren. Bredvid säkringsskåpet sitter en kopplingsplint av metall för sju bantelefon som vilar på en i väggen murad gjutjärnskonsol.

Vindstrappan

Trappan som sådan utgörs av hyvlat trä men är annars obehandlad och har samma form och profilering som källartrappan. Trapphusets södra och östra

väggar utgörs av husets mur som på insidan är putsad och avfärgad med vit kalkfärg. De norra och västra väggarna är på den nedre delen klädda med stående brädor med ca 15 cm bredd medan den övre delen avslutas mot vinden med en stående pärlspontspanel om ca 8 × 2 cm som är målad med en laserande brun linoljefärg. Ovanför dörren sitter likadan pärlspontspanel som ovan beskriven.

Ett ca 5 cm grovt, runt träräcke som är förankrat i väggen på fem platser med hållare i plåt och kromade detaljer följer den yttre muren till vinden.

Elektricitet kommer till vinden via trapphuset och fördelas via en avgreningsdosa placerad ovanför vindsdörrens ingång där även en strömbrytare på vänstra väggen finns placerad.

Teknisk konstruktion

Banvaktstugan är en i tegel murad konstruktion som står på en kallmurad granitsockel av varierande tjocklek mellan 50 och 90 cm. Granitsockeln är åtminstone 2 meter hög varav ca 40 cm syns ovan mark på husets utsida. På grundsockeln vilar ett massivt murverk av handslaget stortegel som är en knapp halvmeter tjock. Ovanför fönster och dörrar finns murade avlastande segmentbågar som fördelar krafterna i murverket förbi fönstren.

Mellan våningarna är träbjälklag inmurade i långsidornas ytterväggar och de ligger med ca 70 cm mellanrum. Ovanpå bjälkarna vilar golvbrädorna, fyllningen av kolstybb hålls uppe undertill av en blindbotten av brädor.

I huset finns en T-formad inre väggform som börjar i källaren och slutar under golvet på vinden. Väggen består i källaren av den kallmurade granitsockeln och ovanpå är den murad med tegelsten i resterande våningsplan. I källarens svale stöttas murverket ovanför två dörrar och en fönsteröppning upp av ett flertal i grundmuren inmurade järnvägsräler.

En rektangulärt avlång murstock löper uppåt från källaren och avslutat med en karaktäristisk i tegel murad skorsten. Murstocken har fyra mindre och en större röckanal.

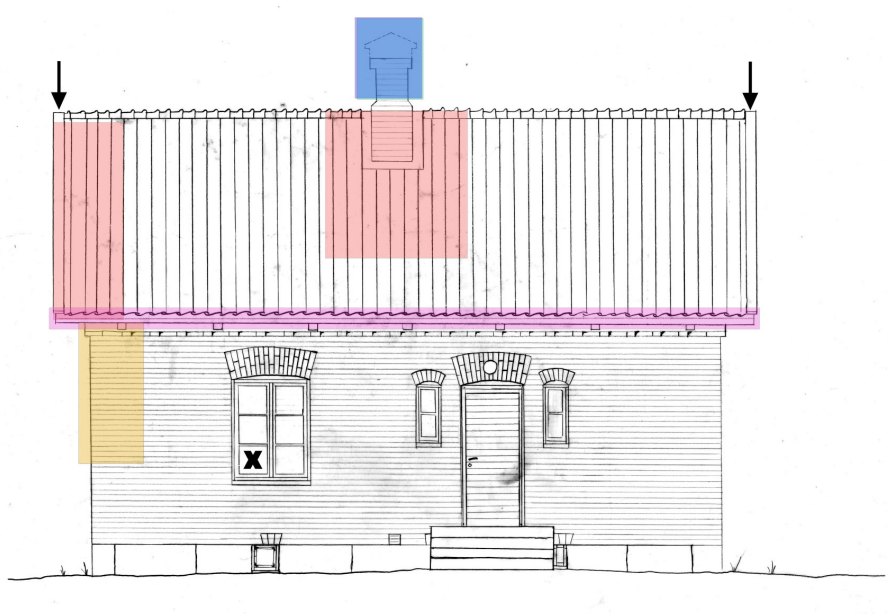
Takstolarna bär upp ett sadeltak där takstolarna delvis är inmurade i väggen. Taket består av ett undertak med läkt och enkupiga tegelpannor på. Takfotstassarna sticker ut längs lång- och kortsidorna vilka bär upp ett taksprång. För mer uppgifter om takkonstruktionen se rubriken tak på sidan 38 under rumsinventeringen.

Värdering

Hela banvaktstugan är att betrakta som omistlig med undantag av den förvanskande, moderna ytterdörren och alla ytor som färg-, puts- och tapetskikt som är slitytor och tänkta att förnyas successivt.

Skador och tekniska brister

Exteriören

Schematisk illustration över de större skadorna på fasad A

Fasad A

På sockeln finns en del algpåväxt, dock inte särskilt markant och den har inte spridit sig upp på murverket. En del bruk saknas i fogarna mellan stenarna. Bruket tycks ha lagts på sekundärt när stenarna väl var på plats, varför det inte har trängt så långt in i fogarna, och när ytskiktet sedan spricker så finns inget kvar längre in. Vid fönsterglugg A3 är avsaknaden störst.

Metallventilen på fasad A saknar en fläns. Fönster A3 i sockeln är delvis murket 5-6 mm in i träet, färgen har flagnat och kittet är bristfälligt, mycket torrt och sprött.

Ytterdörren saknar fungerande låsmekanism och dörren är igenspikad med kraftiga trådspikar. Karmen har tydliga färgskiftningar och ett underliggande gult, färglager framträder i ganska stor omfattning.

Alla fönster på fasaden har flagnande och sprucken färg på fönsterbågar, karmar och solbänkar. Kittet är mycket torrt och saknas till stor del. På fönstret till höger om dörren är två rutor krossade och hålen är täckta med plastfilm. En bit av träet under ett av beslagen i bågens underkant saknas.

Vid husets sydvästra hörn är murverket kraftigt frostsprängt och vittrat och en hel del bruk saknas i fogarna. Flera stenar är djupt skadade och några saknas. Skadorna börjar vid skift 23 ovanför sockeln, och tilltar sedan uppåt mot taksprånget. Missfärgningar i teglet kan skönjas, förmodligen på grund av fukt i teglet. Spår efter någon form av elektrisk installation syns på fasadens östra sida, i form av en sladd som slutar tvärt med fyra träpluggar med skruvhål i där under. För övrigt finns många mindre hål i fogarna efter spikar och skruvar.

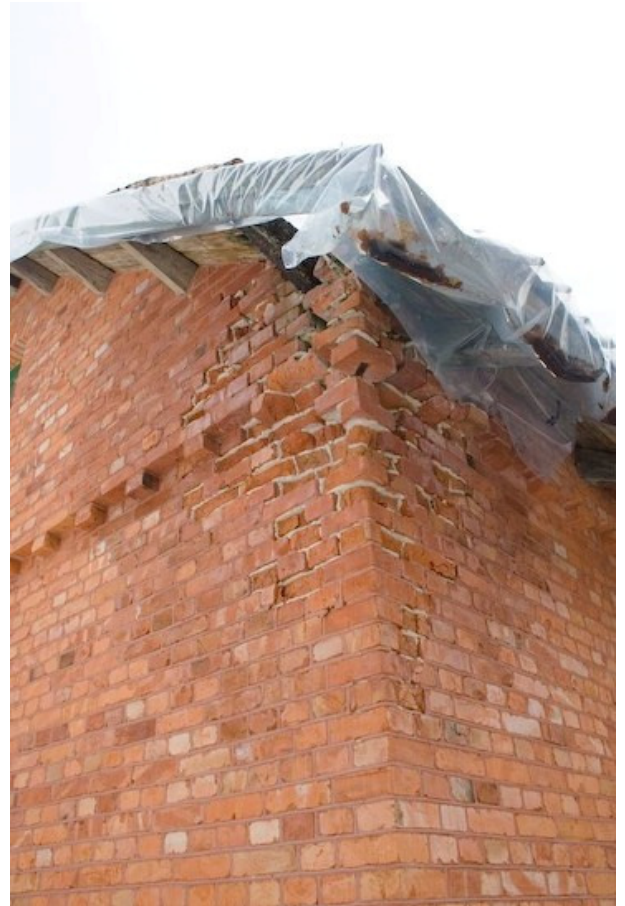
Fasad B

Sockeln har viss algpåväxt och bruket i fogarna är bristfälligt ungefär i samma utsträckning som på fasad A.

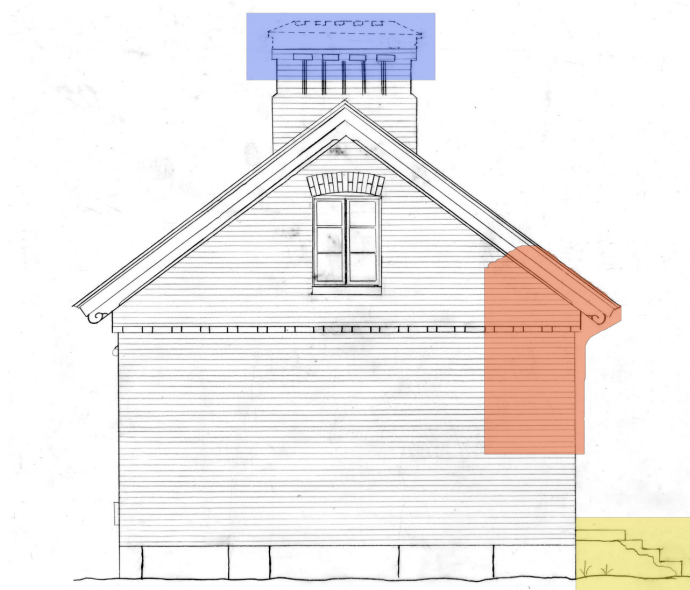
Fönstret har flagnad färg, främst i underkanten av fönsterbågarna och karmen. Beslagen i underkanten är rostiga och ett saknas helt, träet murket under det saknade beslaget. Rostskador finns på solbänken, främst längst ut.

Det sydvästra hörnets murverk är mycket frostsprängt och vittrat även på denna fasad men här riskerar stenar att rasa i övre delen av skadan. Skadorna börjar vid skift 29 från sockeln och tilltar högre upp i murverket. Ovanför den murade utkragningen är skadan mycket allvarlig. Tydlig missfärgning av teglet runt skadan kan också ses. En sten vid nedre delen av fönstrets norra kant är frostsprängd och bara drygt hälften av stenens tjocklek finns kvar.

En telefonkabel leder fram till fasaden från en närliggande telefonstolpe. Funktionen är osäker.

Det skadade sydvästra hörnet

Schematisk illustration över de större skadorna på fasad B

Fasad c

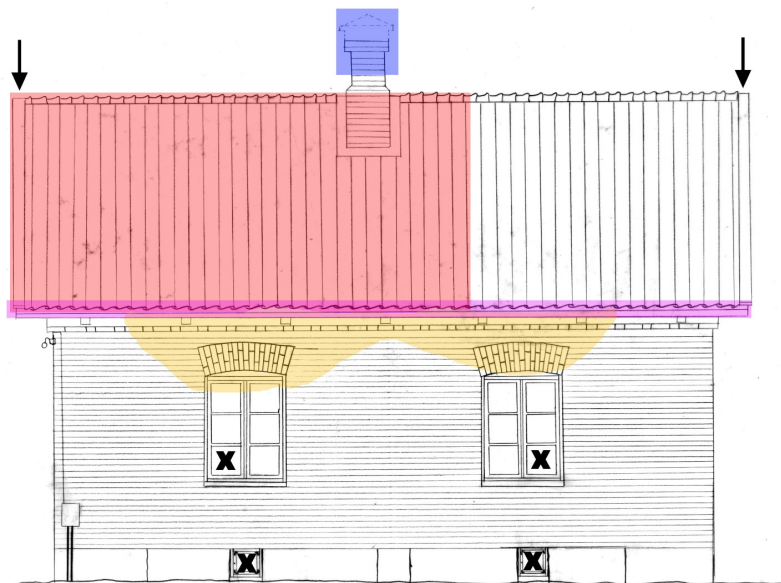
Sockeln visar tydlig algpåväxt, främst på den östliga sidan och denna är i större utsträckning än på övriga fasader.

Fönsterglugg C1 i sockeln har en fönsterbåge som ursprungligen har varit försedd med ett finmaskigt insektsnät av metall, men detta saknas förutom några små rester. I glugg C2 saknas båge eller lucka helt och hållet, gångjärnen finns dock kvar. Karmens färg är kraftigt flagnad, och träet är lätt murket 5-6 mm djupt in i träet.

De båda större fönstren i fasaden har flagnad färg på bågar och karmar. Missfärgningar syns tydligt ovanför hörnbeslagen till följd av rost på de försänkta och övermålade beslagen. Totalt fyra rutor saknas i fönstren och hålen är täckta med plastfilm. Viss algpåväxt finns på solbänkarna, och en del flagnad färg längst ned på kanten av bänkarna.

Murverket har tydlig algpåväxt mot sockeln, främst ovanför en staplad hög av tegel som står vid väggen. Uppe vid taket finns fem till sex tegelstenar och en del bruk som är frostsprängt. Ingen akut rasrisk tycks föreligga. Ytterligare en sprängd sten finns vid stegens fäste, ungefär en meter ovanför sockeln. En rätt tydlig missfärgning av teglet kan skönjas ovanför och mellan fönstren troligen orsakat av fukt.

Några mindre hål finns i bruket, tydligast framträder en linje som löper vertikalt i närheten av gaveln, med största sannolikhet har det suttit en kabel där.

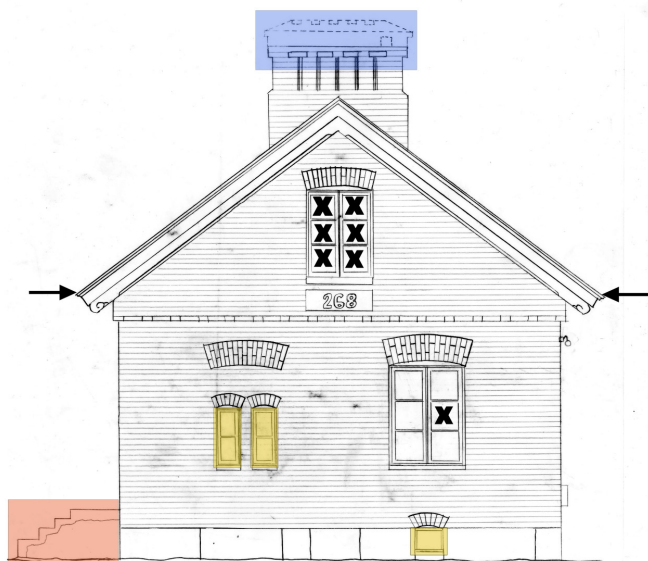
Schematisk och illustration över de större skadorna på fasad C

Elskåp nära det nordöstra hörnet med okänd funktion har mindre rostangrepp i metallen. Lampan på det nordöstra hörnet har mindre rostangrepp men fungerar i övrigt. Telefonledning till västra fasaden fortsätter även här. Runt ventilen i murverket sitter en träram runt där det tidigare suttit nät, detta saknas dock nu.

Fasad D

Sockeln har viss algpåväxt, små brister i bruket mellan stenarna ungefär i samma omfattning som på fasaderna A och B. Fönstergluggen i sockeln saknar lucka eller fönsterbåge men gångjärn sitter i karmen.

Det större fönstret i bottenvåningen (fönster C1) saknar en glasruta och hållet täcks med en plastfilm. Bågen har flagnad färg och träet i den högra bågen är delvis rötskadat till ett djup av 5-6 mm, huvudsakligen i bågens underkant. Missfärgningar syns tydligt ovanpå de nedsänkta och övermålade beslagen, troligen till följd av rost. Kittet är sprött och bristfälligt. Ungefär en tredjedel av solbänkarnas färg saknas helt och övrig färg är sprucken och delvis flagnad. Fönstret på övervåningen saknar helt glas och är helt täckt av plastfilm. Bågen har flagnad färg och kittet är i dåligt skick. De två mindre fönstren (fönster C2-3) saknar båda ytterbågar och är täckta med plastfilm. Murverk innehåller ett fåtal mindre hål i bruket efter spikar och skruvar. Viss algpåväxt på fasaden.

Schematisk illustration över de större skadorna på fasad D

Södra takfallet

På den västliga delen av taket är problemen störst främst i takfallets nedre hörn där flera tegelpannor saknas och undertaket har stora problem med röta vilket får taket att delvis hänga ned och sakna bärlighet lokalt. Det är på grund av denna skada i taket som de omfattande murverksskadorna på byggnadens sydvästra hörn har uppstått. Plastfilm ligger över skadan för att förhindra att den förvärras.

Runt skorstenen är en del takpannor krossade och saknas till följd av nedfallna tegelstenar från skorstenen. Hålen är tillfälligt täckta med korrugerad plåt, men det tycks som att det inte räcker för att hålla tätt, och fukt har runnit genom taket samt ned emot fasad A.

Den östligaste takstolen har längst ned fått omfattande rötskador. Den nedersta takfotstassen under det västra taksprånget är svårt skadad av röta och har tappat bärlighet.

På språngpanelen rakt nedanför skorstenen kan man se tecken på röta. I övrigt är panelen i tämligen gott skick men med en begynnande röta fläckvis.

Vindskivorna på den västra sidan finns kvar, men är mycket illa åtgångna av röta. På den östra sidan är den nedre brädan i bättre skick, medan den övre är rötskadad. Färgen på alla vindskivor vid det södra takfallet är helt bortflagnad. Vattbrädor saknas helt. Takavvattning saknas fullständigt på detta takfall, varken hängrännor eller stuprör finns kvar.

Norra takfallet

Ungefär hälften av taket är i mer eller mindre dåligt skick, med trasiga takpannor och delvis rötskadat undertak samt läkt. Runt skorstenen saknas många takpannor, och rakt ovanför köket är många krossade samt saknas. Den östra halvan av taket har störst problem och plastfilm ligger över den delen av taket för att försöka förhindra att problemen förvärras.

Fem av sju takfotstassar uppvisar tydliga rötskador. Drygt halva taksprånget från skorstenen och österut, saknas helt eller delvis och exponerar takfotstassarna för väder och vind. Av det kvarvarande av taksprånget är åtminstone hälften mycket i dåligt skick och det tycks vara en del svampangrepp på träet.

Vindskivorna finns kvar på både östra och västra sidan av det norra takfallet men är delvis rötskadade och färgen är bortflagnad. Vattbrädor saknas.

Stuprör saknas, hängrännor saknas på ungefär halva takfallet och de som finns kvar är bristfälliga och i dåligt skick.

Skorsten

Skorstenen saknar sitt plåtkrön, vilket återfinns kraftigt korroderat och trasigt på marken. Den nedre plåttäckningen är rostig.

Murverket är kraftigt vittrat och frostsprängt och de övre skiftena har rasat vilket har skadat taket genom från de nedfallna tegelstenarna. Rök- och ventilationskanalerna har fått en del nedfallna bitar av tegel och annat i sig och funktionen är därför mycket tveksam.

De tre översta skiftena är nedplockade, och plåt är lagd över rökgångarna för att hindra vidare förfall och att vatten i onödan kommer ner i dem.

Interiören

Samtliga målade detaljer, såsom fönster- golv- dörrlistor, väggar, dörrar och skåpluckor har flagnande färg om inget annat anges. Dörrar och skåpluckor har svällt och går inte att öppna eller stänga om inget annat anges.

Allmänt

Huset är delvis i dåligt skick speciellt på vinden och delvis i källaren. På vinden beror mycket av skadorna av att taket har läckt vilket har gett röt- och svampangrepp på träet. I källaren är det främst innertaket som har röt- och svampangrepp som troligen beror på den fuktiga ouppvärmda källarmiljön i kombination med otillräcklig ventilation.

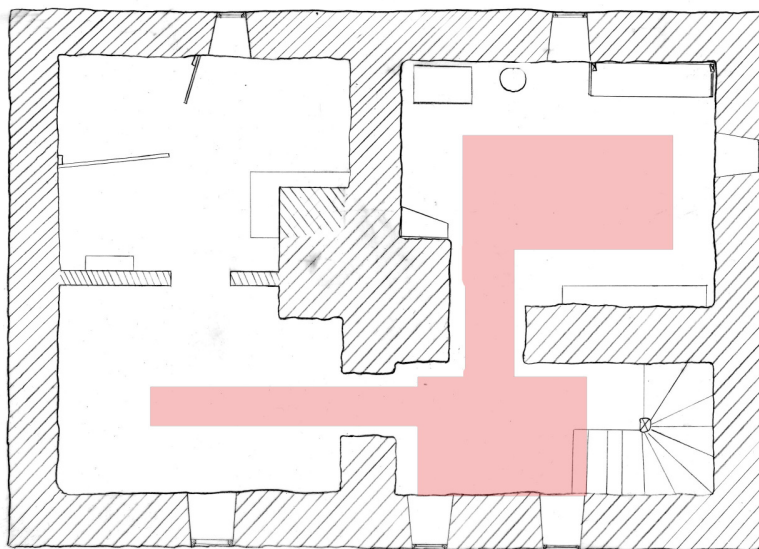
Vissa dörrar går inte att stänga för att de har svällt och att gångjärnen är rostiga. De linoleummattor som finns är spröda och kanterna har likt rullat upp sig delvis. Elektriciteten i huset fungerar men elledningar, strömbrytare och avgreningsdosor är i medtaget skick och behöver ytterligare undersökningar.

Schematisk illustration över de större interiöra skadorna

Alla delar i följande stycke har osäker funktion. Vattenledningarna till radiatorerna och vattenkranar är medtagna, rostiga. Några rör i källaren och på vinden är troligen isolerade med någon form av asbestfiber som kan leda till hälsoproblem vid eventuella ingrepp i systemet. Radiatorerna är delvis rostiga och har flagnande färg. Luftningsröret för avloppet är rostigt.

Funktionen för köksspisen, kokspannan, hydroforen med tillhörande pump samt expansionskärlet är osäker. Köksspisen ser till det yttre ut att vara i ganska gott skick, men är i själva verket kraftigt rostig inuti, viss gravrost. Det sistnämnda kan bero på att det regnat in vatten i spisen. Murstockens funktion är osäker.

Schematisk illustration över källarens större interiöra skador

Källarvåning

Golvet i källaren har kraftig upphöjning av golvet i svalen, samt till viss del i förrådet och matkällaren. Upphöjningen har resulterat i en stor spricka i betongen som sträcker sig från norra väggen i svalen till södra väggen i förrådet, samt delar sig in till matkällaren. Upphöjningen har sin kulmen strax framför trappan i svalen. Sprickbildningen har resulterat i att ett trappsteg är löst samt att tröskeln mot förrådet sitter löst. Dörrarna i svalen går inte att öppna eller stänga på grund av det upphöjda golvet. Dörren mot matkällaren har slagit sig av samma anledning.

Väggarna i källaren har mindre fuktfläckar om ca 10 × 10 cm i svalen samt i förrådet. I pannrummet finns en större fuktfläck på norra väggen i västra delen av rummet, samt golvet med en omfattning om ca 1 m². De vitkalkade partierna, främst grundmuren har delvis flagnande kalkfärg, och är kraftigt nedsmutsad i pannrummet. Putsen har lossnat i mindre sjok på sporadiska platser i de rum som har putsade väggar, dock främst i matkällaren under hyllan mot norr i ett område om 110 × 20 cm.

Samtliga dörrar och fönster i källaren har flagnande färg, samt rostiga gångjärn och beslag. Dörren till pannrummet saknar överstycke varvid dörren blivit skev och speglarna glipar. Fönsterbågarna i källaren går inte att öppna eller

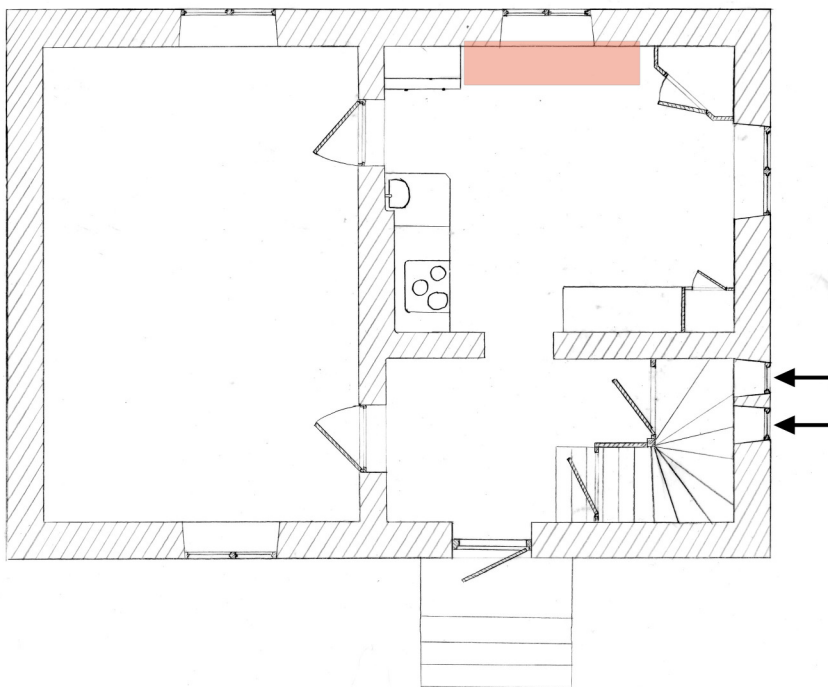
stänga då de svällt. Den inre bågen saknas till fönster i förrådet medan glaset i fönstret i pannrummet är sprucket.

Taket i källaren har svampangrepp som troligen beror på förhöjd relativ fuktighet (RF) främst i matkällaren där taket delvis murknat till följd av angreppen. Spikarna i tak är rostiga.

Rälerna över öppningarna är rostiga, främst ovanför dörren från svalen till förrådet där järnet i rälén börjat vittra med sprickbildning i murverket som följd.

Kokspannan har gravrost, är bortkopplad från murstocken och vattensystemet. Murstocken som sådan är sprucken, puts saknas och bruk har lossnat från med lösa tegelstenar som följd. Vattenkranen i pannrummet fungerar inte och röret är rostigt.

Elektricitet i form av kabeldragningar, strömbrytare, lamparmaturer och avgreningsdosor är i medtaget skick och funktionen bedöms osäker. Avgreningsdosorna är rostiga och strömbrytaren i matförrådet saknar vridknopp.

Schematisk illustration över bottenvåningens större interiöra skador

Bottenvåning

I taket i köket finns ett drygt 2 × 2 m stort hål upp till vinden. Det putsade vasstaket och kolstybb har delvis trillat ner och lagt sig på köksgolvet under radiatorn under det skadade området. Bjälkarna i taket är rötskadade till en osäker omfattning. Hålet beror troligtvis på tidigare läckage från taket på vinden. Golvet i köket är rötskadat på ett område om 2 × 1 m under radiatorn av samma orsak som taket.

Rötskada i mellanbjälklaget ovanför köket.

Taket i salen har en bula i putsen ovanför ingången till köket. Detta är troligen resultatet av en rötskada på vinden. Visst putsbortfall finns i salen, dels en omfattning på ca 50 × 50 cm på den östra väggen där det förmodligen funnits en eldstad och dels i det sydöstra hörnet vid taket där ett område om ca 40 × 40 cm tegelmuren delvis är blottlagd.

Ventilationsluckan ovanför spisen i köket saknar reglerbar lucka.

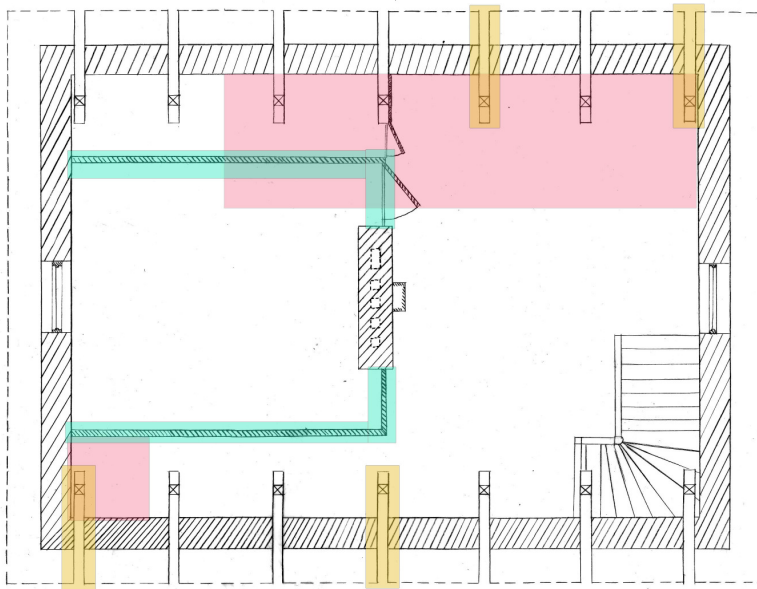
Tapeterna i salen är spröda, vissa har släppts från väggen och ligger på golvet. Den nedre strömbrytaren i hallen är defekt.

Vindsvåning

Golvet på kallvinden är skadat på ett flertal platser. Mot norra långsidan finns det 2 × 2 m stora hål som står beskrivs ovan. Dessutom är trägolvet runt området kraftigt rötskadat på ett område om ca 6 × 3 m. Eventuellt är golvbjälkarna rötskadade där varför vidare undersökning är nödvändig. Detta har or-

sakats av ett läckande tak. Vid det sydvästra hörnet av vinden finns rötskador på golv om ca 1 x 1 m.

På murverket mot norra långsidan har viss puts fallit ned främst vid »hålet« i golvet samt längre västerut i kattvinden. Vid dessa platser är även murbruket i dålig kondition med ett fåtal lösa stenar som följd. Nedfallen puts syns även i hörnet mot sydväst.

Schematisk illustration över vindsvåningens större interiöra skador

Den östra gaveln mot banan har en mindre vertikal spricka som slutar mitt i fönsternischens ovankant. I den östra fönsternischen mot banan finns visst putsnedfall. Fönstret mot banan saknar alla sina sex glas.

Del av rötskadad takstol på vinden.

Fyra takstolar har skadade områden i form av röta eller svampangrepp orsakade av läckage i taket. De inre delarna av tre takfotstassar i det norra takfallet vid den östra gaveln har rötskador. Undertaket på vinden har fläckvis påbörjad röta och svampangrepp.

I sovrummet finns kraftiga svampangrepp i både väggar och tak i den östra delen av rummet närmast murstocken. Golvet till höger om ingången är murket. Tapeter är missfärgade och har trillat ned vid murstocken. Vid trappan i kallvinden saknas några bitar av golvbrädorna där räcket mot trappan har suttit.

Kapacitetsanalys

Banvaktstugan har en total byggnadsyta exklusive innerväggar, fast inredning och trappor om drygt 168 kvm. Summerar man respektive rums fria och plana ytor i alla plan invändigt blir det drygt 136 kvm oavsett takhöjd.

Enligt Skatteverkets principer bör den totala byggnadsytan vara ca 144 kvm om man i detta fall felaktigt antar att alla innerväggar är tunnare än 30 cm. Delar av vinden har lägre takhöjd än 1,9 m och räknas därför inte med. Av den totala ytan räknas de drygt 70 kvm

Det sydöstra hörnet i sovrummet på vinden.

som utgör källare och delar av kallvinden som byta då golvnivån befinner sig under marknivån respektive rummet har ett begränsat användningsområde under delar av året. Kvar blir 74 kvm boyta.⁴⁶

Generell användning

Banvaktstugan kan efter genomförda åtgärder enligt åtgärdsprogrammet på sidan 97 användas till följande.

Byggnaden skulle kunna fungera som fritids- eller permanentbostad åt ett par personer men för att erbjuda en »modern standard« bör det först utrustas med ett uppvärmningssystem, varmvattenförsörjning, ny köksutrustning, utökad elinstallation samt toalett, dusch- och tvättutrymmen. Banverket skulle dock motsätta sig att stugan användes för ett mer reguljärt boende.

Banvaktstugan skulle kunna användas som ett rent museum över järnvägen Frövi–Krylbo i allmänhet samt banvakter och Erik Johansson i synnerhet. De stora fönstren i stugan och den välbevarade byggnaden skulle kunna vara den rätta platsen!

Vid vårt besök i Spannarboda med omnejd kom förslag om att kunna använda banvaktstugan som en mindre föreningslokal eller som café sommartid. För att fungera som förenings- eller serveringslokal och liknande kan det utöver ovan nämnda förändringar behövas utrustning för gäster och personal i enlighet med krav från instanser som kommunens hälsoskyddsförvaltning och aktörer inom arbetsmiljö och -rätt.

Om stugan kommer att användas enligt föregående stycke kommer den även att liknas vid Boverkets förklaring av »publika lokaler« och det kan komma att ställas krav på tillgänglighet för exempelvis funktionshindrade. Utöver detta kan räddningstjänsten ha synpunkter på byggnaden.

Stugan skulle kunna hyras ut under delar av året till mer tillfälliga besökare. Man skulle då kunna välja att låsa delar så att bara hallen, köket och sovrummet blir tillgängligt. För sådana tillfällen skulle det kanske räcka med utedass- och en enkel dusch utomhus.

Specifik användning

I källaren skulle matkällaren och förrådet kunna användas för sina tidigare ändamål d.v.s. för att förvara matvaror och hydrofor respektive (inte fuktkänsliga) föremål i. Pannrummet skulle eventuellt kunna fungera som pannrum efter nödvändig ombyggnad. Något av rummen, t.ex. förrådet skulle kunna utrustas med en lös duschkabin och en tvättmaskin.

---

⁴⁶ Skatteverket »Hur man mäter sitt hus« pdf-fil, 2006-04-30

Hallen i bottenvåningen kan användas för sitt ursprungliga syfte men köket måste nog kompletteras för att fungera som ett enligt hälsoskyddsförvaltningen godkänt kök att hantera livsmedel i vid verksamhet som omfattar servering eller liknande. Salen kan fungera som en utställningslokal för ett museum, som serveringsdel för ett café eller som möteslokal.

Kallvinden med sina kattvindar har goda möjligheter att kunna användas som förråd för mindre känsliga saker medan sovrummet skulle kunna nyttjas som övernattningsrum eller liknande.

UTHUSET

Uthuset vid banvaktstugan i Iskarboda ligger nordväst om själva banvaktstugan och drygt 1 m ovanför stugans marknivå. Byggnaden har ett rektangulärt plan som är orienterat i syd-nordlig riktning. Från det nordvästra hörnet av uthuset fortsätter fasaden i en skärmvägg som förbinder uthuset med dasset. Dasset har ett rektangulärt plan och är orienterat i öst-västlig riktning. Uthusets fasader är betecknade med start vid den östra fasaden som kallas fasad A som sedan följs av fasad B mot söder och så vidare medsols – dassets fasader benämns för sig med start vid den västra fasad A och sedan medsols runt.

Uthuset norr om banvaktstugan

Byggnadsdokumentation

Sockel

Uthuset vilar på block av slaggsten med planmått på drygt 10 × 20 tum. Det nordligaste rummet har en sockel utan mellanrum mellan stenarna runt om medan övriga uthuset och dasset står på enskilda stenar likt en plintgrund – även planket stöds av en sten. Stenarna har en svartgrå färg och en mycket ojämn yta och de är ursprungliga.

Trappa

Framför varje ytterdörr finns lösa trappsteg av trä gjorda av trästycken med tre tums tjocklek och nio tums bredd. Vid dörrarna B1 och B2 är det en träbit och vid dörrarna A1 och A2 är det två parallella. Framför dassets dörr finns tre

drygt sju tum breda plankor av trä som har lagts tvärs över två grövre stockar som tillsammans med en sjutumsbräda som trappsteg bildar en egentlig trapp. Träet är sågat och mörkt av fukt och kan ha varit impregnerat eller oljat tidigare. Trapporna är sekundära.

Uthusets fasad a.

Fasad

Fasaden utgörs av en stående locklistpanel av trä där brädorna har måtten 1 × 6 tum och listerna 1 × 2 tum. De är sågade och målade med röd slamfärg. Fasaden är till största delar ursprunglig. Knutarna täcks av hyvlade brädorna med måtten 1 × 6 tum som är målade med en brunröd linoljefärg. Knutbrädorna är ursprungliga.

Skärmväggen som förbinder uthuset med dasset hålls uppe av tre liggande plankor med måtten 3 × 9 tum som skyddas med täckbrädor. Den är klädd med samma panel som resten av uthuset och är ursprunglig.

På fasad B hänger två obehandlade fågelholkar av trä. På fasad C finns en liten hylla av trä och anordningar att hänga saker. På fasad D ser man änden av den fyrkantiga ventilationskanalen av trä från stallet. Dessa saker är troligen sekundära. På dassets fasad D står siffrorna »36« målade med samma färgtyp och nyans som på fodren och knutbrädorna. På samma fasad finns även en plåtbit fastspikad som en liten hylla.

Fönster

I fasad D finns ett fönster med två bågar med bågyttermått 45×81 cm som är okopplade och utåtgående – de har slits och tapp. De är pluggade och har utanpåliggande, plana hörnjärn som är fästade med spårskruv. Det hyvlade träet är målat med en blågrön linoljefärg, glasen är munblåsta och sitter i falsar fästa med linoljekitt. Den högra bågen hänger i ovankant i två gångjärn med konformade knoppar medan den vänstra saknar gångjärn. Fönstret har hyvlade fyratumsfoder av trä som är målade med samma brunröda linoljefärg som knutbrädorna. Fönstret är ursprungligt

Man ser spår av att det har funnits tre stycken drygt 50 cm höga och 20 cm breda fönster med spetsig form i gavelspetsen på fasaderna B och D men de är nu igensatta med panel och skarvarna täcks delvis av locklisterna. Antydningar till att det har funnits smala foder syns i färgen. Åtgärden är sekundär men fönstren var troligen ursprungliga.

I dassets fasad B finns en 40×40 cm stor öppning med rödbruna hyvlade foder med dimensionerna $1 \times 4\frac{1}{4}$ tum. Med största sannolikhet har det suttit en fönsterbåge här.

Dörrar

Uthuset och dasset har fem utåtgående bräddörrar av trä som har varit tjärade. De är tillverkade av spontade bräder av dimensionerna 1×4 tum med två tvärnaror och en snedsträva på insidan. Dörrarna har utanpåliggande maskinsmida bandgångjärn av två olika modeller: en avlång som smalnar av längre ut och en kortare rektangulär modell. Dassdörrens och de nedre gångjärnen på fasad A är av den kortare och troligen modernare modellen medan de övriga är av den längre och äldre modellen. Gångjärnen är spikade och skruvade med spårskruv.

Dörrarna har varit försedda med lås på insidan och ovala nyckelskyltar på utsidan men dessa är borta. Enkla stängningshaspar av obehandlad ståltråd finns till dörrarna i fasad A och i dörr 2 i fasad B. Dörrarna i fasad A har yttermått 92×215 cm, i fasad B är måtten $78,5 \times 212$ cm och dassdörren är $75,5 \times 186$ cm stor. Alla dörrfoder är hyvlade och målade med brunröd linoljefärg. Dörr 1 på fasad B har foder med måtten 1×6 tum, dassdörren har både foder med måtten 1×5 och 1×6 tum medan övriga dörrfoder har måtten $1 \times 4\frac{1}{4}$ tum.

I fasad D finns en igenspikad, svartmålad gödsellucka av trä med måtten 62×65 cm. Den är sammansatt av brädor med måtten 1×5 tum och har fyratumsfoder. De två gångjärnen sitter på sidan och är korta, rektangulära och obehandlade. Luckan är ursprunglig men åtgärden sekundär. I dassets fasad D

finns en drygt 45 × 40 cm stor trälucka som följer fasadens mönster med locklist – den hänger på samma sätt och med liknande gångjärn som ovan. Luckan är ursprunglig och har använts för att kunna tömma dasstunnan.

Tak

Uthuset har ett sadeltak med takfall åt öster och väster medan dasset har ett pulpettak med svag lutning nedåt i östlig riktning. Taken är belagda med tvåkupiga vingtegel av bränd lera med yttermått 11 × 16 tum. Pannorna ligger på tvärläkt på ett undertak av brädor med måtten 1 × 7 tum lagda på lock – brädorna har två grunda utskurna rännor i sig som är vända emot varandra. Nocken täcks av formpressadenockpannor. Taket är ursprungligt eller sekundärt.

Takfot

Takfotstassarna är av trä och saknar profilering förutom att de smalnar av något i änden. De är sågade och målade med röd slamfärg – de är ursprungliga. Vid långsidornas fasader A och C syns nio takfotstassar per sida och i fasadgavlarna B och D syns fem stycken.

Språngpanelen utgörs av det ovan beskrivna undertaket på lock som här är målat med röd slamfärg likt fasaden. Panelen är ursprunglig.

Avvattning

Vid det östra takfallet, ovan fasad A, sitter två tredjedelar av hängrännan kvar – den är av maskingjord, omålad plåt och verkar sekundär eller modern.

Vindskivor och vattbrädor

Vid gavelfasaderna B och D finns vindskivor i form av två brädor av trä med måtten 1 × 6 tum som har lagts lite överlappande över varandra. De har varit målade med en brunröd linoljefärg. Enkla vattbrädor med samma dimensioner men utan synlig ytbehandling finns. Brädorna är ursprungliga eller sekundära.

Yttre lösöre

Vid fasad A står två plåttunnor med rör för urtappning av vätska. Vid fasad B står en trasig trädgårdsstol i metall. På fasad C hänger delar till någon slags inhägnad av trä försedd med hönsnät och metallrör samt står eller ligger det ett antal plåtar, takpannor och rör. Vid fasad D ligger en rulle grov ståltråd.

Rumsinventering

Uthuset består av fem åtskilda rum som enligt originalritningarna ska ha använts som visthus-, måleri-, ved- och foderbod samt kostall med avskild kalvkätte. Dasset är förbundet med uthuset med en skärmvägg.

Alla byggnadsdelar utgörs av obehandlat trä med varierande ytbehandling om inget annat anges. Väggbäddarna har måtten 1 x 6 tum och är stående om inte annat anges.

Rum 101 kostallet

Rum 101 kostallet verkar senast ha använts som förråd. Golvet består av 8-9 tum breda sågade plankor med drygt 3 tums tjocklek lagda i olika riktningar så att en kort gödselrännan uppstår. Innerväggarna utgörs en liggtimmerstomme av 8 tum höga och 6 tum breda stockar med laxade knutar och som invändigt klätts med brädor. Golven och väggarna är troligen ursprungliga.

I den norra väggen finns ett fönster med två enkla bågar, en mittpost och stängningsbeslag samt en gödsellucka som är obehandlade på insidan. Fönstret och gödselluckan är ursprungliga.

I den södra väggen finns en mot rum 102 utåtgående 5 cm tjock fyllningsdörr med yttermåtten 98 x 180 cm. Den var ursprungligen delad på mitten så att den övre och den nedre delen kunde öppnas separat men delarna är nu hopspikade med en tvärgående bräda. Dörren har ett ramverk av hyvlat trä med två fyllningar av i diagonalställda pärlspontsbrädor med tre tums bredd. Mot rum 102 finns fyra utanpåliggande handsmidda bandgångjärn samt ett trähandtag och rester av en låsanordning i den övre delen och en enkel stängningsanordning i den nedre delen av dörren. På utsidan finns hyvlade foder med måtten 1 x 4 1/4 tum med noteringarna »Einar Johansson 1926« och »Hjalmar Johansson 3.1 1938« skrivna i blyerts på det övre fodret. Dörren, tröskeln och fodren är ursprungliga men dörren har spikats ihop sekundärt.

I taket sitter brädor med måtten 1 x 6 tum som troligen är ursprungliga. I taket finns ett fyrkantigt ventilationshål som via en trumma av entumsbräder leder ut genom fasad B – ventilationen är troligen sekundär.

Rummet innehåller för övrigt några plåtar, glasskivor, trälådor med glas, åtta fönstersektioner till ett växthus, tomma papperspåsar, en vit gallerdörr av metall som tillverkats av en gammal sängbotten, någon slags gulbrun matta och två lock till oljefat i plast från Ängelsberg.

Rum 102 foderboden

Rum 102 verkar senast ha använts som förråd. Till rummet räknas i detta fall in loftet ovanpå rum 101. Golvet utgörs av sågade brädor med 4-9 tums bredd – golvet är uppdelat i tre »sektioner« där brädorna ligger i olika riktningar så att det ser »lagat och lappat« ut. På loftet ligger sågspån som isolering. Golven är både ursprungliga och sekundära.

Den norra innerväggarna utgörs av utsidan av den bilade liggtimmerstomme som bildar rum 101, de västra och östra väggarna är insidan av ytterpanelen

medan den södra innerväggen består av en blandning av vanliga sågade bräder och sådana med utskurna grunda rännor i. Väggarna är ursprungliga.

I den norra väggen på loftet har det suttit tre spetsiga smala fönster som nu är igensatta. I de norra och östra väggarna finns en inåtgående respektive utåtgående på insidan obehandlad dörr av trä som i övrigt beskrivs under rum 101 ovan respektive byggnadsdokumentationen för fasad A. Den inre dörren och trösklarna är ursprungliga men den yttre dörren är ursprunglig eller sekundär.

Taket är öppet upp till undertaket – de sågade takstolarna är synliga och har dimensionerna 4 × 5 tum med tvärsår med måtten 2½ × 4 tum infällda halvt i halvt i sig och på dessa ligger sedan undertaket. Takkonstruktionen är ursprunglig.

Rummet innehåller två stora grönsvarta masonitskivor som kan ha utgjort mörkläggningsmasonit åt banvaktstugan, två plåtar, en lång trästege, två träspänger, en kratta, en lövkorg av träslanor och hönsnät som är avsedd att bäras av två personer, en trälåda med glastrutor i, en pallkrage av trä, ett finmaskigt såll, en sotarviska, en raka, ett skruvstycke av gjutjärn samt diverse träbitar och -pinnar. På loftet ligger pappkartonger: en för en radio av märket Philips som är märkt »Johansson, Spannarboda«, en sexkantig för trädgårdsslang och en som har innehållit någon slags pappförpackningar.

Rum 103 vedboden

Rum 103 verkar senast ha använts för sitt ursprungliga syfte som vedbod. Golvet täcks till två tredjedelar av sågade brädor med 8 tums bredd medan den inre tredjedelen utgörs av jordgolv med rester av ved i. Golvet är skarvat och är både ursprungligt och sekundärt. Innanför dörren sticker två träslanor upp ur golvet som kan ha använts för att stapla ved emot.

Innerväggarna i öster och väster är ytterväggens insida, den norra är baksidan av väggen i rum 101 medan den södra väggen utgörs av sågade brädor av trä. Alla innerväggar är obehandlade och ursprungliga.

I den östra väggen finns en utåtgående trädörr som är obehandlad på insidan och som i övrigt beskrivs under byggnadsdokumentationen för fasad A. Dörrarna är ursprungliga eller sekundära medan trösklarna är ursprungliga – innanför tröskeln finns en kort träram för en skottkärra eller liknande. Innertaket är likt det för rum 102.

Rummet innehåller en välanvänd sågbock av trä, en papplåda, enkla backar av trä, del av en hängränna och en lös träram att lägga utanför dörren.

Rum 104 måleriboden

Rum 104 verkar senast ha använts som förråd. Golvet är täckt med sågade sjutumsbrädor som är ursprungliga. Innerväggen mot söder och öster är insid-

an av ytterfasaden, den norra är baksidan av väggen rum 103 och den västra utgörs av sågade brädor.

I den södra väggen finns en utåtgående trädörr som är obehandlad på insidan och som i övrigt beskrivs under byggnadsdokumentationen för fasad B. Dörrarna är ursprungliga eller sekundära medan trösklarna är ursprungliga. Innertaket utgörs av brädor med måtten 1 x 6 tum som troligen är ursprungliga. Rummet innehåller en glsruta, plåtar, nertagna tegelpannor från banvaktstugan, enkla verktyg av metall, porslinsisolatorer som är markerade med ett grönt målat band omkring, en träram, en liten plastkanna för olja och en plåtdunk för ren bensin.

Rum 105 visthusboden

Rum 105 verkar senast ha använts som förråd för trädgårdstillbehör. Golvet är täckt med sågade sjutumsbrädor som är ursprungliga. Innerväggarna utgörs av sågade brädor som är spikade utanpå stommen så att ytterväggarna döljs – väggen är ursprunglig från tiden då rummet ska ha varit visthusbod.

I den södra väggen finns en utåtgående trädörr som är obehandlad på insidan och som i övrigt beskrivs under byggnadsdokumentationen för fasad B. Dörrarna är ursprungliga eller sekundära medan trösklarna är ursprungliga. Innertaket är troligen ursprungligt och utgörs av brädor med måtten 1 x 6 tum som är spikade på stommens undersida.

På den östra väggen finns två trähyllor med en hel glasburk med ett blått pulver i och en halv glasburk, en blå plasthink med ett vitt pulver i och en metallburk i. På den västra väggen hänger en uppspikad sockerlåda i trä. Vid den norra väggen står en enkel träbänk med tre blåmålade metallbehållare märkta »Super«, »Blå korn« och »Benmjöl«. På golvet står två gröna metallhinkar som är märkta »Cement« och »Kalk« och som innehåller det, några vita metallrör och en grön back av trä som är märkt »Återsändes Johansson Iskarboda«. På väggen hänger rullar med ståltråd.

Uthusets C- och D-fasad tillsammans med dasset

Dasset

Golvet är täckt med sågade brädor som är ursprungliga. Innerväggarna utgör insidan av ytterfasaden men är täckta med masonitskivor som är målade ljusblåa. I den västra väggen finns en utåtgående trädörr som är målad ljusblå på insidan och som i övrigt beskrivs under byggnadsdokumentationen för dasset. Dörrarna är ursprungliga eller sekundära medan trösklarna är ursprungliga. Innertaket utgörs av undertakets brädor som är ursprungliga. I den norra väggen finns en öppning där det troligen funnits en fönsterbåge. Dasset innehåller en sittbänk med lock och ett fotsteg samt en kvast av trä och en affisch på den norra väggen.

Teknisk konstruktion

Uthuset är i huvudsak en stolpkonstruktion av sågat trä men det nordligaste rummet 101 kostallet är en liggtimmerkonstruktion av 8 tum höga och 6 tum breda stockar med laxade knutar. Stolpkonstruktionens syll och hammarband har dimensionerna 5 × 6 tum och delarna är skarvade med blixtskarvar. De stående stolparna har dimensionerna 4 × 5 tum och är tappade in i de horisontala. Under varje möte mellan syllen och en stolpe finns en grundsten av slaggsten. Mellan stolparna vid ytterväggarna finns diagonalställda snedsträvor och tvärsålar med måtten 4 × 2½ tum som tar upp krafterna i sidled. Delar av golven ligger på golvbjälkar av trä.

Takstolarna över stolpkonstruktionen består av två högben utan hanbjälke men med en bindbjälke som vilar på hammarbandet ömsom med stöd av en stolpe eller mellan två stolpar. Takstolarna över liggtimmerkonstruktionen saknar bindbjälke men har ett snedställt stödben och en kort tass påspikad. Undertaket vilar på tvärlåar som är lagda halvt i halvt i högbenet och som håller samman takstolarna.

Dasset är en stolpkonstruktion av trä med syllen liggandes på fyra slaggstenar i var hörn. Fyra hörnstolpar av två olika längder bär tillsammans med två bjälkar längs långsidorna upp ett pulpettak. I sidled stöttas byggnaden av två korta tvärbjälkar vid varje kortända och rörelser dassets längdriktning hämmas av två plankor på norra innerväggen som är hopfogade halvt i halvt till ett kryss mellan den nordöstra och nordvästra hörnstolpen.

Värdering

Hela uthuset är att betrakta som omistligt med undantag av färgerna som är slitytor och tänkta att förnyas successivt.

Skador och tekniska brister

Exteriört

Marknivå

Några slaggstenar i sockelns plintgrund är så pass vittrade att de deras bärförmåga riskeras i framtiden, framförallt är dassets östra stenar dåliga. Orsaken bör vara vatten som stänkt på och trängt in i stenen och skapat frostsprängning när vattnet har expanderat vid övergången till fast form.

Träet i trappan till dasset är delvis angripet av röta och en plankor saknas på översta avsatsen. Orsaken är trappans oskyddade läge för väta.

Väggnivå

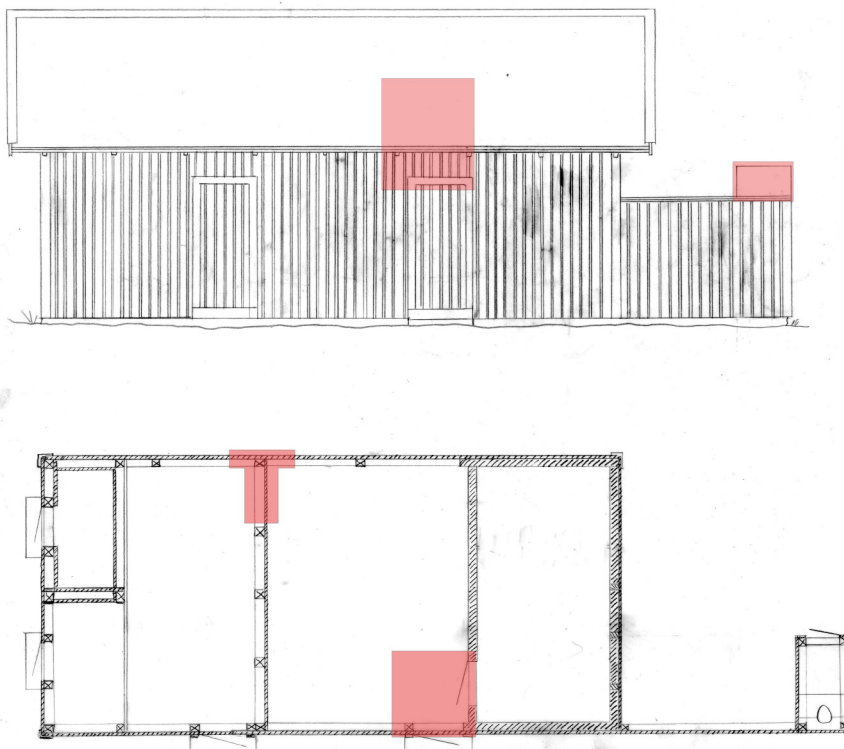
Nedre delen av träpanelen har med undantag av uthusets fasad B och skärmväggen mellan uthuset och dasset påväxt av gröna eller gråvita alger. På delar av fasad A och C är träet delvis så angripet av röta så att träet är söndertrasat. Ovanför dörr 1 i fasad A är fasaden angripen av alger. Täckbrädorna ovanpå plankorna som håller uppe skärmväggen är bevuxna med alger och mossor samt angripna av röta. De övre, östra delarna av dassets södra fasad är angripna av vit svamp och röta.

Skadeorsakerna är avsaknad av eller dålig takavvattning och i viss mån förhöjd marknivå samt trasigt taksprång. Slamfärgen på alla fasader är dålig

och på skärmväggen är den helt borta. Linoljefärgen på knutbrädorna och fodren har börjat krita.

Fönsterbågen på uthusets fasad D saknar delar av linoljekittet och linoljefärgen har börjat krita. Fönsterbågen i dassets norra fasad saknas.

Den nedre delen av dörr 1 i fasad A är täckt med vita alger och kan vara på väg att skadas av röta. På alla dörrar är tjäran dålig och lås saknas medan vissa har lösa gångjärn eller saknar stängningsbeslag. Beslagen är generellt rostiga. Färgen på gödselluckan på fasad D är dålig och luckan till dasset sitter löst och är mycket grön av alger. Orsakerna till skadorna är dålig takavvattning, eftersatt underhåll och troligen skadegörelse.

Schematisk illustration över de större skadorna på uthusets plan och fasad a.

Taknivå

Båda takfallen på uthuset är delvis täckta med mossor och gamla löv. I det östra takfallet, ovanför dörr 1 i fasad A, är några takpannor trasiga så att ett hål har uppstått och drygt en meter av takfoten är borta. Nio brädor i undertaket är skadade av röta.

På västra takfallet saknas en takpanna vid den norra vattbrädan och undertaket är skadat av röta. På två ställen mitt på samma takfall är några takpannor trasiga i takfallets nedre del och ett hål har uppstått som har skapat rötskador på den underliggande stommen och flera av undertakets brädor är dåliga. Nära den södra vattbrädan saknas några takpannor i takfallets nedre del och undertaket är skadat av röta. Skadorna har uppstått då tegelpannorna har frusit sönder eller skadats på annat sätt och har vatten runnit in på underliggande byggnadsdelar av trä.

Undertakets slamfärg börjar bli dålig. Träet i den övre vindskivan vid fasad D på det västra takfallet är dålig medan alla vattbrädor är dåliga i träet. Färgen på övriga vindskivor börjar krita. Eftersatt underhåll och vattbrädornas utsatta läge är orsakerna till skadorna.

De flesta delarna av dassets takpannor är trasiga och taket är täckt med löv och mossor som kan dra åt sig mer fukt och skada taket mer. Takfotstassarna vid det nedre taksprånget är rötskadade och den ena har lossnat helt. Undertaket vid den södra fasaden är angripet av vita svampar och röta och åtminstone en bräda är på väg att lossna. Linoljefärgen är dålig på alla vindskivor och på den norra växer lavar. Vattbrädorna är bevuxna med lavar och är dåliga i träet. Skadorna kan vara orsakade av att mossor och löv som dragit åt sig fukt som sprängt sönder takpannorna när vattnet frusit samt det skuggiga nordliga läget som gjort att påväxterna trivs i den svalare och fuktigare miljön.

Övrigt

På baksidan av uthuset och vid dasset står flera uppvuxna träd, sly och mindre buskar som kan dra åt sig onödig fukt samt skada byggnaderna på andra sätt.

Interiört

Golvnivå

Närmast innanför den yttre dörren i rum 102 är golvet, golvbjälkarna och tröskeln skadade av röta som försörjts av hålet ovanför.

Vägg- och taknivå

I rum 102 syns skadorna efter hålet ovanför dörr 1 i fasad A orsakat av de trasiga tegelpannorna i det östra takfallet: rötskador och svampangrepp på nio brädor av undertaket samt hammarbandet och delar av taket med begynnande skador på stolpen söder om dörren, tvärlån i taket och takstolen. Liggtimmerstommen har hittills klarat sig med undantag för fuktfläckar på en meter av det nedersta synliga stockvarvet.

Skadat golv i uthuset orsakat av läckande tak.

Rötskadat hammarband ovanför ingången till rum 102

I det sydvästra hörnet av rum 102 och i det nordvästra hörnet av rum 103 syns skadorna av de trasiga tegelpannorna på västra takfallet. Drygt en meter av hammarbandet och den ovanliggande tvärslån i rum 102, en halvmeter av hammarbandet i rum 103 samt det västra högbenet, en meter av bindbjälken

och delar av fem undertaksbrädor är kraftigt angripna av röta och svamp. En meter av innerväggens syll och en halv meter av ytterväggens syll i rum 103 och stolpen som håller innerväggen är något mindre angripna av röta och svamp medan den västra ytterväggen än så länge bara är fuktig.

Kapacitetsanalys

Uthuset har planmättet 10 × 4,8 m vilket ger 48 kvm byggnadsyta som i åtgärdat skick mycket väl kan disponeras för förvaring av mindre känsliga föremål som tål varierande temperatur och relativ fuktighet då uthuset idag saknar uppvärmningsmöjligheter. Byggnaden saknar tyvärr el.

Rum 101 stallet har innermått som rent teoretiskt skulle kunna användas för att ha höns i eller att stalla mindre djur i. Rummen 102 och 103 är goda förvaringsutrymmen för t.ex. redskap och bränsle – rummen har god takhöjd och även mer långsträckta föremål får plats. Rummen 104 och 105 är relativt små och lämpar sig för förvaring av mindre föremål.

Det växer fortfarande i växthuset...

VÄXTHUSET

Det växthus som det nu finns rester av vid banvaktstugan i Iskarboda är bara en liten del av den odlingsyta under tak som tidigare har funnits där. Det är antingen en liten del av den gamla anläggningen eller så är det relativt nyligen uppfört som ersättning för de stora byggnaderna. Husets ålder är därför osäker men resterna av en tillbyggnad mot söder är i relation till hela växthuset sekundär.

Byggnadsdokumentation

Växthuset är uppfört som ett regelverk med stående träpanel på tre av de låga väggarna. Hela taket och den östra väggen har varit täckta med glas. Planen är rektangulär och orienterad med gavlarna åt norr och söder. Taket har formen av ett sadeltak. Konstruktionen vilar på en ca 5 cm tjock gjuten platta av betong. Allt trä verkar ha varit vitmålat på utsidan.

Den östra väggen består av två stycken stora fönsterbågar, uppdelade i sex glas vardera med spröjs av trä emellan. Den nedre delen av den södra väggen är klädd med panel medan den övre delen har varit uppförd i glas. Den västra fasaden är helt i stående panel, liksom den norra, på vilken dörren återfinns. Vid den södra fasaden finns spår av en utbyggnad där bl.a. några vinkeljärn sticker ut ur gaveln.

Det har tidigare funnits en kamin i växthuset, vilken man kan finna rester av såsom skorstenröret av metall, men var kaminen stått och hur den har varit monterad är svårt att avgöra.

Hela taket består av vertikala spröjsar, genombrutna på halva längden av en tvärgående spröjs som vilar på ennockstock. Strax nedanför taknocken på det östra takfallet, mitt i nockens längdriktning finns en vädringslucka som ligger ovanpå spröjsen, något upphöjd ovanför nivån på det övriga taket.

Väster om växthuset står en liten, mycket enkel bod byggd av spillbitar av trä och barkade trädstammar som är klädd med grönmålade masonitskivor. Den har ett kvadratisk plan med ungefär två kvadratmeters yta. Byggnaden har ett pulpettak av eternit, jordgolv, en invändig maximal höjd av under två meter och en enkel dörr åt öster. Boden innehåller två trähyllor, gammal trädgårdsslang samt diverse lådor och ramar av trä och eternit.

Växthuset i sin helhet verkar vara sekundärt i förhållande till de större anläggningar som funnits där tidigare.

Rumsinventering

Inredningen har bestått av drivbänkar av trä längs båda långsidorna med en mittgång, men av dessa finns mycket lite kvar. I mittgången står två stolpar som stöttar upp taket. Det går dock att ana hur det kan ha sett ut genom att jämföra äldre bilder från tiden när växthuset var i drift. Genom vissa av drivbänkarna går ett metallrör som kan ha använts till någon form av bevattningssystem. Genom taket växer träd och buskar.

Teknisk konstruktion

Växthuset är i princip en regelkonstruktion med stadgande panel åt väster och norr. En längsgående regel utgörnocken och den bärs i söder av en stolpe men den stöttas även av två smala stolpar i mittgången. Byggnaden vilar underst på en betongplatta.

Värdering

Växthuset som sådant är att betrakta som mistligt.

Skador och tekniska brister

Växthuset är i kraftigt förfall och delvis även nedmonterat. Träd har växt upp i och runtomkring byggnaden vilket har tryckt sönder både grunden och resten av konstruktionen. Den östra fasaden mot järnvägen är i bättre skick, men den västra har delat sig ungefär på mitten. Den nordligare delen av väggen har fallit utåt och är delvis rasad. Den södra fasaden är i stora drag hel men har spår av fuktstänk. Det mesta av träet är torrt men materialet är i ett inte allt för dåligt skick.

Det går inte att komma in genom dörren eftersom en mindre granskog växt upp runt den norra gaveln. Allt glas saknas också på byggnaden, förutom några enstaka skärvor som sitter kvar på södra gaveln.

Kapacitetsanalys

Växthuset har planmättet $6,03 \times 3,3$ m och höjden är drygt 2,1 m. I dagens skick är byggnadens kapacitet obefintlig men i ett restaurerat skick kan det bli ett funktionsdugligt växthus om strax under 20 kvm. Ytan skulle kunna fördelas mellan odling vid marknivå och på drivbänkar. Läget borde vara bra då det en gång har uppförts av eller efter instruktioner från en mycket trädgårdskunnig person.

OMGIVNINGEN

Trakterna kring banvaktstugan i Iskarboda domineras av stora barrskogar, myrar och »öar« med åkermark och ett och annat kalhygge. De hus som finns i trakterna är i det närmaste uteslutande byggda med stomme av trä och bara ett fåtal verkar vara av tegel eller är reverterade.

Inga boningshus syns längs den lilla grusvägen som går från asfaltsvägen i Spannarboda och upp i skogen. Skatteverket definierar området som »glesbygd«.⁴⁷ Så dyker järnvägen upp och likt ur en glänta tornar banvaktstugan upp sig framför betraktaren på den högt belägna tomten med slänter på de södra och östra sidorna. Det är en nästan monumental syn som måste ha varit än mer imponerande att se när trädgården stod i full blom en gång i tiden.

Här följer en beskrivning av omgivningarna närmast banvaktstugan som delvis baserar sig på tidigare besök från år 2005 då inte snön låg lika djup som vid vårt besök i april 2006.

Dokumentation

De plattbelagda gångarna och stankanterna som nämns nedan är frilagda av författarna, vid detta och vid det förra besöket i oktober 2005. De låg dolda under upp till decimetertjocka lager av mull och mer kan finnas gömt. Lagret av snö och is gjorde det svårt att utforska kulturlagren mer noggrant utomhus.

Söder om grusvägen

De sydligaste synliga resterna av tomten är idag med växthusruinen som är belägen drygt en halvmeter under rälen. Den och en mindre redskapsbod är inbäddad i uppvuxna björkar och granar både på in- och utsidan. Man kan med god fantasi ana en större flack yta några tiotals meter söder om ruinen men även den är bevuxen med träd och sly.

Norr om ruinerna kommer grusvägen som man tar sig till Spannarboda och Iskarbosmedja på. Det är en smal grusväg som röjs från snö vintertid och som vid besöket var gropig men fullt farbar i normal hastighet.

---

⁴⁷ https://www1.skatteverket.se/fa/fawk_webbkartan/kartKlick.do?sida=kommunMap&map=vomMap&clickMode=3&mapImage.x=222&mapImage.y=187 2006-04-30

Banvaktstugan med den elektrifierade järnvägen utanför.

Spårområdet

Över grusvägen, på var sida om spåret finns en »bondfångare« – en gul metallskylt med texten »Livsfarlig ledning« på som sitter mellan två impregnerade telefonstolpar, två kryssmärken med ljud- och ljussignaler följt av en halvbom. På den östra sidan av spåret står en grön kur av metall som styr bomanläggningen. Någonstans norr om vägen, på spårets östra sida stod dressinboden som man nu inte kan se några spår efter. Spåret har träslipers och mellan rälererna i vägkorsningen ligger impregnerade träplankor. Järnvägens läge är ursprungligt men spåren och bomanläggningen är moderna.

Förbi banvaktstugan går spåret i en lätt kurva åt nordväst och fyra kontaktledningsstolpar av grönmålad metall med bruna isolatorer av porslin står längs spåret. Kontaktledningsstolparna är av normal svensk modell gjorda av två med sex tvärgående metallstycken sammanhållna U-balkar som är fastgjutna i ett betongfundament. Utliggarna som håller kontaktledningen är av metall och av typen »Mora«. I stolparnas kronor sitter hjälpkraftledningen som är enfas och som försörjer bomanläggningen och banvaktstugan med ström via hjälpkraftstransformatorn som sitter uppe i den första stolpen norr om vägkorsningen och ett säkringsskåp i samma stolpes nedre del. Stolparna är av äldre modell och bör vara ursprungliga sedan järnvägen fick eldrift 1934 medan utliggarna, isolatorerna och trådarna är moderna.

Mellan vägövergången och den första kontaktledningsstolpen norrut står en telefonpost av metall där järnvägspersonal kan plugga in en medhavd telefonlur och ringa samtal inom järnvägens eget telefonnät. I kontaktledningsstolpen sitter den blåa skylt som har haft ett vitt »T« på sig och som har markerat telefonens läge. De är sekundära. På båda sidor av spåret finns diken som bör vara ursprungliga men med en sekundär inspektionsbrunn av betong i höjd med uthuset.

Ett stenparti med klungor av hjärtbegenia.

Norr om grusvägen

På vägens norra sida, närmast vägövergången, står en drygt meterhög huggen sten som troligen hört samman med grinden som föregick bommarna vid järnvägen och som är ursprunglig. Från grindstenen, ett trettiotal meter västerut och sedan något hundratal meter norrut går järnvägens stängsel: meterhöga stolpar av trä som bara är grovt formade med platt vriden stängseltråd fästad på. I »Banlära« från 1915 kallas tråden för »bandtråd med rygg« och sådana staket användes för att markera gränsen för järnvägens mark och »för att hålla banan såvitt möjligt fri från intrång«.⁴⁸ Stängslet bör vara ursprungligt.

Närmast norr om vägen finns ett plant område om några meters bredd som följs av en brant slänt som planar ut åt väster. Längst i väster ser man spår av

---

⁴⁸ Kungliga järnvägsstyrelsen »Banlära, första bandet« 1915, s 427f

ett större stenparti med klungor av växter som troligen är hjärtbergenia (*Bergenia cordifolia*) mellan de uppvuxna granarna och tallarna.

Från det nordvästra kryssmärket går en nästan två meter bred gång lite snett upp mot banvaktstugan. På var sida av gången finns en kant av huggna stenar som är ungefär fem-sex tum i kvadrat och i varierande längder. Mitt på gången ligger en rad av nästan en meter breda, flata betongplattor. På den västra sidan av gången har träd vuxit upp och man kan se rester av planteringar med gjutna kanter prydda med slaggstenar. Där gången och marken börja plana ut står två grova almar. Gången och planteringarna är sekundära eller moderna.

Tomten

Tomten är långsmal, ett tjugotal meter bred i söder och sträcker sig ungefär 100 m norrut. Själva banvaktstugan ligger på tomtens södra del som utgörs av en avsats som i söder och öster begränsas av slänter ned mot vägen respektive järnvägen. På planen står en stor lind vars krona skuggar huset. Väster om lindan stiger tomten upp mot skogsbrynet i väster medan stigningen är mer markant rakt norrut på stugans västra sida, upp mot uthuset. Banvaktstugans västra och nordvästliga delar hamnar därmed hamnar nederkanten av stugans sockel cirka 1-1,5 m under marknivån – vid den västra fasaden finns rester av en enkel trappa gjord av kapade träslipers. Vid tomtens västra kant närmast skogsbrynet, finns en stor rhododendronbuske och en annan större, oidentifierad buske och flera stenarrangemang med små inslag av slaggstenar. På husets västra sida finns även en tvättställning byggd av metallrör. Tomtens geografi är ursprunglig med sekundära tillägg av växter och tvättställning.

Den med plattor satta gången fortsätter upp mot stugans trappa där den delar sig i en smalare gång som viker av till väster längs fasad A och försvinner under jordlagren strax framför det stora fönstret på fasad A. På trappans östra sida består gången av dubbla rader av smalare betongplattor men med samma totalbredd som tidigare – gången fortsätter runt hörnet och slutar vid mitten av fasad D. En stensatt rabatt är inklämd mellan gången, trappan och husets sydöstra hörn. Vid stugans sydöstra hörn står ett gammalt äppelträd och vid det nordöstra hörnet trängs ett mindre fruktträd med en björk och en gran. Fruktträden är ursprungliga eller sekundära medan gången är sekundär eller modern.

Från stugans nordöstra hörn stiger tomten flackt i höjd åt nordväst – här dyker gången med dubbla betongplattor upp ur jorden igen och fortsätter upp mot uthuset. Drygt två meter från uthusets sydöstra hörn korsar gången en cirka tre meter lång båge bestående av huggna kantstenar som ligger i nivå med marken. Norr om bågen smalnar gången av och fortsätter med en betong-

plattas bredd fram till uthusets nordöstra hörn. Härefter kunde den inte friläggas längre p.g.a. rådande väderlek. Från uthusets sydvästra hörn går en cirka 1,5 m lång stenkant ut rakt söderut. Vid släntens kant mot spåret står några yngre träd, främst björkar.

Vid uthuset smalnar tomten av något och marken har ett litet fall mot spåret i öster. Söder om uthuset står två bärbuskar, sydost om uthuset och öster om dasset står två stora lindar. Mellan den norra linden och slänten mot järnvägen finns ett område med sly där det verkar ha funnits någon form av plantering tidigare då man ser spår av stöttor.

Norr om en tänkt linje från dasset och rakt österut sjunker åter tomten i höjd men planar ut rätt snart igen. Skogen kryper från samma linje allt närmare spåret och tomten smalnar av än mer och den slutar drygt hundra meter norr om banvaktstugan. Längs järnvägen står två äldre fruktträd och andra uppvuxna lövträd och en del sly. Här finns också spår av stöttade planteringar. Tomtens geografi och de större träden är ursprungliga med vissa sekundära tillägg av växter och planteringar.

Värdering

Tomten runt banvaktstugan med sina trädgårdsarrangemang och skilda nivåer är omistlig med undantag av de sedan byggnaden permanent övergivits vilt uppvuxna träden, buskarna, slyn och annan växtlighet. Spåret, vägen och övriga är mycket värdefulla och omistliga men ligger utanför uppgiften.

Skador och tekniska brister

Ser man omgivningarna runt banvaktstugan i Iskarboda som en tomt vid en arbetarbostad där man har odlat mycket kan man finna följande brister i relation till hur tomten tidigare har sett ut.

Marken kring växthuset är delvis tätt bevuxen med träd, sly och buskar. Växthusets brister beskrivs mer ingående på sidan 69. Vägen och järnvägen med tillhörande anläggningar finns inget att anmärka på.

Delar av stängslet runt tomten är skadat genom nedfallna och trasiga stängseltrådar. Den plana ytan norr om vägen saknar vattenpumpen. Slänten och stenpartiet söder om banvaktstugan saknar stora delar av de växter som tidigare funnits där och ytorna är istället bevuxna med träd och sly. Gången upp till och runt om banvaktstugan med tillhörande betongplattor och kantstenar är fortfarande delvis dold under mull och växter. Några plattor är spräckta medan det mellan andra sticker upp stubbar.

Gräsmattan är vildvuxen med långt gräs, den är relativt ojämn och bevuxen med träd, sly och buskar i viss mån. Runt stugan sticker fortfarande stubbar

upp efter den akuta röjning som författarna gjorde i oktober 2005. Äppelträdet vid stugans sydöstra hörn är i dåligt skick och fruktträdet vid det nordöstra hörnet skymms av två större träd. Stenarrangemangen och buskarna vid tomtens västra kant är beblandade med sly och mindre träd. Tvättställningen saknar linor att hänga tvätt på och trappan ned mot stugans västra fasad A är inte användbar.

Runt om banvaktstugan och upp mot uthuset bör fler betongplattor ligga dolda. Vissa stenar i den frilagda gången upp till uthuset är spruckna. Nära inpå uthuset växer träd, sly och buskar. Planteringarna med stöttor i tomtens norra ände är antingen be vuxna med sly eller så saknas växter. Skogsbrynet verkar ha kommit närmare järnvägen och gjort den nordligaste delen av tomten för smal.

Kapacitetsanalys

Tomten omfattar grovt räknat över 2000 kvm från växthuset i söder till tomtens norra ände som till största del utgörs av odlingsbar mark. Banvaktstugans placering på tomten gör att det blir trångt öster om byggnaden och på den västra sidan tar tvättställningen upp plats. Söder och norr om stugan erbjuder tomten annars relativt öppna, fria ytor som ger plats för planteringar etc.

Om man tänker sig banvaktstugan som ett levande museum verkar tomten vara bra att odla på och den kan ge fina möjligheter att visa hur trädgården såg ut en gång. Sätts gångarna i skick skulle de kanske duga även för funktionshindrade att ta del av trädgården. Med banvaktstugan som ett sommarcafé eller möteslokal under de varmare delarna av året erbjuder omgivningen goda möjligheter för utomhusvistelse med undantag av när tåg passerar.

Järnvägen i öster begränsar vistelsen på tomten något under den korta tid då tågen passerar genom det buller som uppstår. Tågen varierar i längd och hastighet men passagera förbi stugan är över på mindre än en minut. Det tar till exempel drygt en halvminut för ett 600 m långt godståg med en hastighet av 70 km/t att passera en punkt på tomten. Under ett vardagsdygn i april 2006 passerar ett femtiotal tåg förbi platsen i båda riktningarna. Nästan mer irriterande i detta sammanhang är halvbomsanläggningen vid vägen med egenheten att klockorna inte slutar ringa när bomarna ligger nere. Klockorna börjar ringa några minuter innan tåget kommer och slutar först när det har passerat vägen helt.

Det finns bara en ordnad tillfart till tomten: den plattbelagda gången från vägen. Gången lämpar sig inte för reguljär trafik med motorfordon då den är förhållandevis smal och brant. Den börjar dessutom precis bredvid bomanläggningen och kräver en i princip vinkelrät manöver för att svänga upp på.

Trädgården är relativt kuperad och den erbjuder inga goda möjligheter att transportera motorfordon över den. Någon bra plats för parkering finns inte vid vägen förbi tomten då man enligt Trafikförordningen (1998:1276) inte får parkera närmare en järnvägs korsning i plan än 30 m. Någon form av parkering och tillfart vore därför nödvändig!

ÖVRIGA BANVAKTSTUGOR

Vid den drygt 107 km långa järnvägssträckan mellan Frövi och Krylbo byggdes det 38 banvaktstugor vilket gav en stuga varje tredje km i snitt. Av dessa ska 15 stugor finnas bevarade idag. I Iskarboda banvaktstugas närhet, längs den drygt 40 km långa linjen mellan stationerna Frövi i söder och Krampen i norr, fanns det 13 banvaktstugor varav 8 är bevarade. Utöver detta fanns det ett pumphus i Näverkärret byggt likt en banvaktstuga.⁴⁹

För att sätta Iskarboda banvaktstuga i ett större perspektiv gjorde vi en övergripande inventering av dessa byggnader. De flesta banvaktstugorna är med säkerhet byggda efter samma ritning och med liknande uthus varför vi mer har försökt ge en bild av de olika stugornas huvuddrag och hur de används idag för att ge en möjlighet att till jämförelse med stugan i Iskarboda.

Banvaktstugornas grundelement – sockel, stomme, tak etc – kommenteras därför inte om de inte uppenbart är förändrade. Fasaderna är klädda med tegel och är orienterade med den ena gaveln mot banan om inte annat anges.

Banvaktstuga 272A Haga

Banvaktstuga 272A Haga låg mellan Frövi och Sällinge, den byggdes 1921 och är riven.

Banvaktstuga 272 Blixterboda

Banvaktstuga 272 Blixterboda låg mellan Frövi och Sällinge och revs i oktober 2001 trots protester från Lindesbergs museum. Vägverket ville bygga en ny bro över järnvägen i Blixterboda vilket skulle innebära att stugan var tvungen att rivas.

Lindesbergs museum ansåg att stugan hade stort kulturhistoriskt värde och ansåg att den borde bevaras. Broprojektet lades på is men Vägverket löste in huset för säkerhets skull och erbjöd Lindesbergs kommun att köpa byggnaden för en krona men man tackade nej.⁵⁰

---

⁴⁹ Egna iakttagelser och bilaga e-brev Johansson, Jöran 2006-04-20

⁵⁰ Nerikes Allehanda »Lindesbergs kommun tackade nej« artikel, 2001-10-13

Banvaktstuga 271 Västansjö

Banvaktstuga 271 Västansjö låg mellan Frövi och Sällinge och revs 1960.⁵¹

Banvaktstuga 270 Brotorp

Banvaktstuga 270 Brotorp ligger i en kurva mellan Sällinge och Spannarboda. Den är placerad någon meter under banvallen med en uppvuxen ridå av träd mellan spåret och stugan men utan stängsel eller bullerplank mot banan. Huset används som permanentbostad åt tre personer och de boende säger sig ha vant sig vid och störs inte av tågtrafiken inomhus.

Banvaktstuga 270 Brotorp.

Huset har planmåttet 7,15 × 10,1 m. Stugans nummer på gaveln mot banan och skorstenen är ursprungliga men de vita fönsterbågarna utan spröjs och med gröna karmar, betongtakpannorna och takavvattningen är moderna. På den södra entréfasaden har man byggt till en uteplats.

Den ursprungliga planlösningen i bottenvåningen är kvar med köket mot spåret i den nordvästra delen av huset men inredningen är moderniserad. Huset värms med element. Källaren delvis är ändrad och inredd som tvättstuga, dusch och bastu. Övervåningen är isolerad och avdelad i två rum med långgarderober på sidorna.

---

⁵¹ <http://www.typ.nu/jvg/bv.htm> 2006-04-17

Uthuset med dasset är inrett som varmgarage – de tre fönstren under gavelspetsarna och dassets fönster är bevarade. En mindre träbyggnad på tomten innehåller en f.d. tvättstuga och under den ligger några ursprungliga tegelpannor. I tomtens norra ände finns en grind som är tillverkad av det ursprungliga trappräcket från banvaktstugans övervåning. På tomten finns några fruktträd och buskar.⁵²

Banvaktstuga 269A Hällviken

Banvaktstuga 269A Hällviken ligger mellan Sällinge och Spannarboda, i jämnhöjd med spåret utan plank eller stängsel mot banan och verkar användas som fritidsbostad då vägen till huset vid besöket inte hade varit plogad på länge.

Banvaktstuga 269A Hällviken

Stugans sockel har planmåttet 7 × 9 m. Fasaden är tilläggsisolerad och klädd med en modern locklistpanel målad med röd slamfärg. Fönstren är vita och har sex glas i varje båge. På taket ligger äldre tvåkupiga taktegel. Ytterdörren, takavvattningen, förstukvisten på den södra fasaden och källartrappen är moderna. Skorstenen är putsad och asymmetriskt placerad övernocken. En armatur med böljande arm och med vit glasglob sitter på det sydvästra hörnet.

---

⁵² Egna iakttagelser och Andreas Gravheden 2006-04-07

Planlösningen är okänd men köket är placerat i stugans nordvästra del, bort från järnvägen och där finns enkla köksskåp och en vit emaljerad spis från Husqvarna med rektangulärt kakel runt om.

Uthuset är tillbyggt bakåt men mindre i ytan och av en till synes annan modell med fler fönster än vid de övriga banvaktstugorna. På tomten finns några fruktträd och buskar.⁵³

Banvaktstuga 269 Spannarboda

Banvaktstuga 269 Spannarboda ligger vid Spannarboda station och något över spåret utan plank eller stängsel men med en ridå av buskar och mindre träd ut mot spåret. Huset används som fritidsbostad.

Räcket vid trappan upp till kallvinden i banvaktstuga 269 Spannarboda.

Stugan har planmättet 7,23 × 10,1 m. Skorstenen och fältet för numret på gaveln mot banan är ursprungliga. De flesta fönster är utbytta mot mindre och spröjslösa bågar – på övervåningen finns ett ursprungligt fönster kvar mot banan och det på andra sidan är modernt men har spröjs. Betongtaket är modernt. En obehandlad hängränna finns på det södra takfallet. En armatur med böljande arm och skärm sitter på det sydvästra hörnet. Stegen mitt på den norra fasaden finns kvar.

---

⁵³ Egna iakttagelser 2006-04-07

Planlösningen är densamma som i Iskarboda. Bottenvåningen är tapetserad med 1970-talstapeter men köket har betydligt fler och nyare köksskåp. På vinden finns det profilerade räcke vid trappan kvar som saknas i Iskarboda. I källaren står en kokspanna likt den i Iskarboda.

Uthuset har kvar de tre fönstren i gavelspetsarna och skylten med byggnadens typnummer men fodren och knutbrädorna är vitmålade. På tomten finns flera fruktträd och buskar.⁵⁴

Banvaktstuga 268 Iskarboda

Banvaktstuga 268 Iskarboda ligger mellan Spannarboda och Näverkärret. Stugan har planmättet 7,2 × 10,1 m. För vidare beskrivning, se ovan.

Banvaktstuga 267 Lövfallet

Banvaktstuga 267 Lövfallet ligger mellan Spannarboda och Näverkärret. Det är placerad nästan två meter över spåret och saknar plank men har ett enkelt farnät mot banan. Huset används som permanentbostad.

Den ursprungliga stugan hade planmättet 6,8 × 9,35 m. Skorstenen, fältet för numret på gaveln mot banan och nästan alla ursprungliga men vitmålade fönster är kvar – övervåningen har ett kvadratisk fönster med två glas per båge. Stugan är nyligen utbyggd drygt 100 kvm i trä åt öster och åt söder. Taket, varmluftspumpen på norrfasaden, ytterdörren och fönstren på var sida av den samt takavvattningen är moderna. Planlösningen är okänd.

Uthuset har kvar de tre fönstren i gavelspetsarna och skylten med byggnadens typnummer men fodren och knutbrädorna är vitmålade. På tomten finns flera fruktträd och buskar.⁵⁵

Banvaktstuga 266 Svansbro

Banvaktstuga 266 Svansbro ligger mellan Spannarboda och Näverkärret strax under spåret utan plank eller stängsel mot spåret. Huset används som permanentbostad åt fyra personer och frun i huset säger sig inte störas av tågen.

Den ursprungliga stugan hade planmättet 7,25 × 10,05 m och delar av dess skorsten, stugans nummer på gaveln mot banan och de vitmålade fönstren är ursprungliga. Huset har en utbyggnad åt söder med en tegelfasad med samma murning som den ursprungliga delen men med moderna fönster som sitter i djupa gluggar och med valvbågar ovanför. Betongtakpannorna med sin avvattnings- och vindskivor, de yttre dörrarna samt balkongen på västfasaden är moderna.

---

⁵⁴ Egna iakttagelser och Atos Andersson 2006-04-07

⁵⁵ Egna iakttagelser och Andreas Gravheden 2006-04-07

Planlösningen i bottenvåningen av det ursprungliga huset är i huvudsak ursprunglig med köket placerat i det nordvästra hörnet bort från banan men inredningen är modern. I jämnhöjd med golvet under trappan i källaren finns ett 30 cm högt och brett hål som går drygt fem meter rakt ut i marken utanför med sten i väggar och tak. I matkällaren står en hydrofor lik den i Iskarboda.

Uthuset har kvar de tre fönstren i gavelspetsarna men dasset är rivet. På tomten ett finns även ett modernare uthus av trä samt några fruktträd och buskar.⁵⁶

Banvaktstuga 265A Näverkärret

Banvaktstugan 265A Näverkärret låg på Näverkärrets station och är riven sedan okänd tidpunkt.⁵⁷

Pumphuset i Näverkärret är byggt likt en banvaktstuga.

Pumphuset i Näverkärret

Pumphuset i Näverkärret ligger på Näverkärrets station och är byggt efter samma sorts ritningar som banvaktstugorna längs sträckan. Det ska enligt uppgift ha varit det första huset i byn. Här bodde pumparen – den järnvägstjänsteman som skötte pumpen som försåg ångloken med vatten. Huset såldes redan 1938 till den nuvarande ägarens far. Stugan ligger i jämnhöjd med ban-

---

⁵⁶ Egna iakttagelser och Ann och Bart Miltenburg 2006-04-07

⁵⁷ Kartbilaga e-brev Johansson, Jöran 2006-03-08

an utan plank eller stängsel mot spåret och nära en vägkorsning med halvbommar. Huset är fritidsbostad men beboddes nyligen av en äldre person.

Stugan har planmättet 6,8 × 9,4 m, planet är orienterat med långsidans fasad mot banan och med gavlarna mot söder och norr. Skorstenen, taket, stegen mitt på fasaden mot banan och tre av de små fönsterbågarna är ursprungliga. Fasaden är slätputsad i en vit färg, de stora fönstren har sekundära spröjslösa bågar, takavvattningen är sekundär och en ny entré har byggts på den västra fasaden – från början var ingången på den östra sidan mot banan.

Planlösningen i bottenvåningen är nästan ursprunglig med ett kök som kan vara drygt 40 år gammalt i den sydvästra delen av huset. Övervåningen är uppdelad i två rum med långgarderober och garderober längs väggarna. Den södra delen av övervåningen har fasspontpanel i väggar och tak.

Under huset är bara halva utrymmet använt till källare och den norra delen utgörs av krypgrund medan den södra innehåller två källarrum. I det östligaste utrymmet finns en enkel dusch under trappan och en värmepanna medan det västliga rummet innehåller en gammal oljetank och -brännare.

Det ursprungliga uthuset är rivet men det finns ett garage och en pergola i trä på tomten tillsammans med några träd och buskar.⁵⁸

Banvaktstuga 265 Näverkärret

Banvaktstuga 265 Näverkärret ligger på Näverkärrets station och något över spåret utan plank eller stängsel ut mot spåret. Huset används som permanentbostad åt en person.

Stugan har planmättet 6,8 × 9,35 m, planet är orienterat med långsidans fasad mot banan och med gavlarna mot söder och norr. Skorstenen, de små fönstren på sidan om ytterdörren, en armatur med böljande arm och skärm på det nordöstra hörnet samt stugans nummer på de norra och södra gavlarna är ursprungliga. De stora fönstren på den norra gaveln och fönstret i övervåningen i den södra fasaden samt är sekundära men har kvar spröjsen. Ytterdörren åt norr och övriga stora fönster är också sekundära. Taket, takavvattningen trappan och ytterdörren åt öster är moderna.

Planlösningen i bottenvåningen är förändrad till fyra rum med köket i den sydöstra delen av huset. Övervåningen är uppdelad i två rum med långgarderober och garderober längs väggarna. Hela utrymmet under huset används som källare.

---

⁵⁸ Egna iakttagelser och Börje Johansson 2006-04-07

Banvaktstuga 265 Näverkärret står med långsidan parallellt med spåret till skillnad från de andra.

Vid samma banvaktstuga återfinns den enda dressinboden som har påträffats. Det ska enligt uppgift finnas ytterligare en något längre söderut.

Uthuset har kvar de tre fönstren i gavelspetsarna men det hyvlade virket är vitmålat. Vid spåret står en rödmålad dressinbod av trä med panel på förvand-

ring och pulpettak med papp på samt dubbla bräddörrar åt banan och en sekundär dörr med glasruta i på dess motsatta sida – boden är inredd och innehåller tavlor och annan konstnärsmateriel. Bredvid uthuset står en mindre kur av trä och på tomten finns några fruktträd och buskar.⁵⁹

Banvaktstuga 264A Tippsta

Banvaktstuga 264A Tippsta låg mellan Näverkärret och Krampen och är riven.⁶⁰

Banvaktstuga 264 Kramptjärn

Banvaktstuga 264 Kramptjärn ligger mellan Näverkärret och Krampen och i nivå med spåret utan plank eller stängsel ut mot banan. Huset har använts av järnvägens driftvärn och har där även kallats »Kämpatorp«.

Banvaktstuga 264 Kramptjärn

Stugan har planmåttet 7,22 × 10,13 m. Ytterdörren och de fyra små fönstren, öppningarna till kryppgrunden i den östra delen av huset och stugans nummer på gaveln mot banan är ursprungliga. De stora fönstren med ytterbågar med förenklad profilering och planglas i är utbytta och sekundära. En armatur med böljande arm och skärm på det nordöstra hörnet och ringklockan ovanför

---

⁵⁹ Egna iakttagelser och Roland Svensson 2006-04-07

⁶⁰ Bilaga e-brev Johansson, Jöran 2006-04-20

ytterdörren är sekundära. Det trapetskorrugerade plåttaket och skorstenens plåtinklädnad är moderna.

Planlösningen i bottenvåningen är helt ursprunglig med köket i den sydvästra delen av huset. Köket har en järnspis och rektangulära kakel ovanför den, marmorskivor samt ålderdomligt utseende på köksskåpen. Stora rummet har kvar en vit, fyrkantig, slät kakelugn med jämna kakel och profilerat krön. Hallen innehåller en vedlår av trä samt skafferier. De flesta materialytor i bottenvåningen är moderna, som t.ex. plastmattor på golven, vävtapeter på väggarna målade i blanka färger och blank färg på snickerier och innerdörrar. Huset har många äldre eluttag och strömbrytare.

Övervåningen är uppdelad i två rum med profilerat trappräcke samt sänglampor längs väggarna. Även här är många ytor moderna.

Under huset är bara halva utrymmet använt till källare och den östra delen utgörs av kryppgrund medan den västra innehåller två källarrum som det stod vatten på golvet i.

Uthuset har kvar de tre fönstren i den norra gavelspetsen medan de nya fönstren på västfasaden, dörrarna med glas i, metallklockan vid den norra gavelspetsen och det trapetskorrugerade taket samt inredningen är sekundära eller moderna. Uthuset är utbyggt åt väster med en låg, mindre träbyggnad. Dasset står kvar ett tiotal meter väster om uthuset med dörren vänd söderut.

Parallellt med uthusets västfasad står en cirka två meter bred och fem meter lång garageliknande byggnad. Den är byggd av hopsvetsade vinkeljärn som täcks med sinuskorrugerad plåt, väggarna är vita och det segmentformade taket är rött. I den södra gaveln finns två portar och i den östra långsidan ett litet fönster med sex rutor i.

Runt tomten löper en stengårdsgård och på tomten finns förutom några fruktträd, buskar och sly även en flaggstång av trä som börjar tappa färgen. Vägen in till stugan kan stängas med en för trägrind av järnvägens standardmodell.⁶¹

KULTURHISTORISK ANALYS

Detta avsnitt grundar sig på den modell som beskrivs i Stig Robertssons »Fem pelare – en vägledning för god byggnadsvård« och som ingående exemplifieras i Axel Unnerbäcks »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse«.

Värderingen är uppbyggd i två stadier där man först identifierar grundmotiven för de kulturhistoriska värdena som kallas dokument- och upplevelse-

---

⁶¹ Egna iakttagelser och Kartbilaga e-brev Johansson, Jöran 2006-03-08

värden. Därefter bearbetas grundmotiven med förstärkande motiv. Tillsammans bildar de en sammanvägd motivering.

Grundmotiv

Vi tycker oss ha funnit följande grundläggande motiv för en kulturhistorisk analys av banvaktstugan.

Dokumentvärden

Arkitekturhistoria

Arkitekturhistoriskt är banvaktstugan värdefull att betrakta såsom en representant för ett dåtida byggande efter typritningar. Banvaktstugor var en järnvägens av många byggnadstyper som uppfördes i stort antal varför en viss standardisering var nödvändig. Stilhistoriskt är den att betrakta som ett verk av nationalromantiken.

Bakom ritningen ligger med viss osäkerhet Folke Zettervall som var en av bara fyra chefer för SJS arkitektkontor under dess dryga 130-åriga existens. Zettervall ritade en mängd byggnader under sina nära 40 år vid SJ och han är därför en viktig arkitekt i svensk arkitekturhistoria. Möjlighet finns att SJ plagierade ritningen av en för tillfället okänd arkitekt som fått uppdraget av den sydsvenska privatbanan SHJ. Antagandet sänker inte det arkitekturhistoriska värdet utan kan istället visa på att Zettervall uppskattade den ursprungliga arkitektens arbete.

Ritningens historia och spridning gör den också arkitekturhistoriskt värdefull. De första byggnaderna av tegel i södra Sverige följer den lokala byggnadstraditionen, de byggs i tegel på sträckan Frövi–Krylbo där de bryter det lokala mönstret och hamnar slutligen i norra Sverige där de uppförs i trä och återigen passar in i traditionen.

Byggnadshistoria

Byggnadshistoriskt är banvaktstugan värdefull genom sitt exteriöra ursprungsskick och genom sitt sedan mitten av 1900-talet relativt oförändrade inre med tydliga spår av sin tid.

Exteriört är byggnaden i princip oförändrad i sitt utseende och de tillägg som har gjorts, exempelvis det grönmålade elskåpet på fasad c, harmonierar väl med hela husets karaktär. Invändigt berättar masonitklädda spegeldörrar och andra släta, vita ytor om en tidsepok där man ville modernisera bort det gamla. Under de nya lagren kan man dock fortfarande spåra det ursprungliga, t.ex. en förmodad bröstning i salen och det gamla innertaket i köksskafferiet.

Här skapar det välbevarade uthuset med sitt vidhängande dass och det kvarvarande växthuset en intressant och sammanhållen helhet.

Byggnadsteknikhistoria

Byggnadsteknikhistoriskt är banvaktstugan värdefull då den visar på ett väl utfört hantverk som bara några decennier senare förmodligen var hopplöst omodernt. Huset är uppfört med handslaget tegel med en »levande yta« och med valvbågar som för tankarna till en betydligt äldre tid. Här är både hantverket och materialet värdefullt. Hela byggnaden är otroligt robust och man verkar ha byggt för att huset ska hålla i hundratals år.

Personhistoria

Personhistoriskt är banvaktstugan värdefull i synnerhet när man har Erik och Helga Johanssons livsverk i åtanke. Banvaktstugan, som den funktionsbyggnad den är, kunde ursprungligen inte vara personlig egendom och dess brukare växlade normalt ofta. Att då kunna koppla en eller ett fåtal personer till en sådan byggnad är i sig värdefullt. För denna banvaktstugas del kan man med stor sannolikhet begränsa antalet inneboende familjer till två.

Här verkade Erik och hustrun Helga ytterst engagerat i drygt 60 år och byggde upp en otrolig trädgård. Erik var under vissa tider känd långt utanför Spannarboda med omnejd och drog uppmärksamhet åt en trakt som i övrigt till synes har haft få sevärdheter. Man kan nog påstå att Erik är en av de mer berömda personerna som bott i trakterna och fortfarande mer än 25 år efter hans död minns man honom både bland lokalbefolkningen och bland järnvägsanställda ute i landet. Genom sitt arbete i trädgårdar och vid kyrkan kommer hans minne att fortsätta leva länge än.

Personhistorian är mycket stark i banvaktstugan: Erik med familj som bodde här från 1922 till sin död 1980 och hans släktingar som sedan hade huset till 1996. Erik var kanske den andre och definitivt den siste banvakten som bodde in stugan och han var en av de första banvakter som fick bo kvar i stugan efter pensionen. Här skapade han sin egen »värld« och formade trädgården snarare än själva huset. Därför har den i dagsläget förvanskade tomten lika högt kulturhistorisk värde som huset.

En mycket viktig del av byggnadens personhistoriska värde är klottret på fasaderna som ofta kan knytas till husets tidigare inneboende – här har många av de människor som bott permanent lämnat spår efter sig. Väggarna berättar helt enkelt sin egen historia. Vissa kvarvarande lösa inventarier visar direkt via postadresser eller indirekt via dess användning på personhistorian.

Samhällshistoria

Samhällshistoriskt är banvaktstugan värdefull som en del av en lokalt historisk händelse – järnvägens ankomst till bygden. Tillsammans med alla andra byggnader som SJ uppförde längs Frövi–Krylbo spelar banvaktstugan sin självklara och viktiga roll för järnvägen som kommunikationsväsen och förändrare av lokala samhällen. Byggnaden är ett bevis på att bygden är en del av ett större system.

Socialhistoria

Socialhistoriskt är banvaktstugan värdefull för att den visar på arbetsförhållanden som redan när Erik Johansson gick i pension var på väg att försvinna: den nästan liveget bofaste, trygga banvakten med sin statsanställning och sin enkla tjänstebostad. Den visar på hur en yrkeskår skötte arbetet manuellt med hjälp av muskelstyrka och närmast hantverksmässig skicklighet.

Trädgårdens forna storhet visar samtidigt på hur man levde utan moderniteter och man hade fritiden att ägna åt hemmet och tomten. Den visar på tiden före tvn och datorernas tid när enträget och ihärdigt arbete var beundransvärt. Iskarboda var samtidigt en nästan offentlig plats dit lokalbefolkningen kom och köpte växter och snittblommor.

Det multifunktionella uthuset berättar om en tid då det var självklart att komplettera lönearbetet med vad naturen gav. Uthuset har plats för djur och dess föda samt veden för uppvärmningen av stugan.

Teknikhistoria

Teknikhistoriskt är banvaktstugan värdefull då den visar på hur det för tiden moderna transportmedlet järnvägarna fungerade och sköttes – det var direkt arbete med handkraft som största hjälpmedel. Banvaktstugan var en del av tiden före rationaliseringarna och fjärrstyrningen av tågtrafiken och den står i direkt kontrast till dagens mekaniserade driftsform.

Upplevelsevärden

Arkitektur

Arkitektoniskt är banvaktstugan värdefull då den är att likna vid ett tidigt exempel på nationalromantik med sitt genuina hantverk och material med tydliga avtryck av handarbete. Det robusta, kärva, kompakta och nästan borglika intrycket som byggnaden ger gör att man känner sig övertygad om att huset är tänkt att stå i hundratals år.

Pampigheten i den ändå trots allt lilla byggnaden ökas av dess läge i förhållande till betraktaren – nästan oöverbinnerligt ligger det upphöjt på tomten över järnvägen och vägen. Kontrasten blir extra stor av byggnadens läge i för-

hållande till omgivningen – ensam ute i skogen i en glänta reser sig den emot betraktaren när man kommer på vägen.

Den breda skorstenen med sina dekorationer och valvbågarna i fasaden ger huset en oerhörd karaktär. Kontrasterna mellan teglets livfulla orangeröda variationer och fönstrens gröna färg harmonierar samtidigt som det sticker ut.

Det finns delar av huset som genom sin dekorativa effekt och detaljernas omsorg väger upp intrycket av rejälhet – listverket runt utkragningen, de små parvis placerade fönstren och de enkelt dekorerade ändarna på vindskivorna.

Identitetsvärde

Ur ett identitetsvärde är banvaktstugan värdefull då den lokalt sett är känd trots sitt avsides läge. Människor har personliga minnen förknippade med huset och platsen skulle definitivt inte bli densamma utan huset.

Kontinuitetsvärde

Ur ett kontinuitetsvärde sett är banvaktstugan värdefull som en naturlig del av industrialiseringen av samhället. Byggnaden står tillsammans med de vid stationen i Spannarboda i stark kontrast till den skogs- och landsbygd som trakten i övrigt är och har varit. Som orörd byggnad kommer huset i framtiden ha än större värde som ett bevis på den tid som varit och som har förändrats. Kontinuiteten skulle kunna kopplas till den i sammanhanget avsevärda tid som en och samma banvakt bebott stugan.

Miljöskapande

Ur ett miljöskapande värde är banvaktstugan värdefull då den utgör en naturlig enhet med järnvägen och trakten. I sitt definitiva läge och sammanhang med banan idag skapar den förståelig helhet. På samma sätt bildar byggnaderna på tomten en gemensam helhet som skapar en komplett miljö vid en nästan vanlig banvaktstuga.

Patina

Med tanke på byggnadernas patina är banvaktstugan värdefull då den visar på ett användande och tecken på mänsklig aktivitet – både stugan och uthuset bär tydliga historiska spår. Banvaktstugan har bl.a. sitt klotter på fasaderna, väl slitna träytor, de lätt bevuxna takpannorna och nötta trappor medan uthuset har väderbitna fasader och dörrar samt golvytor med spår av många steg. Huset tycks i grunden vara skapt för att åldras vackert.

Övergripande motiv

För att förstärka de grundmotiven har vi funnit följande övergripande motiv.

Autenticitet och äkthet

Banvaktstugan upplevs som äkta – inget är tillrättalagt och lite är förändrat så att byggnaden uppfattas som välbevarad och nästintill ursprunglig. Byggtekniken och arkitekturen är ursprunglig och stommen är välbevarad och stabil trots sina skavanker.

Huset med omgivningen gör personhistorian levande med det identifierbara klottret på väggarna och resterna av den blommande trädgården som tillsammans skapar en värdefull autenticitet. Helheten med stugan, uthuset och trädgården skapar en äkta, komplett banvaktstugemiljö.

Kvalitet

Banvaktstugan utstrålar kvalitet – i byggteknik, hantverk, konstruktion och material såväl som i formgivning och arkitektur. Omsorgen genom de enkla detaljerna, hållbarheten och åldrandet hos materialen, livfullheten i tegelfasaden och spelet mellan valvbågar, listverk och teglets nyanser visar på en tanke och en mening som skapar höga kvalitetsvärden och gör de uppenbara.

Trots att huset har stått mer än 100 år vid en vältrafikerad järnväg verkar huset inte ha rubbats eller skadats nämnvärt av detta utan står där solitt. De estetiska kvaliteterna finns både i det stora och i det lilla – från den massiva murens råhet med sin närmast mjuka och handgjorda yta till de gracila lätt-rutorna i fönsterbågarna.

Pedagogiskt värde och tydlighet

Banvaktstugan är ytterst tydlig i sin ytliga orördhet. Arkitektur- och byggnadshistoriskt är den ett välbevarat exempel på ett verk av Folke Zettervall eller en arkitekt med samma intentioner som Zettervall med nationalromantikens strävan efter bygghantverk och materialrealism. Byggnadsteknikhistoriskt visar den oputsade fasaden byggnadens faktiska konstruktion tydlig.

Personhistoriskt görs anläggningen tydlig av sambandet mellan byggnaden, växthuset och trädgården – man kan se att det har varit en ordnad tomt och att mycket arbete och möda har lagts ner.

Samhälls- och socialhistoriskt men även teknikhistoriskt visar anläggningen genom sitt läge tydligt på stugans viktiga roll i den tidiga järnvägens historia och på levnadsförhållandena i en arbetarbostad. Trots att byggnaden förlorade sin funktion som banvaktstuga redan på 1950-talet visar miljön enkelt och klart genom sin oförändrade karaktär på järnvägens mer manuella epok.

Anläggningens miljöskapande värden förstärks av kontrasten mellan skogen och järnvägen. Tar man byggnaderna ur sitt sammanhang förlorar de sitt värde och tvärtom.

Representativitet och sällsynthet

Banvaktstugan är ett tydligt exempel både representativt och sällsynt sett. Arkitekturhistoriskt är den klart representativ som nationalromantisk byggnad och som ett klart exempel på Folke Zettervalls arkitektgärning. Byggnadshistoriskt är anläggningen ett välbevarat och representativt exempel på de många tusen liknanden byggnader som har funnits i landet. Den är samtidigt ovanlig i Mellansverige då den är byggd med en stomme av tegel samtidigt som den enligt vår undersökning med start på sidan 76 är relativt välbevarad.

Ur ett nationellt byggnadsteknikhistoriskt och arkitektoniskt perspektiv är banvaktstugan ett representativt exempel på nationalromantik i tegel. I ett lokalt, och troligen också regionalt perspektiv, är det med undantag av järnvägsbyggnader längs sträckan sällsynt med tegelkonstruktioner i en trakt där trä dominerar den byggtaditionen.

Socialhistorisk och samhällshistorisk är anläggningen både representativ som en del av en stor helhet: järnvägsmiljön i stort i landet och sällsynt genom sitt skick och vad den kan berätta. Den välbevarade miljön skapar en sällsynt helhet och förstärker de miljöskapande värdena.

Sammanvägd bedömning

Banvaktstugan i Iskarboda är kulturhistoriskt värdefull då den genom Erik »Iskarbo-Johan« Johansson har en mycket stark personhistoria kopplad till sig som inte bara är spridd lokalt utan också regionalt och delvis nationellt. Anläggningen är en god representant för många banvaktstugor i landet men samtidigt sällsynt som en enskild välbevarad banvaktstuga från 1900-talets början med försiktiga förändringar ett halvsekel framåt med fin patina.

Den visar tydligt den ursprungliga arkitektens tanke genom omsorg vid val av material och formgivning med väl harmonierande tillägg från senare tider. Både hantverket och materialet har hög kvalitet. Dess monumentalitet i läget och kontrasten mot skogen utgör en otrolig tillång för kulturmiljön. Byggnadernas funktion är fortfarande tydliga och kan lätt identifieras.

Banvaktstugan är också ett monument som berättar om historiska skeenden både på ett mer övergripande och på ett personligt plan – den visar på förändringar i samhället och i teknisk utveckling.

Motivering

Banvaktstugan i Iskarboda är med hänvisning till ovanstående att anses som »synnerligen märklig« och bör förklaras som byggnadsminne enligt »Förordning (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m. m.« om den blir kvar i stat-

lig ägo eller enligt kap 3 § 1 »Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.« (KML) om den övergår i privat ägo.

Banvaktstugan, uthuset och tomten bör skyddas enligt de föreslagna skyddsföreskrifterna som finns på sidan 107 då de är relativt lite förändrade. Växt-huset däremot, är bara en spillra av en tidigare större anläggning och anses inte ha samma värde som den övriga miljön och bör inte ges samma skydd.

För att återskapa miljön till sin rätt bör banvaktstugan och uthuset restaureras medan tomten och dess växtlighet samt någon form av tidsenligt växthus måste rekonstrueras. Man bör även försöka bygga upp en dressinbod någonstans på järnvägens östra sida.

Man ska sträva efter att iståndsätta byggnaderna i det skick de var när de senast genomgick en större förändring och man får inte gå tillbaka till ett förmodat »ursprungligt skick«. Tomten utformas i samråd med trädgårdshistoriskt kunniga och kan tillåtas ha ett utseende som överensstämmer med perioden 1940-1960 då den antas ha varit som mest praktfull.

PLANBESTÄMMELSER

För Lindesbergs kommun gäller en översiktsplan från 1995 som håller på att arbetas om. I denna finns inget särskilt nämnt om Spannarboda med omnejd med tanke på kulturmiljöer och dylikt – järnvägen mellan Frövi och Avesta-Krylbo är däremot klassat som riksintresse. Det finns inga fördjupade översiktsplaner eller detaljplaner för området kring Iskarboda.⁶²

I den preliminära samrådsupplagan av den kommande översiktsplanen omnämns järnvägsbyggnaderna – stationshus, banvaktstugor, avträden, m.m. – som en egen rubrik i bilagan »Övriga särskilt utpekade områden med höga kulturmiljövärden« där markeringen på kartan hamnat mer eller mindre exakt ovanför Iskarboda banvaktstuga. Man skriver att

»Det är av största betydelse att de byggnader som finns kvar av [Folke] Zettervalls skapelser bevaras«

Antalet banvaktstugor längs linjen i kommunen uppges till fyra varav en nyligen är riven, en är förvanskad och två har sin karaktär kvar.⁶³ Troligen åsyftas banvaktstugorna 272 Blixterboda, 269A Hällviken samt två av stugorna 270 Brotorp, 269 Spannarboda och 268 Iskarboda.

---

⁶² Hans Johansson, 2006-04-18

⁶³ Lindesbergs kommun »Samrådsupplaga av översiktsplan 2005«, s 99

Länsstyrelsen i Örebro län har inga andra planer för området som utgör banvallen utanför Iskarboda än att prioritera Banverkets verksamhet.⁶⁴

FRAMTIDA ANVÄNDNING

Innan någon framtida användning kommer på tal måste anläggningens skador och tekniska brister åtgärdas för att de ska gå att rädda överhuvudtaget. Järnvägen och det buller som den alstrar är det näst största problemet. Byggnaden visar däremot inga tecken på sättnings- eller vibrationsskador utan är tvärtom helt och hållet stabil trots av mer än 100 års tågtrafik. Inga liknande skador har heller kunnat konstateras på de andra banvaktstugorna vi besökt längs sträckan Sällinge–Krampen.

Ägarens synpunkter

I skrivande stund ägs Iskarboda banvaktstuga av Banverket och de vill riva byggnaden då den ligger vid trafikerade järnvägsspår som skapar buller- och vibrationer som kan medföra att de blir obeboeliga. Banverket vill undvika kostnader för bullerskyddande åtgärder som kostar stora pengar.⁶⁵

FIBBs synpunkter

Föreningen för Iskarboda banvaktstugas bevarande (FIBB) delar inte ägarens åsikt att byggnaden ska rivas utan anser istället att det bör bevaras då den har stora kulturhistoriska värden. Stugan skulle enligt tidigare gjord kapacitetsanalys på sidan 53 kunna användas som permanent- eller fritidsbostad, museum, café, föreningslokal eller mer tillfällig övernattningsbostad. Permanentboende är ur nuvarande ägarens synpunkt inte att föredra.

Om banvaktstugan i Iskarboda avstyckades som ett småhus med en tomt om 2500 kvm skulle det enligt beräkning på Skatteverkets hemsida ge ett taxeringsvärde på 110.000 kr varav tomten skulle stå för 65.000 kr och stugan för 45.000 kr med nuvarande relativt låga standard.⁶⁶

Enligt Fastighetstaxeringslagen (1979:1152) är specialbyggnader befriade från fastighetsskatt. Banvaktstugan i Iskarboda skulle kunna vara en specialbyggnad och då hänföras till kategorin »kulturbyggnader« med definitionen

---

⁶⁴ E-brev Gustafsson Höjer, Ylva 2006-04-18

⁶⁵ http://www.banverket.se/templates/Pressmeddelande____13311.asp, 2006-04-20

⁶⁶ <http://skatteverket.se/skatter/fastighetstaxering/raknainfoindex/fft2006.4.612143fd10702ea567b80002587.html> 2006-04-30

»Byggnad som används för kulturellt ändamål såsom teater, biograf, museum och liknande.«⁶⁷

Då Banverket tidigare inte visat sig vara intresserade att ta över huset har FIBB föreslagit att byggnaden med tillhörande tomt överlämnas till föreningen. Den rivningskostnad som Banverket har kalkylerat med exklusive avstyckningskostnaderna skulle enligt samma förslag ges till FIBB för restaurering av banvaktstugan med tillhörande tomt.

Det finns flera möjligheter att sköta, driva och förvalta banvaktstugan i Iskarboda – att gå via den ideella föreningen FIBB är en väg medan en stiftelse eller ett företag vore alternativa lösningar. Inkomster skulle kunna vara hyror, frivilliga och offentliga bidrag, inträden samt viss försäljning.⁶⁸ Hur driften och finansiering ska ordnas rent ekonomiskt får en annan utredning visa.

Övriga instanser

Banvaktstugan kan komma att ställas under diverse offentliga myndigheters kontroll om den restaureras och någon form av verksamhet ska bedrivas i den.

Lindesbergs kommun kan via sina förvaltningar ställa krav på hälsoskydd i köket vid eventuell caféverksamhet, räddningstjänsten kan ställa krav på utrymningsvägar om den blir en publik byggnad, byggförvaltningen kan ställa krav på att byggnaden underhålls enligt kap 3 PBL § 10 och § 12, etc.

Länsstyrelsen i Örebro län ska skriva skyddsbestämmelser för och utöva tillsyn över byggnadsminnet. De är även tillsynsmyndighet och för register över stiftelser om det skulle bli fallet.

Myndigheter på statlig nivå som kan komma att bli involverade i Iskarboda banvaktstuga är Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Lantmäteriverket, Livsmedelsverket och Skatteverket.

Någon av EUS strukturfonder eller motsvarande kan i framtiden komma i fråga att beröra Iskarboda som t.ex. stödfinansär.

Privata aktörer och organisationer med inblandning kan vara de fastighetsägare som äger skogsmarken runt om stugan, fackliga organisationer, Örebro länsmuseum samt lokala föreningar, byalag och trädgårdsföreningar.

---

⁶⁷ <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19791152.htm> 2006-04-30

⁶⁸ Karl Ekberg, 2006-04-18

ADMINISTRATIVA FÖRESKRIFTER

Under förutsättning att Iskarboda banvaktstuga bevaras föreslås följande administrativa föreskrifter gälla för det från och med det på sidan 96 upprättade åtgärdsförslaget.

Allmänt

Föreningen för Iskarboda banvaktstuga (FIBB) är projektör, byggherre och beställare och agerar utan ombud. Åtgärderna ska utföras på Iskarboda banvaktstuga med tillhörande uthus, växthus och tomt, alla belägna i Fellingsbro socken i Lindesbergs kommun, Örebro län, drygt 15 km öster om Lindesberg.

Upphandling

Entreprenadformen för arbetet ska vara samordnad generalentreprenad med huvudsaklig uppdelning av upphandlingen mellan följande samordnade arbeten: sten- och murarbeten, finsnickeri, måleri, vvs, el, trädgårdsarbeten och övriga träarbeten. Förfrågningsunderlaget för upphandlingen utgörs »Allmänna bestämmelser 2005« och kapitlet »åtgärdsförslag« i denna handling.

Innan anbudsgivare lämnar anbud ska denne ha skaffat sig god kännedom om byggnaderna och arbetsområdet genom besök på platsen. Ingen ersättning lämnas för arbeten som entreprenören har kunnat skaffa sig kännedom om innan anbudstidens slut.

Anbud sänds till ordföranden i FIBB. Anbudet öppnas och prövas av nämnda förenings styrelse som fritt har rätt att anta något eller förkasta alla inkomna anbud.

Organisation

I god tid innan arbetena påbörjas ska ett möte hållas där samtliga inblandade parter närvarar – här går man igenom grundförutsättningarna för arbetena. Inför detta ska entreprenörerna med respektive hantverkare ha läst hela projekteringshandlingen. Protokollförda byggmöten ska hållas varannan vecka under ledning av beställaren och aktuella entreprenörer bör medverka.

Utförande

Det är entreprenörens ansvar att kontrollera mängder och mått på material och delar som anges i förfrågningsunderlaget. Där uppgifter saknas eller är otydliga hur något arbete ska utföras eller vilka material som ska användas ska beställaren underrättas och avgöra åtgärd. Ändringar i förhållande till åtgärds-

förslaget beviljas och bekräftas av beställaren skriftligt innan arbetena påbörjas.

Innan arbetena påbörjas ska beställaren ges möjlighet att godkänna arbetsledaren för respektive entreprenad. Entreprenören ansvarar för att endast yrkeskunniga hantverkare med dokumenterad erfarenhet används för entreprenaden.

Alla demonteringsarbeten ingår i entreprenaderna. Demonterat material och varor anses som beställarens egendom samt förvaras och sorteras enligt beställarens anvisningar.

Dokumentation

Entreprenören ska föra utförlig dagbok och göra löpande fotodokumentation över arbetena som tillhandahålls beställaren. Byggnadsdelar och föremål som misstänks vara kulturhistoriskt intressanta får inte tas bort från platsen innan beställaren har yttrat sig.

Hjälpmedel

Delar av fastigheten ligger nära ett trafikerat och elektrifierat järnvägsspår – arbetena ska utföras så att de inte kommer i strid med Banverkets föreskrifter.

El finns på arbetsplatsen och tillhandahålls entreprenörerna på beställarens bekostnad. Tillgången på vatten är osäker varför det är entreprenörens ansvar att ordna vatten.

Det är entreprenörens ansvar att betala för och uppföra byggnadsställningar och andra skyddsanordningar enligt gällande föreskrifter samt att hålla byggnader och omgivande mark otillgängligt för obehöriga. Berörd mark ska återställas efter att arbetena är klara.

Ersättningar

Ersättning för entreprenaderna lämnas mot ett fast överenskommet pris. Ersättning för ändrings- och tilläggsarbeten lämnas för pris per timme för respektive entreprenad.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

När vi i åtgärdsförslaget skriver formuleringar likt »lika befintligt« menas »lika befintligt det ursprungliga materialet i fråga om ytbehandling, nyans och färg, kvalitet och dimensioner« om inte annat anges.

All färg penselstryks på ytorna. Slamfärg stryks på i ett lager medan linoljefärg stryks på i flera tunna lager utan förtunning. Kalkfärg blandas på plats

och stryks enligt tillverkarens rekommendationer. Alkydoljefärg stryks enligt tillverkarens rekommendationer.

Banvaktstugan

Interiört

Samtliga golv skyddas mot nedsmutsning genom att täckas innan arbetet påbörjas. Huset grovsopas och kolstybb från köket avlägsnas. Färg-, golv- och tapetprov sparas och dess ursprung och lagerföljd dokumenteras. Färg- och tapetstegar görs och behålls på diskreta delar av väggen i samtliga rum.

Träkonstruktioner generellt

Utbyte av golv- och takbrädor ska göras likt befintligt med tanke på konstruktion och dimension; utseende och behandling. Skadade tak- och golvbjälkar samt takstolar lagas i med friskt trä likt befintligt.

Golv

Trägolvsparas i den mån det går, i annat fall se ovan. Linoleummattor sparas under ett nytt lager av linoleummatta likt befintlig.

Snickerier

Innan åtgärder påbörjas ska snickerierna ha fått chans att torka och återfå sin ursprungliga form, detta för att inte göra målerijobb i onödan, de kan dock skrapas innan uppvärmning. Snickerierna skrapas från löst sittande färg och målas lika befintlig. Var särskilt aktsam vid skrapning av profiler så de inte skadas.

Fönster

Samtliga fönsterbågar kittas om med linoljekitt och fönsterrutor fästs med stift. Befintligt glas återanvänds i den mån det är möjligt och vid eventuell komplettering ska äldre munblåst eller valsat likt befintligt glas användas. Fönsterbågarna och -karmarna skrapas från löst sittande färg och målas likt befintligt.

Dörrar

Dörrar som svällt lämnas orörda till en början för att se om eventuell värmeförsel till huset får de att återgå till ursprunglig storlek. När så skett skrapas och målas dörrarna likt befintliga. Masoniten behålls på de dörrar som har sådan – lösa masonitskivor fäst likt befintligt. Vid eventuell komplettering använd masonit av samma tjocklek och beskaffenhet som befintlig.

Beslag, gångjärn och övrig metall

Ytorna borstas rent från rost med stålborste, linoljebränns om det är järn och målas likt befintlig. Beslag som saknas eller är uttjänta byts ut mot nya, eller mot bättre begagnade av samma typ.

Väggar

Väggar som är målade skrapas, spacklas och målas likt befintlig. Väggar som behöver ny puts kompletteras likt omgivande ytor med puts av samma beskaffenhet som befintlig. Löst sittande puts avlägsnas och ersätts lika befintlig.

Tapeter dokumenteras och det yttersta lagret får utgöra mall vid en eventuell rekonstruktion. Finner man likadana tapeter användes sådana, i annat fall rekonstrueras eller används tapeter av liknande typ och tidsepok. Under tapeterna ska ett lager av tidningspapper från aktuell tidsperiod först tapetseras. Över detta sätts den nya tapeten enligt gällande praxis.

Tak

Putsat tak lagas med bruk likt befintlig i de områden där detta behövs, främst i köket och salen. Målning och behandling görs lika befintligt.

Elektricitet

Elsystemet kontrolleras av behörig elektriker. Nya eller kompletterande installationer görs i största möjliga mån med befintliga komponenter eller med för tiden 1930-50 passande material. Svart bakelit, gummi, porslin och metall ska dominera medan plast ska undvikas. Strömbrytare i plast ersätts med dito i bakelit likt övriga i huset. Dolda kablar i murbruk etc som behöver bytas ut avlägsnas varsamt för att inte skada putsen och nya ledningar installeras. Vid ersättning av synlig kabeldragning görs denna bredvid den ursprungliga med metoder likt befintlig.

Elskåpet och elmätaren återanvänds om möjligt och bevaras på sin ursprungliga plats. Kopplingsplinten med tillhörande anordningar i källartrappan bevaras.

VVS

Kompletterande undersökning av kunnig VVS-personal är nödvändig för att få uppfattning om systemets kondition. Radiatorer provtrycks och rörledning, expansionskärl och hydrofor kontrolleras. Vid komplettering av ledningssystem ska järnrör av samma dimensioner och typ användas och eventuellt uttjänta radiatorer utbytes i första hand mot likadana och i andra hand mot liknande av samma tidsålder och typ. Isoleringen runt rören i källaren och på den södra kattvinden innehåller troligtvis asbest och ska, om de inte är funktionsdugliga, ersättas med nya rör i källaren som placeras bredvid de gamla så

att de gamla inte skadas. Rören kapas i källarplanet strax innan genombrott mot ovanstående våningar och ersätts där med det nya rörsystemet som går vidare till radiatorerna.

Avloppssystem väljs utefter byggnadernas framtida användning och diskuteras i samråd med kommunen, Banverket och VVS-leverantör. Avloppet installeras så att det inte stör omgivande miljö. Avlopps- och vattenbrunn placeras om möjligt utanför tomten eller på avskild plats för att skydda kulturmiljön.

Uppvärmningssystem

Målet med uppvärmningssystemet är att huset ska ha en grundvärme som ger ett stabilt inomhusklimat och som vid behov ska kunna förändras antingen manuellt eller per automatik. En vedeldad värmepanna kopplad till en ackumulator-tank med tillhörande elpatron installeras i befintligt pannrum. Systemet kompletteras med en solpanel som värmer vatten under de varma årstiderna och som placeras på uthusets västra takfall för att störa så lite som möjligt. Ledningar dras under jord och ansluts via grundmuren till befintligt pannrum. I pannrummet bevaras så mycket av det gamla systemet som möjligt och koks-pannan får flyttas men ska finnas kvar i rummet. Hyllorna, boxen för koksen och det gamla rörsystemet bevaras om möjligt.

Vedspisen i köket renoveras om kostnaden understiger den för en bättre begagnad dito annars byts den ut mot en lika befintlig. Murstocken, rökkanalerna och den yttre delen av skorstenen inspekteras av skorstensfejarmästare. Om murstocken blir underkänd åtgärdas detta med insatsrör eller annan metod enligt skorstensfejarmästarens rekommendation.

Svamp- och mögelangrepp

Expert ska kallas in för att säkerställa att inga elakartade svamp- eller mögelangrepp finns i huset. Speciellt ska äkta hussvamp särskilt uppmärksammas i vindsutrymmet. Finns elakartade angrepp avlägsnas dessa efter inrådan av expertis. Mögel- och svampangreppen upphör förhoppningsvis när huset är åtgärdat.

Källaren

Golvet i svalen bilas bort i de skadade områdena för att få ner golvnivån så att dörrar kan öppnas. Golvet och sprickbildning i övriga rum gjuts igen med betong, likt befintlig. Det understa steget i trappan fästs på plats likt befintliga när golvet är åtgärdat.

Väggar som utgörs av grundmuren vitkalkas likt befintligt. Putsade ytor kompletteras enligt avsnittet för väggarna på sidan 98. Fuktbläckarna i rummen kommer troligtvis försvinna när huset värms upp och takavvattningen är åtgärdat.

Dörren mot matkällaren lämnas orörd då den är i relativt gott skick och har fin patina. Dörren mot pannrummet rätas upp och passas in. För övriga dörrar gäller de generella åtgärderna för dörrar på sidan 97.

Taket i källaren rensas från svamp- och eventuell mögelangrepp. Förhoppningsvis avstannar angreppen – om inte får expertis kallas in för artbestämning och ytterligare åtgärdsförslag. Måste taket bytas ut kommer troligtvis kolstybb trilla ner, ersätt detta med Termoträ eller liknande cellulosabaserad isolering på de platser där så är aktuellt. Det nya taket ska göras likt befintligt.

De stadgande rälerna borstas rena från rost och linoljebehandlas med kokt linolja. Sprickbildningen i murverket åtgärdas enligt avsnittet för väggarna på sidan 98.

Bottenvåning

Taket i köket undersöks från köket och kallvinden för att bestämma skadans omfattning, se avsnittet nedan vindsvåning. Taket lagas och putsas likt befintliga tak i köket och salen. Ventilationshålet ovanför spisen kompletteras med en passande metallucka. En trasig strömbrytare i hallen ersätts i enlighet med principerna under rubriken elektricitet på sida 98.

Vindsvåning

En genomgående undersökning av vindens norra långsida är nödvändig för att få grepp om skadornas omfattning på golvbrädor och bjälklag. Skadade delar byts ut likt befintlig. Skadade golvbjälkar lagas med friskt virke men de återanvänds möjligaste mån. Kolstybb i bjälklagen på de skadade partierna ersätts med Termoträ eller liknande. Samma åtgärder gäller för byggnadens sydvästra hörn.

I murverket avlägsnas skadad sten och lagas med hel, begagnad sten likt befintlig som muras fast och putsas likt befintlig enligt beskrivning under rubrik väggar på sida 98. Sprickan i putsen på gaveln mot banan är inte avgörande för husets framtida välbefinnande, utan är mest av estetisk art och lämnas utan åtgärd. Fönsternischen mot banan putsas likt befintlig.

Skadat virke i takstolarna ersätts i de med nytt friskt virke likt befintligt. Det viktigaste är att inte äventyra konstruktionens fortsatta stabilitet. Svamp- och mögelangrepp avlägsnas. Under arbetet ska taket stöttas via innerväggar eller dokumenterat friskt bjälklag. Undertakets skadade delar ersätts likt befintlig. Svamp- och mögelangrepp avlägsnas.

Sovrummet är i mycket dåligt skick varvid en total rekonstruktion är nödvändig, dels för att lättare kunna undersöka och ersätta rötskador i undertak och takbjälkar, och dels för att nuvarande byggnadsdelar är i så pass dåligt skick att ett bevarande av dessa är omöjlig på grund av de svampangrepp och

rötskador konstruktionen har fått utstå. Sovrummets konstruktion och material dokumenteras löpande under arbetet, lister plockas ned och tapet-, färg och linoleummattprover sparas. Sovrummets väggar och tak avlägsnas sedan och ovanliggande undertak och takstolar undersöks och åtgärdas likt befintligt om nödvändigt. Sovrummet byggs sedan upp igen med material, teknik, färger och typ av matt likt befintlig. Användbara lister sätts tillbaka.

Enligt dokumentation av andra banvaktstugor saknas ett räcke mot trappan upp på kallvinden. Detta rekonstrueras med räcket i t.ex. banvaktstuga 269 Spannarboda som förebild och det kvarvarande stagande järnet återanvänds.

Trapphuset

I trappan till vinden åtgärdas el och järndetaljer enligt tidigare beskrivningar. Trappan till källaren åtgärdas enligt rubriker för respektive åtgärd, dock tas linoleummattan bort och ersätts med ny lik befintlig.

Exteriört

Allmänt

Algpåväxt på samtliga fasader avlägsnas.

Målning

Målade träytor skrapas rena från löst sittande färg och ges ett par strykningar med kallpressad kokt linolja innan vidare målning med pigment påbörjas, vilket görs likt befintlig.

Snickerier

Trädetaljer som är skadade lagas med nytt frisk trä i den mån det är möjligt. I vissa fall kan hela stycken vara nödvändiga att reproduceras, välj då material och metoder och ytbehandling likt befintligt.

Fönster

Fönsterkarmar och -bågar lagas i med nytt frisk trä likt befintligt på de platser där så är nödvändigt. Samtliga fönsterbågar kittas om med linoljekitt och fönsterrutor fästs med stift. Befintligt glas återanvänds i den mån det är möjligt och vid eventuell komplettering ska äldre munblåst eller valsat glas likt befintligt användas. Allt fönsterträ mättas med kallpressad kokt linolja för att öka dess livslängd. Fönsterkarmar och bågar skrapas och målas likt befintlig. Fönsterbågarna i trappan till källaren nytillverkas med virkeskvalitet, form, profiler och behandling lik de fönster som är placerade på vardera sida om dörren på fasad A. De yttre bågarna mot matkällaren nytillverkas med de andra fönsterbågarna i källarplanet som förebild.

Beslag, gångjärn och övrig metall

Ytorna borstas rent från rost med stålborste, linoljebränns om det är järn och målas likt befintlig. Beslag som saknas eller är uttjänta byts ut mot nya, eller mot bättre begagnade av samma typ.

Murverk

Skadade stenar avlägsnas, skadade fogar kratsas ur och nytt bruk lika befintligt används när stenarna muras upp igen. Kontrollera fogar och bruk på alla fasader – där det visar sig vara i dålig kondition kratsas fogen ur och murbruk fylls i de hålrum som finns bakom fogarna. Fogar görs likt befintligt gällande material, yta, färg och struktur. Skadade delar muras om med handslaget tegel lika befintligt.

Dörrar

Den moderna ytterdörren ersätts med en ny tillverkad dörr av samma modell som på banvaktstuga 269 Spannarboda. Dörren målas i samma gröna nyans som fönstren.

Tak

Taket är i delvis i mycket dåligt skick och har, tillsammans med de skadade murpartierna, högsta prioritet. Taket är tillfälligt skyddat av byggplast på de mest utsatta platserna. De trädetaljer som uppenbarligen saknas eller har röt-skador byts eller lagas i likt befintlig. Skadad läkt, vindskivor, vattbrädor, språngpanel, taksprång, takfotstassar och undertak byts eller lagas i lika befintligt. Under tegelpannorna läggs ny strö- och tvärläkt.

Trasiga tegelpannor byts ut mot lika befintliga. Under en tvättstuga vid banvaktstuga 270 Brotorp finns ett parti takpannor av rätt modell som ägaren lovat avvara till stugan i Iskarboda. Pannorna på norra takfallet mot banan är av modernare snitt och ska därför bytas ut mot den typ som ligger på övriga taket.

Befintliga och funktionsdugliga delar av takavvattningen återanvänds i den mån det är möjligt. Varje takfall förses med komplett takavvattning med hängränna och ett stuprör med de äldre delarna som förebild.

Skorsten

Den övre delen av skorstenen muras upp likt befintlig, med skorstenen på banvaktstuga 269 Spannarboda som förebild. Ett plåtkrön ny tillverkas, likt det som ligger på marken vid stugan idag. För röckanaler och skorstenens skick, se rubriken uppvärmningssystem på sida 99.

Uthuset

Marknivå

Slaggstenarna som bär upp dasset är svåra att ersätta med liknande material och bör avlastas med något annat. De ursprungliga stenarna behålls och vänds eventuellt så att en mer välbehållen yta visas utåt. Skymda innanför de ursprungliga stenarna placeras avlastande delar av i första hand natursten men i andra hand gjuten betong.

I dassets trappa byts skadade och ruttna delar av trä ut och en saknad planka på avsatsen återställs lika befintligt.

Marken närmast fasaderna runt huset krattas ren från löv och dylikt. Där avståndet mellan fasaden och marken understiger 15 cm sänks marknivån tills detta avstånd uppnås. Uppenbarligen vildvuxna träd, sly och buskar inom 3 m från fasaderna C och D samt runt hela dasset tas bort.

Golvet i rum 102, precis innanför ytterdörren i uthusets fasad A, och de underliggande bjälkarna lagas och ersätts med lika befintliga samt med samma uppdelning av golvet och riktning på brädorna som tidigare.

Väggnivå

De nedre delarna av träpanelen samt partiet ovanför dörr 1 i fasad A som är bevuxna med alger rengörs och skadade delar byts ut med trä lika befintligt. Alla fasader borstas med piassavakvast och målas med röd slamfärg av modell Falu rödfärg eller motsvarande. De liggande täckbrädorna på skärmväggen mellan uthuset och dasset ersätts med lika befintliga.

Interiört lagas det östra hammarbandet i rum 102 ovanför dörr 1 i fasad A med trä lika befintligt så att inget rötskadat eller svampangripet trä finns kvar. Samma åtgärder utförs i de sydvästra och nordvästra hörnen av rum 102 respektive rum 103 där drygt två meter av hammarbandet och syllen samt till behövlig del på den nedre delen av stolpen mellan rummen åtgärdas.

Fönsterbågarna i fasad D kittas om och fönsterglasat återanvänds, de fästs sedan med stift och linoljekitt. Löst sittande färg skrapas bort och det utvändiga träet målas lika befintligt. Om bågarna demonteras ska öppningarna täckas så att inte fukt tränger in.

Till dassets norra fasad tillverkas en fönsterbåge av trä lika det i uthusets fasad D i följande: samma bågbredd och -tjocklek, fals och profil; samma sortsglastyp och -tjocklek och med samma infästning av glaset; bågen målas med samma färgtyp och nyans. Bågen fästs i karmen med små spikar.

Ytterdörrarna förses med ovala nyckelskyltar fästs med spårskruv på utsidan och lås av äldre modell i enlighet med de spår man kan se på insidan. Dörr-

arna tjäras med trätjära och beslagen rengörs samt behandlas likt dörrarna i övrigt. Gödselluckan i fasad D behandlas likt ytterdörrarna. Luckan i dassets södra fasad fästs i de befintliga gångjärnen och brädor byts om behov uppstår. Löst sittande färg på dörrarnas, fönstrens och knutarnas foder skrapas bort och träet målas lika befintligt.

Taknivå

Takpannorna tas ned försiktigt för att kunna återanvändas. Skadade delar av takstolarna och tvärsåarna ovanför dörr 1 i fasad A samt vid mellanväggen mellan rum 102 och 103 mot fasad C lagas likt befintliga så att inget rötskadat eller svampangripet trä finns kvar. De skadade undertaksbrädorna på ovan nämnda platser samt vid det västra takfallets norra vattbräda, vid två platser på samma takfalls nedre del och på dassets södra lagas likt befintliga.

Takfotstassarna och delar av takstolarna på dasset lagas lika befintliga. Trasiga tegelpannor på uthuset och dasset byts ut mot lika befintliga. På det västra takfallet sätts en solpanel upp enligt beskrivningen för banvaktstugans uppvärmningssystem på sidan 97 och rör dras på uthusets insida ned i marken.

På undertaket spikas tvärläkten på ny ströläkt och tegelpannorna läggs tillbaka. Vattbrädorna byts ut mot lika befintliga – de och vindskivorna målas enligt instruktionen för fönstren ovan. Taksprånget och takfotstassarna målas enligt instruktionen för fasaden ovan.

Övrigt

I uthuset installeras el via elkabel i jord från banvaktstugan. Elinstallationen ska ha ett utseende motsvarande tiden 1930-1950 då banvaktstugan fick el – svart bakelit, gummi, porslin och metall ska dominera medan plast ska undvikas. All elmaterial ska placeras utanpåliggande och vara jordad.

På insidan av den östra innerväggen i rum 103 sätts ett säkringsskåp med metallhölje och porslinssäkringar. Kablar dras så diskret som möjligt – antingen på ovansidan av bjälkar eller längs kanter och i hörn – till rum 104 och 105 kan kablarna med fördel dras ovan innertaket. Kablarna ska vara svarta eller i annan mörk färg och ska fästas med metallklamrar.

Lamparmaturer, strömbrytare, eluttag och kopplingsdosor ska vara av äldre modell där svart bakelit för de tre senare är att föredra. Begagnat elmaterial får användas men ska godkännas av behörig elektriker.

I alla rum ska lamparmaturer med porslinsfästen med tillhörande strömbrytare installeras. I rum 102-103 används armatur med klar glaskupa liknande Centrum för byggnadsvård i Gysinges modell 3041-8 eller 3041-26 medan rum 101 och 104-105 utrustas med armatur liknande dito modell 3041-5. Armaturerna placeras antingen ovanför dörrar eller i taket mitt i rummet med-

an strömbrytare placeras på någon sida av dörröppningen minst 120 cm ovanför golvet. I rum 102-103 ska eluttag placeras i nära anslutning till strömbrytarna. Ett trefasuttag ska installeras i rum 102.

Växthuset

Det är av tekniska och ekonomiska skäl svårt att motivera en restaurering av växthuset då det idag är i så pass dåligt skick. Det vi förordar är en snarare att betrakta som rekonstruktion utefter gjorda uppmätningar där äldre delar i den mån det går återanvänds t.ex. fönsterrutorna på västra fasaden.

Det nya växthuset skall likt det gamla uppföras i trä och ha samma grundläggande form, storlek och arkitektoniska karaktär som ritningen visar, dock kan tekniska och hantverksmässiga förändringar vara godtagbara så länge slutresultatet utger ritningens grundmotiv.

Växthuset dokumenteras och de delar som kan återanvändas sparas – t.ex. fönsterbågar och spröjs. Resterande konstruktion rivs i den mån det är nödvändigt. Grundplattan ses över och lagas likt befintlig.

Med hjälp av ritningar och tidigare dokumenterat material återuppbyggs växthuset likt befintligt med regelverk, sadeltak, vertikalt placerade spröjsar,nockstock, vädringslucka etc. Väggarna utgörs liksom tidigare av glasade ytor mot öst, stående panel mot öst och norr, samt en ingång från norr.

Invändigt återuppbyggs drivbänkarna och någon form av uppvärmningsanordning ordnas. Byggnadens trä målas vit med linoljefärg och fönsterrutorna stiftas fast och tätas med linoljekitt.

Omgivningen

Åtgärdsförslaget berör i första hand omgivningen i form av tomten runt bankvaktstugan då få eller inga möjligheter finns att påverka exempelvis järnvägen, vägen eller skogsmarkerna runt om.

Tomten från växthuset i söder till fruktträden norr om uthuset är vildvuxen och i jämförelse med hur den såg ut för ett par decennier sedan. Att restaurera en trädgård kan till skillnad mot en byggnad vara en långt utdragen process där man del- och stegvis får låta naturen ha sin gång. Åtgärderna i detta kapitel är med hänsyn till författarnas kunskaper bara inledande och man får avge fortsatta åtgärder efter att ha sett resultatet längre fram.

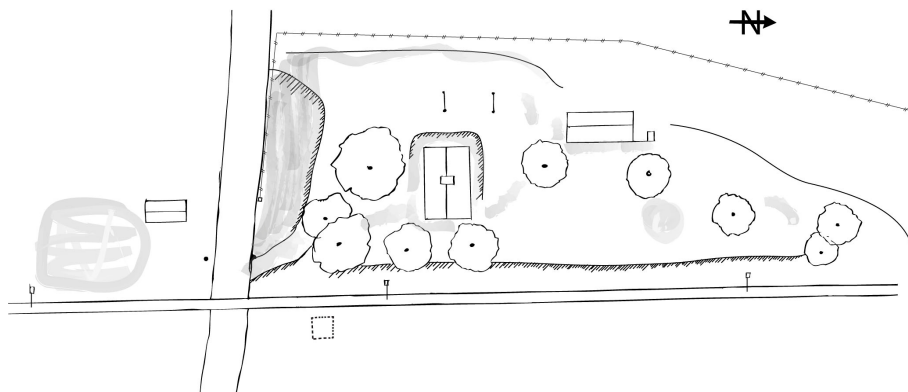
Allt borttaget växtmaterial komposteras i enlighet med kommunala bestämmelser – träd och grövre grenar lagras dock åt beställaren för att kunna sågas upp till bränsle.

Träd och sly som enligt planen växer i och i närheten av tidigare stenpartier och liknande fasta trädgårdsarrangemang sågas ned och stubben med rötter

tas bort om så kan göras utan att allvarligt skada arrangemangen. Träd på tomten som uppenbarligen vuxit upp vilt efter att stugan har övergivits, träd på området söder om växthuset och trädstubbar nära byggnaderna behandlas enligt ovan. I tomtens norra ände sågas träd ned så att en något större öppen tomt uppstår. Övriga träd och buskar i behov av beskärning eller liknande åtgärds i enlighet med gällande praxis för respektive växt.

Trädgårdstomtens alla öppna ytor räfsas noggrant så att kvistar, gammalt gräs och förmultnat material försvinner – de ytor som sedan bedöms ha varit gräsmattor klipps. Högar, mindre gropar och andra ojämnheter i gräsmattan jämnas ut så att en hyggligt plan yta uppstår.

De kantstenar, gångar, rabatter, plattor och andra fasta trädgårdsarrangemang som bör finnas i de gråmarkerade områden planen eller som påträffas under arbetet friläggs försiktigt och rensas från växtlighet. De delar som saknas ersätts med material lika befintligt. Stängslet runt tomten kompletteras med nya stolpar och bandtrådar lika befintliga där så behövs.

Översiktlig plan för omgivningarna runt banvaktstugan. De grå områdena markerar planerade trädgårdsarrangemang

Trätrappan vid banvaktstugans fasad B, tillverkad av avsågade slipers, återställs lika befintlig. Torkställningen på banvaktstugans västra sida istandsätts med tre millimeter tjocka ställinor att hänga tvätt på.

Vilka växter som ska planteras får avgöras senare efter vidare rekonstruktionsarbete och studier av det bevarade källmaterialet efter Erik Johansson såsom fotografier och kvitton från fröförsäljare. Man måste även låta tomten »återhämta» sig och vissa äldre växter bör återkomma. Det framtida arbetet ska göras i samarbete med trädgårdskunniga personer.

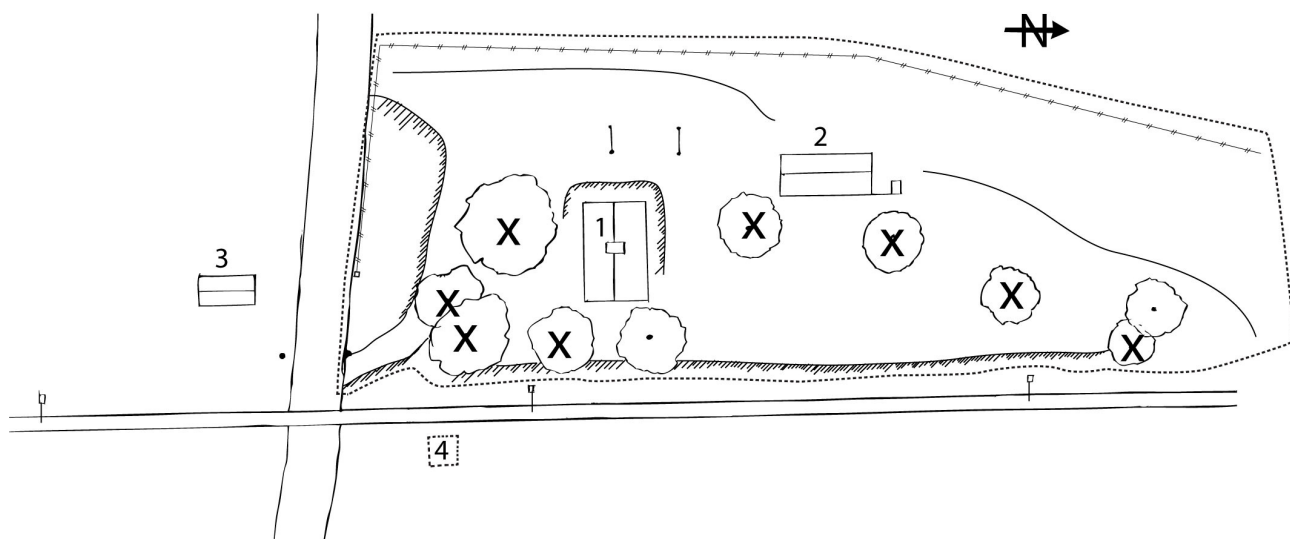
Då varken parkering eller tillfart kan ordnas längs grusvägen utan att inkräkta på Trafikförordningen eller kulturmiljön bör man försöka ordna ett

servitut för väg och parkering i skogen väster om tomten i samarbete med fastighetsägaren och Lantmäteriverket.

Något bullerplank eller annan störande anordning ska inte sättas upp för att inte förstöra banvaktstugans kulturmiljö med dess pompösa läge.

FÖRSLAG TILL SKYDDSFÖRESKRIFTER

Om Iskarboda banvaktstuga förklaras som byggnadsminne enligt kap 3 § 1 »Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.« (KML) föreslås följande skyddsföreskrifter att gälla efter en restaurering i enlighet med de åtgärdsförslag som givits ovan.

Situationsplan över Iskarboda banvaktstuga (1) med tillhörande uthus (2), växthus (3) samt tidigare existerande dressinbod (4). Skyddsområdet är markerat med en prickad linje och staketet löper längs dess södra och västra del.

Skyddsföreskrifter för byggnadsminnet Iskarboda banvaktstuga, Fellingsbro socken, Lindesbergs kommun och Örebro län.

1. Banvaktstugan och uthuset, markerade med 1-2 på bifogad situationsplan, får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.

2. I ovan nämnda byggnader får inte göras ingrepp i stommar, bevarade planlösningar eller äldre fast inredning såsom dörrar, fönster, köksskåp, m.m.

3. Tomten får inte förändras med avseende på dess gångar, stenpartier, skilda nivåer och andra fasta trädgårdsarrangemang. Planteringar ska ordnas så

att miljöns utseende och karaktär inte förvanskas. De träd som på situationsplanen har markerats med x får inte tas bort.

4. Inga plank, staket eller heltäckande skärmväggar får finnas på eller runt tomten med undantag av det på situationsplanen markerade.

5. Byggnaderna och tomten ska underhållas så att de inte förfaller, förvanskas eller deras kulturhistoriska värden minskas på annat sätt. Reparations-, vård- och underhållsarbeten ska utföras med traditionella byggnadsmaterial och metoder.

6. Skyddsområdet som är markerat med avgränsningslinje på situationsplanen får inte bebyggas ytterligare.

Länsstyrelsen i Örebro län lämnar enligt KML kap 3 § 14 tillstånd att förändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna ovan.

SLUTSATSER

Vi har beskrivit byggnaderna vid Iskarboda banvaktstuga som enkla men ändå monumentala och med höga kvaliteter i såväl hantverk som i material. Det är robusta skapelser med en tanke bakom och som byggts med god omsorg. Vi har försökt berätta banvaktstugans historia och dess något oklara arkitekturhistoria men utan att hitta »sanningen« ännu. Här finns vidare forsknings att utföra.

Både själva husen och i viss mån omgivningen har omfattande skador och tekniska brister som i vissa fall kräver omgående åtgärder. Vi har givit förslag på lösningar av problemen som vi tror inte kommer att förstöra byggnadernas värden. I några fall har vi tvingats föreslå vidare utredning eller att anlita annan expertis när våra egna kunskaper har brustit.

De kulturhistoriska värdena har vi bedömt som många och så pass viktiga att en byggnadsminnesförklaring vore på sin plats. Här spelar Erik Johansson en ytterst central roll och hans livsgärning med tillhörande minnen i bygden är inte nog utforskad. Det finns fortfarande material att läsa och ta del av hos släktingarna – där finns bl.a. redogörelser för hans trädgårdsarbeten och beställningar av frön och växter som kan ge svar på frågor om miljöns utseende runt stugan. Ännu har vi inte heller funnit den klippbok som ska visa på uppmärksamheten i rikspressen.

De närliggande banvaktstugorna är i mån de finns kvar förändrade eller förvanskade och här är stugan i Iskarboda ett välbevarat exempel. Rent statistiskt skulle det kunna finnas en eller två lika välbevarade byggnader. Generellt upplever vi kunskapen om och känslan för banvaktstugorna och banvaktstugeväsendet som ett inte tillräckligt utforskat och välkänt område inom kulturmiljön.

Antalet lagskyddade banvaktstugor är inte många i landet. Här finns mer forskning att göra för att få en helhetssyn på problemet.

Krylbobanans arkitektur en god representant för det linjära bevarandet med välbevarade stationshus och banvaktstugor med en uttrycksfull arkitektur från det tidiga 1900-talet med nationalromantiska och jugendlika former.

KÄLLOR

Elektroniska källor

- Axelsson, Rasmus »Järnvägar i Örebro län, banvaktstugor« hemsida
<http://www.typ.nu/jvg/bv.htm> 2006-04-17
- »Fastighetstaxeringslag (1979:1152)« hemsida <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19791152.htm> 2006-04-30
- Banverket »Banverket ska avveckla 1000 fastigheter« hemsida http://www.banverket.se/templates/Pressmeddelande____13311.asp, 2006-04-20
- Gustafsson Höjer, Ylva »riksintresse« e-brev mottaget från
ylva.g.hojer@t.lst.se 2006-04-18
- Johansson, Jöran, Bilaga med banvaktstugor Frövi-Krylbo i e-brev mottaget
från 012020122@telia.com 2006-04-20
- Johansson, Jöran, Kartbilaga i e-brev mottaget från 012020122@telia.com
2006-03-08
- Johansson, Jöran, »Re: Frövi-Krylbo, Höganäs-Åstorp och Halmstad-Helsingborg« e-brev med bilder mottaget från 012020122@telia.com 2006-04-18
- Johansson, Jöran, »Re: Jodå« e-brev mottaget från 012020122@telia.com
2006-04-19
- Johansson, Jöran, »Re: Tvenne banvaktstugor« e-brev mottaget från
012020122@telia.com 2006-04-22
- Järnväg.net »Godsstråket genom Bergslagen Mjölby-Hallsberg-Örebro-Avesta Krylbo-Storvik« hemsida <http://www.jarnvag.net/banguide/Mjolby-Storvik.asp> 2006-04-20
- Lindesbergs kommun »Samrådsupplaga av översiktsplan 2005« pdf-fil,
http://www.lindesberg.se/upload/5938/oversiktsplan_2005.pdf 2006-04-18
- Skatteverket »Förenklad fastighetstaxering 2006« <http://skatteverket.se/skatter/fastighetstaxering/raknainfoindex/fft2006.4.612143fd10702ea567b80002587.html> 2006-04-30
- Skatteverket »Hur man mäter sitt hus« pdf-fil, http://skatteverket.se/download/18.84f6651040cdcb1b480001435/38905_del4.pdf 2006-04-30
- Skatteverket »Värdeområden och riktvärdeangivelser för småhus« hemsida
https://www1.skatteverket.se/fa/fawk_webbkartan/kartKlick.do?sida=kommunMap&map=vomMap&clickMode=3&mapImage.x=222&mapImage.y=187 2006-04-30

Sten, Rolf »Snabbfakta Stambanan Krylbo-Mjölby« hemsida
http://www.historiskt.nu/normalsp/staten/stamb_krylbo_mjolby/sb_krylbo_mjolby_snabbf.html 2006-04-20
Sveriges släktforskarförbund, »Sveriges befolkning 1890«, cd-skiva
Sveriges släktforskarförbund, »Sveriges dödbok 1947-2003«, cd-skiva
Örebro stadsarkiv »Ang: Kwick = Sandberg«, e-brev mottaget från
stadsarkivet@orebro.se 2006-04-19

Illustrationer

Bilder utan namngiven fotograf är tagna av författarna
Bild på Iskarboda banvaktstuga, släkten Johanssons samling Ängelsberg
Bild på Iskarboda banvaktstuga 1960-tal, foto Hans Einarsson, Fjugesta
Bild på banarbetare på 1940-talet, släkten Johanssons samling Ängelsberg
Bild på Spannarboda stationshus 2005-08-16, foto Rasmus Axelsson, Visby
Bild på banvaktstuga 149 Klunderskogen, foto från Stig Johanssons samling
Upplands Väsby
Bild på banvaktstuga 405 Kungsgården norra 1998-05-11, foto av Jöran
Johansson, Åtvidaberg

Muntliga källor

Andersson, Athos, f.d. banarbetare, Spannarboda, 0581-910 52, 2006-04-05,
2006-04-07
Andersson, Ingrid, f.d. handlare, Spannarboda, 0581-910 45, 2006-04-05
Andersson, Robert, f.d. tågklareare, Ingelstråde, 042-33 51 43, 2006-04-20
Hans Einarsson, brorson till Erik Johansson, Fjugesta, 0585-102 21, 2006-04-
20
Ekberg, Karl, ordförande i FIBB, Visby, 070-928 72 23, 2006-04-18
Fröberg, Elsie, släkting till familjen Kwick, 0581-103 05, 2006-04-19
Gravheden, Andreas, banvaktstugeägare, Brotorp, Sällinge, 0581-63 01 01,
2006-04-07
Hägren, Peter, antikvarie, Nässjö, 0380-160 90, 2006-04-20
Johansson, Börje, pumphusägare, Näverkärret, 070-779 87 99, 2006-04-07
Johansson, Elisabet, barnbarn till Erik Johansson, Ängelsberg, 0223-301 43,
2006-04-06, 2006-04-10
Johansson, Hans, planarkitekt vid Lindesbergs kommun, 0581-810 66, 2006-
04-18
Johansson, Stig, Upplands Väsby, 0730-41 49 76, 2006-05-04
Karlsson, Margareta, administrativ assistent Svenska kyrkan i Fellingsbro,
0581-911 28, 2006-04-05

Karlsson, Rune, Frövi, 0581-310 26, 2006-04-05
Miltenburg, Ann och Bart, banvaktstugeägare, Svansbro, Näverkärret, 0581-940 40, 2006-04-07
Nilsson-Tarkkanen, Ing-Marie, antikvarie, Lindesberg, 0581-810 00, 2006-04-04
Svensson, Roland, banvaktstugeägare, Näverkärret, 0581-940 02, 2006-04-07
Magdalena Åkerström, Kiruna, 0980-177 00, 2006-05-04

Otryckta källor

»Förteckning över Statens järnvägars husbyggnader, stationssträcka Nkt-Sba kort 17«, odaterat registerkort, Jernhusen i Örebro
Konstituerande och förordnande brev från SJ daterat den 23 december 1916, släkten Johanssons samling Ängelsberg
Blandat material efter Erik Johansson, släkten Johanssons samling Ängelsberg
Reparationskort Iskarboda 268, odaterat registerkort, Jernhusen i Örebro
Ritning 1438A över banvaktstuga fastställd 1899, Ann och Bart Miltenburg, Svansbro, Näverkärret
Ritning 1969A över banvaktstuga fastställd 1904, SJs arkiv på Riksarkivet i Stockholm

Tryckta källor

Aghult, Kjell; Lind, Lars Olof; Sandin, Gunnar »Järnvägsdata 1999« Svenska järnvägsklubben, Stockholm 1999, ISBN 91-8509-885-X
Kungliga järnvägsstyrelsen »Banlära, första bandet« Stockholm 1915
Kungliga järnvägsstyrelsen »Statens järnvägar 1856-1906. Historisk-teknisk-ekonomisk beskrifning. Del 1 Historik« Stockholm 1906
Linde, Gunilla »Stationshus 1855-1895 – A. W. Edelsvärd som järnvägsarkitekt« Svenska järnvägsklubben, Stockholm 1989, ISBN 91-8509-847-7
Lindmark, Uno »Banvakts-, banförmans- och banmästarminnen«, Banverket, Borlänge 1991, ISBN 91-6300-791-6
Länsposten »En kung bland sina blommor«, artikel, 1974-08-24
Nerikes Allehanda »Lindesbergs kommun tackade nej«, artikel 2001-10-13
Robertsson, Stig »Fem pelare – en vägledning för god byggnadsvård« Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm 2003, ISBN 91-7209-246-7
Unnerbäck, Axel »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse« Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm 2003, ISBN 91-7209-251-3
Signalen »Bland blommor och blad vid Iskarboda«, artikel i nr 35 1942
Statens järnvägar »Avlöningsstat« Stockholm åren 1917-1920